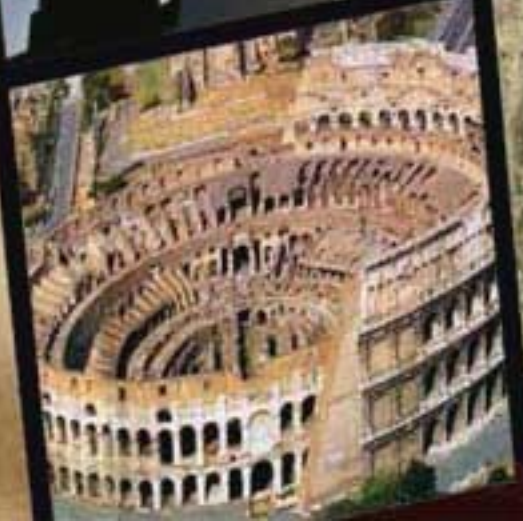

სიძე

სამყარო

შურნალი ახალგაზრდებისათვის

რა არის ფული

მერაბ კაკულია

უძველესი ჩინური ბანკნოტი, სამხრეთ სუნის დინასტიის, 1160 წ.

ფული წარმოადგენს საშუალებას, რომლითაც ადამიანები მათთვის სასურველ საქონელს და მომსახურებას იძენენ. დავუშვათ, რომ გსურთ კომპიუტერის შეძენა ან შეკეთება, ამ საქონლის (კომპიუტერი) და მომსახურების (კომპიუტერის შეკეთება) მისაღებად თქვენ გამყიდველს (შემკეთებელს) უნდა გადაუხადოთ გარკვეული თანხა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, თქვენ მათ ვერ მიიღებთ. ამ დროს **ფული გაცვლის საშუალების ფუნქციას ასრულებს**: გამყიდველი თავისი საქონლის (მომსახურების) სანაცვლოდ იღებს ფულს.

სანამ რაიმე საქონელს შეიძენდეთ, თქვენ აუცილებლად კითხულობთ (ნახულობთ) მის ფასს, რომელიც ფულად გამოსახულებაშია მოცემული. მაგალითად, კომპიუტერი ღირს 1000 ლარი ან, კიდევ, ველოსიპედი – 500 ლარი. ამ შემთხვევაში **ფული ღირებულების საზომის ფუნქციას ასრულებს**, ანუ საქონლის (მომსახურების) ღირებულება ფულით იზომება. იგივე როლი აქვს ფულს, როდესაც თქვენი მშობლები ბანკიდან სესხს იღებენ ახალი ბინის შესაძენად – სესხის სიდიდე და მასზე დარიცხული პროცენტებიც ფულად ერთეულში აღირიცხება.

როდესაც რაიმე საქონლის (ვთქვათ, იგივე, კომპიუტერის) შესაძენად არ გაქვთ საკმარისი რაოდენობის ფული, თქვენ იძულებული ხართ ფული

დააგროვოთ, რათა მომავალში შეძლოთ იყიდოთ თქვენთვის სასურველი ნივთი. ასევე იქცევიან თქვენი მშობლებიც – როდესაც რაიმე მიზნით (მაგალითად, სამომავლოდ უნივერსიტეტში თქვენი სწავლის საფასურის გადასახდელად) ფულს აგროვებენ, თავიანთ დანაზოგს ბანკში ინახავენ. ამ დროს ფული **დაბროვების საშუალების ფუნქციას ასრულებს.**

ფული (თანხა), რომელსაც თქვენ საქონელში (მომსახურებაში) იხდით, ქალაქის რამდენიმე ნაჭერია, რომელთაც თავისთავად თითქოს არანაირი ღირებულება არ გააჩნიათ, მაგრამ მათი საშუალებით ყველაფრის (ყოველგვარი საქონლის და მომსახურების) ყიდვა შეიძლება. ბუნებრივია, გებადებათ კითხვა – რატომ აქვთ ამ მომცრო ზომის ქალაქის ნიშნებს ასეთი მაგიური ძალა?

ფულის წარმოშობა

ამ კითხვას რომ ვუპასუხოთ, იმ ეპოქაში უნდა დავბრუნდეთ, როდესაც ფული ჯერ კიდევ არ არსებობდა. თავდაპირველად სხვადასხვა საქონლის გაცვლა ადამიანებს შორის შემთხვევით ხასიათს ატარებდა, ხოლო **ერთი საქონლის ღირებულება უზრალოდ მეორით გამოიხატებოდა.** მაგალითად, მშვილდ-ისარი იცვლებოდა ცხოველის ტყავში, შინაური ცხოველები – კერამიკულ ნაწარმში და ა.შ. თანდათან ჩამოყალიბდა გაცვლის გარკვეული პროპორციებიც: ვთქვათ, მშვილდ-ისარი ცხოველის 2 ტყავში იცვლებოდა, ძროხა – ერთ დიდ ქვევრში ...

მოგვიანებით საქონელთა მასა უფრო მრავალფეროვანი გახდა.

ნელ-ნელა გამოიკვეთა საქონლის ისეთი სახეობები, რომელთაც, იმდროინდელი ადამიანების შეფასებით, მაღალი ღირებულება ჰქონდათ და საქონლის სხვა დანარჩენი სახეობების ღირებულების საზომად გამოდგებოდა.

ასეთი იყო მარილი, ბენჯეული, პირუტყვი და სხვა, რომელზედაც ნებისმიერი სხვა საქონლის გაცვლა შეიძლებოდა.

ადამიანებს შორის გაცვლის შემდგომი განვითარების კვალობაზე, როდესაც ეს პროცესი გასცდა თემის, ტომის და ტომთა კავშირის საზღვრებს, წარმოიშვა საქონელთა მასიდან **ერთი ისეთი სახეობის საქონლის გამოყოფის საჭიროება, რომელიც გაცვლისას საყოველთაო ეკვივალენტის როლს შეასრულებდა.**

ასეთი საქონელი უნდა ყოფილიყო ერთგვაროვანი, ადვილად დასაყოფი (ისე, რომ მის მცირე ნაწილსაც მაღალი ღირებულება ჰქონოდა), ადვილად გადასატანი და სამომხმარებლო თვისებების ხანგრძლივად შენარჩუნების უნარის მქონე. ჩამოთვლილი თვისებები მხოლოდ ძვირფას ლითონებს

ეკვივალენტი ნიშნავს რაიმეს ტოლფასს, თანაბარღირებულს.

პირველი მონეტა ლიდიდან

სიტყვა **მონეტა** ლათინური წარმოშობისაა (**Monēta**) და მომდინარეობს იუნონა მონეტას (**lūno Monēta**) ტაძრის სახელწოდებიდან, სადაც განთავსებული იყო ძველი რომის ზარაფხანა (ადგილი, სადაც მონეტები იჭრებოდა). ფულის ინგლისური სახელწოდებაც (**Money**) აქედან მოდის.

უკველასი ქართული მონეტები

საქართველო მონეტების მიმოქცევის ერთ-ერთი უძველესი კერაა. ძვ. წ. VI-III საუკუნეებში ისტორიულ კოლხეთში (დასავლეთ საქართველო) იჭრებოდა ვერცხლის მონეტები („კოლხური თეთრი“). ეს ფულადი ნიშნები კოლხეთის ტერიტორიაზე ბრუნავდა, თუმცა მისი ნიმუშები აღმოსავლეთ საქართველოშიცაა აღმოჩენილი.

სიტყვა **ნომინალი** ლათინური წარმოშობისაა (**Nominalis** – „სახელობითი“) და აღნიშნავს ფულის ნიშნის ღირებულებას.

(ოქრო და ვერცხლი) აღმოაჩნდათ, რომლებიც აქამდე საიუველირო ნაკეთობების დასამზადებლად გამოიყენებოდა.

ოქროს და ვერცხლის, როგორც საყოველთაო ეკვივალენტის, გამოცალკევებამ საქონელთა დანარჩენი მასიდან სათავე დაუდო ფულის მიმოქცევის განვითარებას.

ლითონის ფული

ფულის ყველაზე ადრინდელი სახეობა იყო **ლითონის ფული**, რომელიც თავიდან სხვადასხვა ფორმის ზოდების სახით იყო წარმოდგენილი. ოქროსა და ვერცხლის ამ ზოდებს გარკვეული წონა ჰქონდათ. სწორედ ამიტომ მთელ რიგ ფულად ერთეულებს წონის ერთეულების სახელწოდებები შეერჩათ. მაგალითად, გირვანქა სტერლინგი, ლივრი (იგივე გირვანქა), მარკა (ნახევარი გირვანქა) და ა. შ.

მოგვიანებით, ძველი სახელმწიფოების ჩამოყალიბების და შიგა და საგარეო ვაჭრობის განვითარების შედეგად, დაიწყო მონეტების მოჭრა.

მონეტა ლითონის ფულის ნიშანია, რომელსაც აქვს გამომშვეები სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ფორმა, შესაბამისი დამლა (სიმბოლო) და განსაზღვრული წონა (ნომინალი).

პირველი მონეტა, რომელიც ოქროსა და ვერცხლის ბუნებრივი შენადნობიდან მზადდებოდა, ძვ. წ. VII საუკუნეში მოიჭრა მცირე აზიის სახელმწიფოში – ლიდიამში.

ლითონის ფული ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე ფულის ერთადერთი სახეობა იყო. თავიდან საყოველთაო ეკვივალენტის ფუნქცია სახელმწიფოსგან ერთდროულად ოქროსაც ენიჭებოდა და ვერცხლსაც, ხოლო მათგან მოჭრილი მონეტები ერთმანეთზე ფიქსირებული (დადგენილი) კურსით (თანაფარდობით) იცვლებოდა. ასეთ სისტემას **ბიმატალიზმი** ეწოდებოდა. მოგვიანებით დამკვიდრდა **მონომეტალიზმი**, ანუ სისტემა, რომელშიც საყოველთაო ეკვივალენტის ფუნქცია მხოლოდ ერთ მეტალს, ოქროს ან ვერცხლს, ჰქონდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ლითონის მონეტები კარგად ასრულებდნენ საყოველთაო ეკვივალენტის ფუნქციას, მათ სერიოზული ნაკლი ჰქონდათ – ხანგრძლივი მიმოქცევის პროცესში ცვდებოდნენ და აღარ შეესაბამებოდნენ თავის ნომინალურ ღირებულებას. ამასთან, მათი გამოყენება ნაკლებად პრაქტიკული იყო, განსაკუთრებით დიდ სახელმწიფოებში (იმპერიებში), რადგანაც მონეტების გავრცელება (ტრანსპორტირება) და მათი ხარისხის (ნომინალთან შესაბამისობის) უზრუნველყოფა დიდ ხარ-

ჯებთან იყო დაკავშირებული. ამიტომ ფულის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე მიმოქცევაში წარმოიშვა ოქროს და ვერცხლის მონეტების შემცვლელის გამოყენების საჭიროება. ასე აღმოცენდა ქალაქის ფული.

ქალაქის ფული

ლითონის ფულისგან განსხვავებით, ქალაქის ფულს საკუთარი ღირებულება არ გააჩნია, მაგრამ სახელმწიფოს მიერ მას კანონით ექისრება საგადასახდლო საშუალების ფუნქცია, ენიჭება ნომინალი და მასზევე ფიქსირებული (დადგენილი) პარიტეტით იცვლება ძვირფასი ლითონის მონეტებზე.

ქალაქის ფული პირველად ჩინეთში გამოიყენეს ახ.წ. X საუკუნეში. ევროპაში ქალაქის ფული – **ბანკნოტები** – 1661 წელს გამოუშვეს სტოკჰოლმში (შვედეთი).

ბანკნოტები ჯერ ბიმეტალიზმის სისტემის ფარგლებში მიმოქცეოდა, ანუ ქალაქის ფული იცვლებოდა როგორც ოქროს, ისე ვერცხლის მონეტებზე. მას შემდეგ, რაც ბიმეტალიზმი საბოლოოდ ჩაანაცვლა ოქროს მონომეტალიზმმა (XIX ს.), ბანკნოტები მხოლოდ ოქროს ფულის ნიშნებზე იცვლებოდა. სახელმწიფოებს შორის ანგარიშსწორება კი მათ ფულად ერთეულებს შორის დადგენილი – ფიქსირებული გაცვლითი კურსით (თანაფარდობით) – ხორციელდებოდა, რაც თითოეული მათგანის ოქროს შემცველობაზე, ანუ ოქროს გარკვეულ წონით ერთეულზე მათი თავისუფალი გადაცვლის უნარზე იყო დამოკიდებული. ამ სისტემას **ოქროს სტანდარტი** ეწოდა. თავდაპირველი ფორმით მან პირველ მსოფლიო ომამდე (1914 წ.) იარსება, რომლის დაწყების შემდეგ მეომარმა სახელმწიფოებმა შეწყვიტეს თავიანთი ბანკნოტების ოქროზე თავისუფალი გადაცვლა. მხოლოდ აშშ-მ შეინარჩუნა აღნიშნული სისტემა 1933 წლამდე, როდესაც

სიტყვა **პარიტატი** ლათინური წარმოშობისაა (**Paritas** – თანასწორობა) და აღნიშნავს ქალაქის ფულის ფიქსირებულ ოქროს (ვერცხლის) შემცველობას

სიტყვა **ბანკნოტი** ინგლისური წარმოშობისაა (**Bank** - ბანკი და **Note** - ჩანანერი) და ნიშნავს საბანკო ჩანანერს.

მონომეტალიზმის ერთ-ერთი მიზეზი იყო ვერცხლის მკვეთრი გაიაფება XIX საუკუნეში ახალი საბადოების აღმოჩენისა და ათვისების შედეგად.

ბანკნოტების წარმოშობა
ბანკნოტის წარმოშობა ევროპაში ბანკებთან იყო დაკავშირებული, რომლებიც თავდაპირველად ლითონის ფულის და სხვა ფასეულობების შენახვის ადგილს წარმოადგენდნენ. იმის დასტურად, რომ ამა თუ იმ პირს ბანკში ფული ჰქონდა შენახული, რომლის მიღება ნებისმიერ მომენტში შეეძლო, მას აძლევდნენ სპეციალურ საბანკო დოკუმენტს – ბანკნოტს. ამ პირს უკვე შეეძლო საქონლის მსხვილი მოცულობის ყიდვა მონეტების დიდი რაოდენობის ნაცვლად ბანკნოტების საშუალებით აენაზღაურებინა. დროთა განმავლობაში ბანკნოტებმა ფულის ყველა ფუნქციის შესრულება დაიწყეს. მოგვიანებით ბანკნოტების გამოშვება – ემისია – სახელმწიფოს პრეზერვატივად (განსაკუთრებულ უფლებად) იქცა.

ოქროს სტანდარტის მოვლა

XX საუკუნის 70-იანი წლების დასაწყისისთვის ძალთა თანაფარდობა მსოფლიო ეკონომიკაში არსებითად შეიცვალა – დასავლეთ ევროპა და იაპონია სულ უფრო მზარდ კონკურენციას უწევდნენ აშშ-ს, რომლის სავაჭრო დეფიციტი მკვეთრად გაიზარდა. დაიწყო ოქროს რეზერვების გადანაწილება დასავლეთ ევროპისა და იაპონიის სასარგებლოდ. ყოველივე ამან შეასუსტა ნდობა აშშ-სა და მისი ფულადი ერთეულის მიმართ. 1971 წელს აშშ იძულებული გახდა უარი ეთქვა დოლარის ოქროზე თავისუფალ გადაცვლაზე. ამ პერიოდიდან დაიწყო ოქროს დემონეტიზაცია, რაც იმას ნიშნავს, რომ ოქრომ შეწყვიტა საყოველთაო ეკვივალენტის ფუნქციის შესრულება და კვლავ ჩვეულებრივ საქონლად იქცა. მიუხედავად ამისა, ოქროს რეზერვების (მარაგების) ოდენობა დღემდე რჩება სახელმწიფოების ფინანსური ძლიერების და მათი გადახდისუნარიანობის ერთ-ერთ ძირითად კრიტერიუმად.

სავაჭრო დეფიციტი – იმპორტის (სხვა ქვეყნებიდან საქონლის შემოტანის მოცულობის) მეტობა ექსპორტზე (სხვა ქვეყნებში საქონლის გაყიდვის მოცულობაზე).

სიტყვა ემისია ფრანგული წარმოშობისაა (émission) და ნიშნავს გამოშვებას.

ეკონომიკურმა კრიზისმა აიძულა იგი უარი ეთქვა ქალაქის ფულის ოქროზე თავისუფალ გადაცვლაზე.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ აღდგა ოქროს სტანდარტი. აშშ ამ დროისათვის მსოფლიოს ჯამური ოქროს რეზერვების (მარაგების) 70%-ს ფლობდა. ახალი სისტემით ოქროზე მხოლოდ აშშ-ის დოლარი იცვლებოდა და ფიქსირებული ფასით – 1 უნცია (31 გრამი) ოქრო – 35 აშშ დოლარი. სხვა ქვეყნების ვალუტები ოქროზე აშშ დოლარის საშუალებით იცვლებოდა, რისთვისაც დაწესდა ამ ვალუტების მყარი გაცვლითი კურსი აშშ დოლარის მიმართ. აღნიშნული ფასით აშშ დოლარის ოქროზე თავისუფალი გაცვლა მხოლოდ სახელმწიფოებს შეეძლოთ. აშშ დოლარი თანდათან მსოფლიო ვალუტად გადაიქცა.

ოქროს დემონეტიზაციის შემდეგ ქალაქის ფული მიმოქცევის დამოუკიდებელ საშუალებად იქცა.

ქალაქის ფული ეფუძნება არა ოქროზე თავისუფლად გადაცვლის უნარს, როგორც ეს ადრე იყო, არამედ მისი ემიტენტი (გამომშვები) სახელმწიფოს ეკონომიკის მდგომარეობას, კერძოდ, მისი ზრდის უნარს. მაგალითად, დღეისათვის აშშ დოლარის ბანკნოტები, ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფოს მიერაა გარანტირებული, ანუ მის უკან დგას მსოფლიოს ყველაზე დიდი და ტექნოლოგიურად ყველაზე წინნასული ეკონომიკა და ოქროს ყველაზე დიდი მოცულობის რეზერვები. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქვეყანას უზარმაზარი სახელმწიფო ვალი და სავაჭრო დეფიციტი აქვს, მის მიმართ ნდობა ძალიან მაღალია, რადგანაც აშშ-ის ეკონომიკას შესწევს ძალა დაძლიოს პერიოდული ჩავარდნები და უზრუნველყოს ქვეყნის შიდა და გარე ვალდებულებების მომსახურება (დროულად დაფარვა). სწორედ ამიტომ რჩება აშშ დოლარი მსოფლიო ვალუტად.

ქალაქის ფულთან ერთად მიმოქცევაში ბრუნავს მონეტები, რომლებიც, ადრინდელი მონეტებისგან განსხვავებით, არ მზადდება ძვირფასი ლითონებისაგან და მხოლოდ უფრო მსხვილი მონეტებისა და ბანკნოტების დახურდავებისთვის გამოიყენება. ამიტომაც ეწოდება მათ „სურდა ფული“.

წალდი ფულის ემისია

ქალაქის ფულისა და მონეტების ემისიის ექსკლუზიური (განსაკუთრებული) უფლება ცენტრალურ (ეროვნულ) ბანკებს ენიჭებათ

ამასთან, ცენტრალური ბანკები ატარებენ სახელმწიფოს ფულად პოლიტიკას, მომსახურებას უწევენ მთავრობას, მართავენ ქვეყნის ოქრო-

სა და უცხოური ვალუტის რეზერვებს, უზრუნველყოფენ ქვეყნის კომერციულ ბანკებს შორის ანგარიშსწორებას და ხშირ შემთხვევაში ახორციელებენ მათი საქმიანობის ზედამხედველობას. კომერციული ბანკებისგან განსხვავებით, ცენტრალური (ეროვნული) ბანკები სანარმოებს, დაწესებულებებსა და კერძო პირებს არ ემსახურებიან.

ცენტრალური (ეროვნული) ბანკი განსაზღვრავს და ამტკიცებს ბანკნოტებისა და მონეტების დიზაინს და სხვა მახასიათებლებს, აგრეთვე ახორციელებს მათ დამზადებას, თუ ამისთვის საჭირო სიმძლავრეები აქვს. სხვა შემთხვევაში, ცენტრალური (ეროვნული) ბანკები ბანკნოტებისა და მონეტების დამზადებას კერძო კომპანიებს უკვეთავენ. მაგალითად, საქართველოს ეროვნული ბანკი ლარის ბანკნოტებისა და თეთრის მონეტების დამზადებას ამ სფეროს წამყვან ევროპულ კომპანიებს უკვეთავს.

ფულის ნიშნების მიმოქცევაში გაშვების შემდეგ იწყება მათი ცვეთის ბუნებრივი პროცესი. ბანკნოტების „სიცოცხლის“ საშუალო ხანგრძლივობა 1-დან 5 წლამდეა და დამოკიდებულია ამა თუ იმ ნომინალის მქონე ბანკნოტის მოხმარების თავისებურებებზე. მაგალითად, დაბალი ნომინალის ქალაქის ფულის ნიშნები უფრო სწრაფად ცვდება, ვიდრე მაღალის. მონეტები მიმოქცევაში გაცილებით დიდხანს ძლებს. ხდება ხმარებისათვის გამოუსადეგარი ფულის ნიშნების მიმოქცევიდან ამოიღება და მათი ახალი მონეტებითა და ბანკნოტებით ჩანაცვლება.

ელექტრონული ფული

ბოლო ათწლეულებში ფართოდ გავრცელდა **სადებიტო პლასტიკური ბარათები**, რომელთა გამოყენებამ მნიშვნელოვნად შეამცირა ნაღდი ფულით, ბანკნოტებითა და მონეტებით, სარგებლობის მასშტაბი. აღნიშნული ბარათები ასახავენ კომერციულ ბანკში ბარათის მფლობელის ანგარიშზე რიცხულ ფულს, რომელიც ელექტრონული ჩანაწერების ფორმით არსებობს. ბარათით სარგებლობა ნაღდი ფულით სარგებლობის ტოლფასია – საქონლის (მომსახურების) შეძენა ელექტრონული საბანკო ანგარიშსწორებით ხდება ისე, რომ ნაღდი ფული საჭირო აღარაა. შესაბამისი თანხა ბარათის მფლობელის (მყიდველის) ანგარიშიდან ავტომატურად იხსნება და გამყიდველის ანგარიშზე ირიცხება. ამიტომ სადებიტო პლასტიკური ბარათი ერთგვარ ელექტრონულ ფულს წარმოადგენს. XXI საუკუნის დასაწყისში ევროპაში ყოველ 1000 მცხოვრებზე 938 ასეთი პლასტიკური ბარათი მოდიოდა.

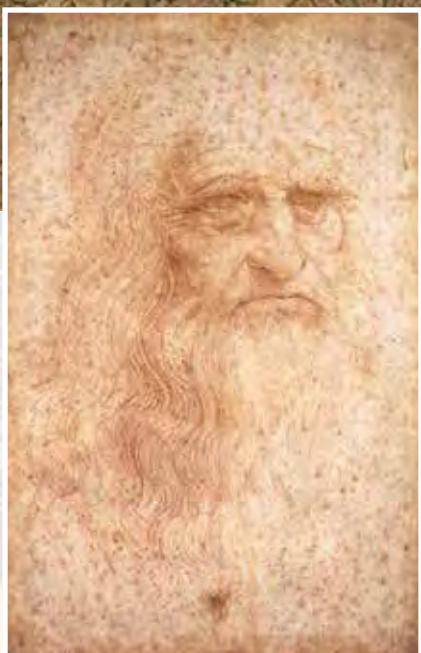

სადებიტო ბარათი განსხვავდება საკრედიტო ბარათისგან – უკანასკნელის მფლობელს თუ ანგარიშზე თანხა არ ყოფნის საქონლის (მომსახურების) შესაძენად, ბანკი მას ავტომატურად აძლევს გარკვეული ოდენობის კრედიტს.

ლენარდო და ვინჩი

1452-1519

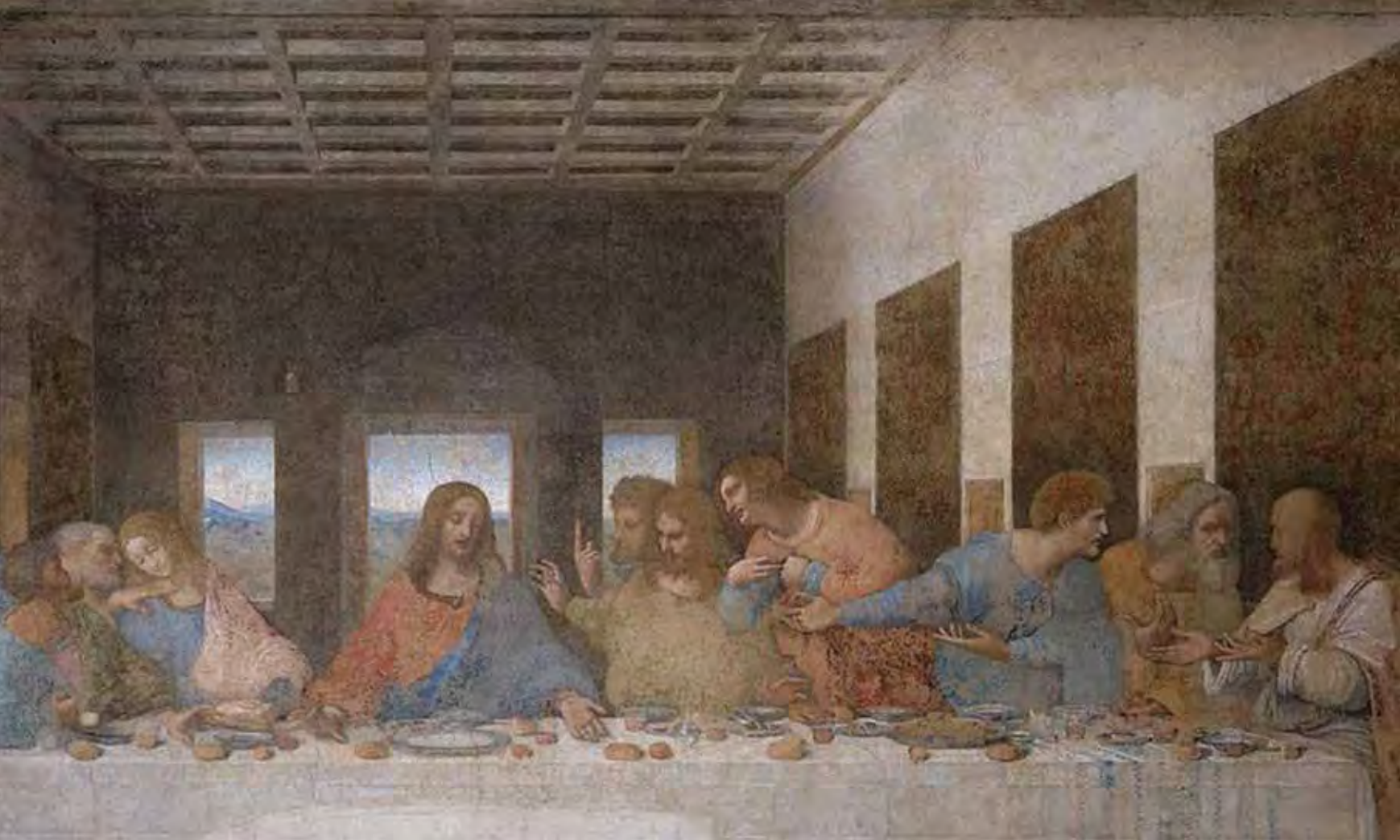
ავტოპორტრეტი, დაახლ. 1512, ტურინ-ის სამეფო ბიბლიოთეკა, იტალია.

გიორგი სოხტარია

ხელოვნება სულით-გონითი კულტურის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სფერო, ადამიანთა ყოფიერების მუდმივი თანმდევი დროსა და სივრცეში. არ არსებობს ქვეყანა, რეგიონი თუ ხალხი, ეთნოსი, ეპოქა თუ პერიოდი, რომ არ მიმდინარეობდეს შემოქმედებითი პროცესი, რაც საერთო ჯამში ქმნის ხელოვნების ისტორიის მშვენიერ, მდიდარ და მრავალფეროვან სურათს. ამასთან, ხელოვნების ისტორიის დინება არ არის სწორხაზოვანი და თანაბარზომიერი; არის შემოქმედებითი აქტიურობით და მიღწევებით, მხატვრული ცხოვრების ინტენსივობით გამორჩეული პერიოდები.

ხელოვნების და, საერთოდ, კაცობრიობის ისტორიაში ერთ-ერთი ასეთი ეტაპია აღორძინების ხანა, ე.წ. რენესანსი, რომელიც ჩამოყალიბდა დასავლეთ ევროპაში XV-XVI საუკუნეებში. აქაც აქტიურობის მხრივ გამორჩეულია ხან ერთი, ხან მეორე დასავლეთევროპული რეგიონი, განსაკუთრებით კი – იტალია, იტალიაში – ტოსკანის ოლქი, ტოსკანაში – ფლორენცია. ტოსკანურ-ფლორენციულმა სკოლამ მოგვცა მრავალი შესანიშნავი ნიმუში პლასტიკურ-ვიზუალურ ხელოვნებაში – ხუროთმოძღვრებაში, ქანდაკებაში, მხატვრობაში. საკმარისია ვახსენოთ ისეთი უდიდესი ფიგურები, როგორც ჯოტო (ჯერ კიდევ გარდამავალ ხანაში შუა საუკუნეებიდან რენესანსზე, ე.წ. პროტორენესანსი – XIV ს.), ბრუნელესკი, მაზაჩო, დონატელო, გირლანდაიო, ბოტიჩელი, მიქელანჯელო, რაფაელი (ალარ ვასახელებ მრავალ მშვენიერ, უნიჭიერეს შემოქმედს, მაგალითად, კასტანიო, უჩელო და სხვ.). ამ შემოქმედთა რიგში განსა-

საიდუმლო სერობა, 1498, სანტა მარია დელე გრაციე, მილანი, იტალია.

კუთრებული ადგილი უკავია ლეონარდო და ვინჩის, როგორც თავისი ისტორიული მნიშვნელობით, ისე თავისთავადი მხატვრულ-ესთეტიკური ღირებულებით.

ისტორიული ღირებულება გულისხმობს, რომ მხატვარი თავის შემოქმედებაში აყენებს და წყვეტს ისეთ მხატვრულ-შემოქმედებით ამოცანებს, რომელთა გარეშე წარმოუდგენელია ხელოვნების ისტორიის როგორც წინა პერიოდის განვითარება, ისე შემდგომი ეტაპის ჩამოყალიბება, ანუ მხატვრის შემოქმედება არის აბსოლუტურად აუცილებელი რგოლი, ეტაპი, ისტორიული პროცესის, მისი ევოლუციური სვლისა. ამ რგოლს ვერაფრით ვერ ამოიღებ, ვერ დაძრავ მხატვრობის ისტორიის საერთო სურათიდან, მისი ლოგიკიდან.

ამასთან, ჭეშმარიტი შემოქმედის, მხატვრის, ამ შემთხვევაში ლეონარდოს, შემოქმედებას აქვს თავისთავადი მხატვრულ-ესთეტიკური ღირებულება და ამის აღსაქმელად არ არის აუცილებელი მისი მაინცდამაინც ისტორიულ კონტექსტში განხილვა. ანუ ლეონარდოს მხატვრული პროდუქცია გენიალურია თავისთავად და ამის აღსაქმელად არ არის საჭირო იმის გათვალისწინება, რა იყო მანამდე, ანუ რას და როგორ ავითარებს ლეონარდო, და არც იმის, თუ რას დაედო საფუძვლად მისი შემოქმედება. არიან მხატვრები, რომელთა ისტორიული მნიშვნელობა სჭარბობს მათ სუფთა თავისთავად ესთეტიკურ ღირებულებას, ასეთია, მაგ., კარავაჯო

(1571-1610) (ცნობილია, რომ მან დიდი გავლენა იქონია ისეთ მხატვრებზეც, რომელთა პროდუქციის ესთეტიკური ღირებულება მეტია მის, კარავაჯოს, მხატვრობაზე – მაგ., რუბენსზე, ველასკესზე, გარკვეულწილად რემბრანტზეც), ანდა, პირიქით, არიან დიდი შემოქმედები, რომლებიც ასრულებენ დიდ ეტაპს და მათ შემდგომ უშუალოდ მათი გამგრძელებლები აღარ ჩნდებიან, თუმცა ზოგადად მათი გავლენა მხატვრებზე, თუნდაც საუკუნეების შემდეგ, დიდია (იგივე რემბრანტი, ველასკესი). ლეონარდო კი მიეკუთვნება, როგორც აღვნიშნეთ, იმ იშვიათ მხატვართა რიგს, რომელთა ღირებულება უაღრესად დიდია როგორც ისტორიულ, ისე თავისთავად კონტექსტში (ამ იშვიათ მხატვართა რიგში უდავოდ არის, მაგალითად, სეზანი).

როდესაც ვმსჯელობთ რომელიმე მხატვრულ ფენომენზე, გასათვალისწინებელია რამდენიმე სპეციფიკური, არსებითი ფაქტორი. ერთი მხრივ, მხატვრულ ნაწარმოებს ქმნის სუბიექტი, ინდივიდი და ის განსაზღვრავს ბევრწილად მის მთავარ ღირსებას – ერთადერთობას და განუმეორებლობას, მის შემოქმედებით ბუნებას, ახლის ქმნალობას (მეცნიერი არ ქმნის, ის აღმოაჩენს არა ერთადერთს და განუმეორებელს, არამედ საყოველთაოდ კანონზომიერს).

ამასთან, მხატვრული ფენომენის უკან, მის ფუნდამენტში ძევს „კოლექტიური მე“, ანუ მისი განსაზღვრულობა იმ დაკვეთით, რომელსაც იძლევა ეპოქა და ეთნოსი, იმ ფასეულობებით, რომელიც მომდინარეობენ ამ ეპოქიდან, ეთნოსიდან. ყოველგვარი მხატვრული ფენომენი იქმნება ამ ფასეულობათა საფუძველზე, თავისთავად ეს ფასეულობები მხატვრობის ენაზე გადაყვანის გარეშე რჩება ზოგად იდეებად. ამ გადაყვანაში, ანუ გარკვეული ფასეულობების წარმოდგენაში, კომპოზიციაში, აგება-მოდელირებაში (ანუ ნახატში სპეციფიკურ-პროფესიონალური გაგებით), ფერში, ტონში, ხაზში, რიტმში, ტაქტში, კონტრასტში, სიმეტრიისა და წონასწორობის სხვადასხვა სახეში მხატვარს ეხმარება სკოლა, კერძოდ და უფრო ფართოდ — ის გარემო, რომელშიც მას უწევს ცხოვრება და მოღვაწეობა.

ამ ზოგადი ისტორიულ-კულტურული ფონის, ნიადაგის, თვალსაზრისითაც ლეონარდოსთან უაღრესად მაღალ დონეს ვხედავთ. კერძოდ, ლეონარდო იბადება ფლორენციის მახლობლად, დაბა ვინჩისთან, და იგი არის ფლორენციელი ნოტარიუსის „უკანონო“ შვილი. პირველ რიგში უნდა ნათლად წარმოვიდგინოთ ფლორენციის ფენომენი იტალიის და საერთოდ კაცობრიობის ისტორიაში. იგი ჯერ კიდევ ფეოდალიზმის წიაღშია, მაგრამ XIII ს-ში ისინი უარს ამბობენ ფეოდალურ ნოდებრივ დიფერენცირებაზე და ქალაქს მართავენ მდიდარი ოჯახები (პიტი, სტროცი, ტორნაბუონი და სხვ.). XV ს-ში ფლორენციას რკინის ხელით, მაგრამ მოქნილად და გონივრულად, მართავს მედიჩების ოჯახი, ჯერ – კოზიმი მედიჩი, მერე – ლორენცო ბრწყინვალედ ნოდებული (ფლორენციის – ტოსკანის ცენტრის

ლორენცო მედიჩი (1449 – 1492)
ფლორენციის რესპუბლიკის მმართველი.

მადონა ლიტა, 1490-1491, ერმიტაჟი,
სანქტ-პეტერბურგი, რუსეთი.

– მნიშვნელობა რომ წარმოვიდგინოთ, მოვიყვან ერთ მაგალითს: XIII ს-ში ინგლისის მეფემ უარი უთხრა ერთ-ერთ ოჯახს (პიტის) დიდი ვალის დაბრუნებაზე. ოჯახი გაკოტრდა და ამან მთელ დასავლეთ ევროპაში გამოიწვია ფინანსური კრიზისი).

ახალი სოციალური, მოქალაქე ნინ წამონევს ახალ ფასეულობებს. ქრისტიანობა, რა თქმა უნდა, რჩება ფასეულობათა ძირითად განმსაზღვრელად, მაგრამ თვით ქრისტიანობა იძლევა აქცენტების გადაადგილების საშუალებას. ქრისტიანობის, როგორც რელიგიის (ანუ რწმენაზე დამყარებული მსოფლხედვის), ქვაკუთხედი დოგმატია რწმენა განკაცებულ ღმერთში, ანუ ქრისტე არის როგორც სრულყოფილი ღმერთი, ისე სრულყოფილი ადამიანი. ქალაქის და, მით უმეტეს, დასავლეთ ევროპული ქალაქის ყოფაში უდიდეს როლს თამაშობს რაციონალური აზროვნება (მეფახში – თანამედროვე ბანკირის წინაპარი, სხვადასხვა პროფესიის ოსტატი ვერ იფუნქციონირებს წარმატებულად რაციონალური მიდგომის გარეშე). აქედან მოდის გარკვეული დაპირისპირება შუა საუკუნეების ასკეტიზმსა და ადამიანის, როგორც ღმერთის ქმნილების, ფასეულობის ზრდას შორის, რაც როგორც სულიერ, ისე მატერიალურ, საგნობრივ-სხეულებრივ პლანში ვლინდება. ცხადია, ეს ასახვას ჰპოვებს ვიზუალურ-პლასტიკურ ხელოვნებებშიც – ხუროთმოძღვრებაში, ქანდაკებაში, მხატვრობაში (ისევე, როგორც ლიტერატურაში – დანტე, პეტრარკა, ბოკაჩო). ჯერ კიდევ XIII-XIV ს-ში ისახება გარდამავალი პერიოდი, რომლის ყველაზე მაღალი გამოხატულებაა მხატვრობაში ჯოტო დი ბონდონე (1267-1337).

კვატროჩენტო იტალიურად ნიშნავს 400-ს. ამ ტერმინით მოიხსენიება ადრეული რენესანსის, კვატროჩენტოს მხატვრული სტილები. მომდევნო საუკუნის მაღალი რენესანსის პერიოდს კი, შესაბამისად, უწოდებენ ჩინკვეჩენტოს, რაც 500-ს ნიშნავს.

ჯოტო სათავეს უდებს დიდ ფლორენციელ მხატვართა მთელ რიგს. აღორძინების ხანას XV ს. დასაწყისში საფუძველი ჩაუყარეს ე.წ. რენესანსის მამებმა: ბრუნელესკიმ (ხუროთმოძღვრებაში), დონატელომ (ქანდაკებაში), მაზაჩომ (მხატვრობაში). სიახლე, რაც მათ მოიტანეს და რაც საფუძველს იძლევა, რომ სწორედ მათი შემოქმედებით იწყებოდა რენესანსი, არის პროპორციული სისტემა, მიმართებათა დაცვა, რასაც ეფუძნება სამყაროს პროპორციული ასახვა (ეს პრინციპი – მიმართებათა დაცვა – ყველაზე არსებითი და ფუძემდებლური იქნება ევროპული მხატვრობისათვის XIX ს. 80-იან წლებამდე. კერძოდ, სეზანამდე და, გარკვეულ ასპექტში, ვან გოგამდე).

ქალის პორტრეტი, დაახლ. 1508, პარმის ეროვნული გალერეა.

რენესანსის ცნება ჩამოყალიბდა XVI ს-ში იტალიაში. რენესანსი — ფრანგულად და რინასიმენტო ან რინაშიტა იტალიურად ნიშნავს ხელმეორედ დაბადებას და იგულისხმება ანტიკური, ბერძნულ-რომაული სამყაროს აღორძინება და დაპირისპირება შუა საუკუნეებთან ფასეულობითა თუ ფორმალურ-ენობრივ პლანში.

ადამიანი, მისი ფიზიკურ-მატერიალური თუ სულიერი თვისებებით, ხდება მთავარი ფასეულობა სამყაროს პროპორციულ-მატერიალურ ასახვაში. ამასთან, წარსული ეპოქის, კულტურის სრული გამეორება შეუძლებელია. ქრისტიანობას, მისი სულის პირველადობის პრინციპით, არ შეეძ-

ლო უკვალოდ ჩაეწლო – ასე რომ, საქმე გვაქვს თავისებურ სინთეზთან, რომელსაც ხატოვნად შემდეგნაირად განსაზღვრავენ:

რენესანსი არის ქრისტიანული სული ანტიკურ სხეულში.

ეს ყველაზე ზოგადი და არსებითი პრინციპი ერთბაშად ვერ გამოვლინდებოდა მხატვრულ-მეთოდოლოგიურად სრულყოფილ ფორმაში. მისი ჩამოყალიბება განსაზღვრავდა რენესანსული მხატვრობის ისტორიულ სვლას და სწორედ ამ პროცესში ითამაშა ამ იდეა-ფასეულობების სრულყოფილი გამოხატვის თვალსაზრისით უდიდესი როლი ლეონარდო და ვინჩი. როგორც ყველა გენიოსის შემოქმედება, ლეონარდოს მოღვაწეობაშიც არის პარადოქსული მომენტი. იგი დაიბადა 1452 წ., ანუ ადრინდელი რენესანსის, ე.წ. კვატროჩენტოს, შუაში, მის, შეიძლება ითქვას, წიაღში და სავსებით ლოგიკური იქნებოდა, რომ ის ყოფილიყო ადრინდელი რენესანსის, კვატროჩენტოს მეტ-ნაკლებად ტიპური წარმომადგენელი, როგორც, მაგალითად, ბოტიჩელი, რომელიც მასზე მხოლოდ 6 წლით იყო უფროსი. მაღალი რენესანსის დიდი სამეულიდან ცენტრალურ იტალიაში (ვენეცია უფრო ცალკე დგას) მიქელანჯელო (დაიბადა 1475 წ.) ლეონარდოზე 23 წლით იყო უმცროსი, ხოლო რაფაელი – სულაც 31 წლით (დაიბადა 1483 წ.), ანუ ლეონარდო, მაღალი რენესანსის პირველი წარმომადგენელი, რომელიც, როგორც მაღალი რენესანსის უდიდესი ფიგურა, სწორედ მიქელანჯელოსთან და რაფაელთან ერთად განიხილება, მიეკუთვნება სხვა, უფრო წინა თაობას. ამ ერთგვარი პარადოქსის ახსნა ისევ ლეონარდოს პერსონაში უნდა ვეძებოთ. ლეონარდო იწყებს შემოქმედებას XV ს-ის 70-იანი წლებიდან, მაგრამ მისი შემოქმედება არის არა უბრალოდ არსებული ადრერენესანსული მიღწევების თუნდაც ძალიან საინტერესო ვარიანტები (როგორც გირლანდაოსთან ან ბოტიჩელისთან), არამედ საოცრად მიზანდასახული, თანდათანობითი, მაგრამ ძალიან მკაფიოდ გამოხატული სვლა მაღალი რენესანსის პრინციპებისკენ. ლეონარდოს ისტორიული მნიშვნელობის გასაგებად აუცილებელია ამ სვლის, ამ ძიებების და, რაც მთავარია, მიგნებების ნათელი გააზრება და აღქმა.

ჯერ ერთი, უნდა კარგად დავინახოთ, რომ ლეონარდო ეყრდნობა ადრინდელი რენესანსის მიღწევებს, რაც პირველ რიგში გამოიხატება საგნობრივი ფორმის აგების მაღალ დონეში, იმაში, რასაც საფუძველი ჩაუყარეს დონატელომ და მაზაჩომ. ამისათვის ლეონარდოს შესანიშნავი პირობები მიეცა. იგი მამამისმა მიაბარა ადრინდელი რენესანსის ცნობილი მოქანდაკისა და მხატვრის ანდრეა ვეროკიოს სახელოსნოში, სადაც იგი, რა თქმა უნდა, შესანიშნავ სკოლას გაივლიდა. გარდა ამისა, თვითონ ფლორენცია იყო საოცარი სკოლა. პრაქტიკულად ყოველ ნაბიჯზე შეგეძლო გენახა, აღგექვა, გაგეაზრებინა დიდი ოსტატების მიერ შექმნილი შედეგები მხატვრობასა თუ ქანდაკებაში. გარდა ფუძემდებლური ხელოვანებისა (დონატელოსა და მაზაჩოსი), ლეონარდოს წყნარად შეეძლო ენახა უჩელოს, კასტანიოს, ფილიპო ლიპის, ვენეციანოს, ფრა ბეატო ანჯელიკოს და სხვათა ძალიან მაღალი დონის ნამუშევრები. ლეონარდოს

სანდრო ბოტიჩელი (1444-1510) – იტალიელი მხატვარი, ფლორენციული სკოლა, ადრეული რენესანსის პერიოდი.

მიქელანჯელო ბუონაროტი (1475-1564) – იტალიური რენესანსის პერიოდის მოქანდაკე, მხატვარი, არქიტექტორი და პოეტი.

რაფაელ სანტი (1483-1520) – მხატვარი და არქიტექტორი, იტალიური მაღალი რენესანსის ფლორენციის სკოლის წარმომადგენელი.

გენიალურობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ხედავდა, თუ რა უნდა აეღო ამ უზარმაზარი მემკვიდრეობიდან და რა, პირიქით, დაეძლია და ახალი გადაწყვეტა მოენახა.

ანდრეა ვეროკიოს „ნათლისღება“, მარცხენა პატარა ანგელოზი, 1472-1475, უფიცის გალერეა, ფლორენცია.

ჯორჯო ვაზარის (რენესანსის პირველი ისტორიკოსის) მიხედვით, ლეონარდოს უადრეს ნამუშევართა რიცხვს მიეკუთვნება პატარა ანგელოზის გამოსახულება მასწავლებლის, ანდრეა ვეროკიოს „ნათლისღებაში“. ვაზარი გვიყვება ლეგენდას იმის შესახებ, რომ თითქოს ვეროკიო იმდენად გოცებულა ლეონარდოს ნამუშევრით, რომ გადაუწყვეტია მხოლოდ ქანდაკებით დაკავებულიყო (იგი მართლა ბრწყინვალე მოქანდაკე იყო).

პირველი დამოუკიდებელი ნამუშევარი – „ხარება“ – ლეონარდომ შეასრულა 70-იანი წლების პირველ ნახევარში და იგი ჯერ კიდევ ტიპური ადრერენესანსული ნიმუშია. სურათს უდავოდ აქვს თავისი პოეტიკა, სახოვანება – პირველ რიგში, მახარობელი ანგელოზის გამოსახულებიდან გამომდინარე. ლეონარდო თუ ვლინდება, უპირველესად, ალბათ, მისი სილუეტის ლამაზ, ფაქიზ რიტმულ დინებაში, მაგრამ კომპოზიციურად სურათი მოკლებულია ორგანულ მთლიანობას, რაც სავსებით ტიპურია ამ პერიოდისათვის (ადრინდელი რენესანსისათვის). კომპოზიცია გადატვირთულია მეორეხარისხოვანი დეტალებით როგორც ფონზე, ისე ცალკეულ საგნებში და, რაც მთავარია, ანგელოზსა და მარიამს შორის კონტაქტი არ მყარდება. ისინი თითქოს მოწყვეტილი არიან ერთმანეთს და დამოუკიდებლად არსებობენ.

70-იანი წლების მიწურულისთვის, ალბათ, 1478 წ. შესრულებულ ე.წ. „ბენუას მადონაში“ (იგივე მადონა ყვავილით) უკვე აშკარად ჩანს წინ გადადგმული ნაბიჯი. მთავარი სიახლე, მიღწევა მდგომარეობს მარიამისა და ყრმა იესოს ურთიერთდაკავშირებაში, ერთიან მოძრაობაში, შეკვრაში, თუმცა ნამუშევარი ჯერ კიდევ შეიცავს მთელ რიგ მინუსებს – ბავშვი ზედმეტად დიდია, თითქმის დედის ტოლია, უკანა პლანზე, კედელზე, ფანჯრის მოხაზულობა ზედმეტად ხისტია, „გამოჭრილი“.

მადონა ბენუა, ანუ მადონა ყვავილით, 1475-1478, ერმიტაჟი, სანქტ-პეტერ-ბურგი, რუსეთი.

80-იანი წლების დასაწყისში ლეონარდო ქმნის ორ დაუსრულებელ, მაგრამ უაღრესად მნიშვნელოვან ნამუშევარს „წმ. იერონიმეს“ და „მოგვთა თაყვანისცემას“. ორივე სურათი მოკლებულია ფერადოვან ფენას, სამაგიეროდ კარგად აღიქმება საგნობრივი ფორმის პლასტიკური, ტიპური რკალისებური რიტმიკა, რომელიც ერთიან ფორმაში კრავს გამოსახულებას, და ძალიან საინტერესო (თუმცა, ჯერ კიდევ არასრულყოფილი) კომპოზიცია, განსაკუთრებით „მოგვთა თაყვანისცემაში“. კომპოზიციის უკანა პლანი აშკარად გადატვირთულია სხვადასხვა გამოსახულებით, რომელთაც არ გააჩნიათ არავითარი კავშირი. პირველ რიგში ვგულისხმობ მხატვრულ კავშირს წონასწორობაში, რიტმში, სურათის ორგანიზებაში კომპოზიციის მთავარ ნაწილთან, კერძოდ, წინა პლანზე გამოსახულ მოგვთა თაყვანისცემის სცენასთან. სწორედ ეს მთავარი სცენა გვივლენს ახალ მიდგომას, პირველ რიგში, ფიგურების განლაგების თუ ურთიერთდაკავშირების თვალსაზრისით. მარიამი ყრმით ცენტრშია, ოდნავ სიღრმეში ჩანეული ერთგვარად დისტანცირებული მოგვებისაგან, მოგვები

თაყვანისცემის პოზაში იხრებიან და ეს კომპოზიციური ჯგუფი მკაფიოდ იკვრება სამკუთხა-პირამიდულ ფორმაში (ე.წ. კლასიკური სამკუთხედი), რაც მკაფიოდ განონასწორებულ ფორმას აძლევს მთავარ პლასტიკურ აქცენტებს, რასაც უკვე შემოაქვს ჰარმონიზების განცდა. გარდა ამისა, მთავარი აზრობრივი აქცენტები არა მარტო გამოიყოფა ერთმანეთისაგან ზომიერად, რაც ნათელი აღქმის საშუალებას იძლევა, არამედ ლამაზად უკავშირდება ერთმანეთს პლასტიკური რიტმით. განსაკუთრებით მკაფიო და ეფექტურია ეს რიტმი ჯგუფის მარჯვენა ნაწილში: მარიამი რბილად და თან მეტყველად ხრის თავს მარჯვნივ, მის კალთაში მჯდომი ყრმა იესო განაგრძობს ამ რიტმს განვდილი ხელით, ხოლო ეს რიტმი გადაეცემა უკვე მისკენ დაჩოქილ მოგვს, რომელიც საჩუქრად რაღაც ძვირფასს აწვდის იესოს. რიტმი – ეს ხასიათია ხელოვნების ნებისმიერ დარგში (მუსიკა, ლიტერატურა, განსაკუთრებით პოეზია, ცეკვა). იგი შეიძლება იყოს ძალიან მრავალფეროვანი თავისი ხასიათით, მაგალითად, ელემენტარული აღქმის მქონე ადამიანს არ შეეშლება ერთმანეთისგან ხორუმის თუ შტრაუსის ვალსის თავისთავად ძალზე მეტყველი რიტმები; იგივე შეიძლება ითქვას გალაქტიონის და მუხრან მაჭავარიანის რიტმული წყობის შესახებ და პრაქტიკულად ყველა მხატვრულ ნაწარმოებს აქვს მისი მაცოცხლებელი რიტმიკა.

წმ. იერონიმე, 1480-1482, ვატიკანის პინაკოთეკა, ვატიკანი.

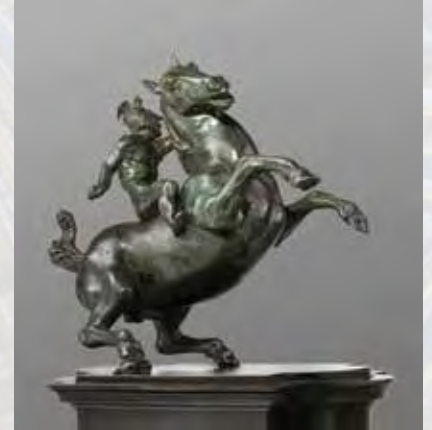
მოგვთა თაყვანისცემა, 1481-1482, უფიცის გალერეა, ფლორენცია.

ოთხმოციანი წლების დასაწყისში ლეონარდო იღებს დაკვეთას და იწყებს მუშაობას თავის ეტაპობრივ სურათზე „მადონა მლვიმეში“. ამ სურათზე იგი ძალიან დიდხანს მუშაობს, ალბათ პაუზებით, და ასრულებს მას მხოლოდ 90-იანი წლების მეორე ნახევარში მილანში. პაუზებისას იგი ქმნის კიდევ რამდენიმე ნამუშევარს, მაგალითად, „ლიტას მადონას“, მაგრამ ჩვენ ამაზე აღარ შევჩერდებით, ვინაიდან „მადონა მლვიმეში“-ს მნიშვნელობა მეტად დიდია. 1483 წლიდან ლეონარდო მიემგზავრება მილანში, მილანის ჰერცოგის ლუდოვიკო სფორცას, მოროდ წოდებულის, კარზე.

მადონა მლვიმეში, 1490,
ლუვერი, პარიზი.

შემოგვრჩა საინტერესო წერილი, სადაც ჩამოთვლილია ის მრავალრიცხოვანი სფეროები, რომლებშიც შექმლო ლეონარდოს მოღვაწეობა. ესაა: სამხედრო-საინჟინრო საქმე, არქიტექტურა, ქანდაკება და ბოლოს მითითებულია, რომ ფერწერაც კარგად შეუძლია. მილანში მას დაევალა გაეკეთებინა ლოდოვიკო მოროს მამის ცხენოსანი ქანდაკება. ამ ქანდაკებაზე მან, როგორც სჩვეოდა, დიდხანს იმუშავა. ნიმუშზე ხანგრძლივი მუშაობა პირველ რიგში განპირობებული იყო იმით, რომ იგი ყოველთვის ახლის ძიებაში იყო. იგი გაუთავებლად ხვეწდა და აღრმავებდა თავის ნამუშევრებს. სამწუხაროდ, მან ვერ მოასწრო ქანდაკების ბოლომდე მიყვანა. უფრო ზუსტად, მან თიხაში გააკეთა ცხენოსანი ქანდაკება, მაგრამ ველარ მოასწრო მისი ბრინჯაოში ჩამოსხმა. 1499 წელს მილანში შემოვიდნენ ფრანგები, რომელთაც ომი ჰქონდათ ლოდოვიკოსთან და არბალეტების სამიზნედ გაიხადეს თავიანთი მტრის ცხენოსანი ქანდაკება. სამწუხაროდ, ჩვენ დავკარგეთ ყველა ვარაუდით ძალიან საინტერესო, თავისი გადანყვევით ნოვატორული ცხენოსანი ქანდაკება. შემოგვრჩა ჩანახატები და პატარა ბრინჯაოს ქანდაკება, რომელიც ბუდაპეშტის მუზეუმში ინახება. ნოვატორულია ცხენის ყალყზე შემდგარი წარმოდგენა და ამდენად, მხოლოდ ორ საყრდენზე დაყენება. წონასწორობა მიიღწევა მხედრის და ცხენის თავ-კისრის მასების ურთიერთდაპირისპირებით. ნიმუში შესრულებულია უკვე XVI ს-ის დასაწყისში, ეტყობა, ლეონარდოს მონაფეების მიერ, თუმცა მაინც შეიგრძნობა ლეონარდოსეული პლასტიკური, მორკალურ ფორმათა მეტყველება.

ცხენოსანი, ბუდაპეშტის მუზეუმი, უნგრეთი.

მილანის პერიოდიდან მაინც ყველაზე მნიშვნელოვანია მისი ფერწერული ნამუშევრები. მილანში ასრულებს იგი „მადონა მღვიმეში“-ს. ეს ნაწარმოები მიჩნეულია მაღალი რენესანსის პირველ ნიმუშად. მთავარი კომპოზიციური ჯგუფი მკაფიოდ ჯდება ჰარმონიულ, განონასწორებულ სამკუთხა-პირამიდულ ფორმატში. მოძრაობები, პლასტიკა ძალზე დახვეწილი და მეტყველია. აქვე უკვე ნათლად ჩანს ლეონარდოს მხატვრობის უნიკალური წყობის ნიშანი, უაღრესად ფაქიზი შუქრდილი, ე.წ. „სფუმატო“, ანუ ბინდი, რომელიც მიიღება ფორმათა ვირტუოზული, რბილი მოდელირებით. ასეთ სიფაქიზეს და სიზუსტეს ფორმათა დამუშავებაში ჩვენ ვერავისთან ვნახავთ. რენესანსში, რაფაელთან ან მიქელანჯელოსთან, საერთოდ არ არის ჰაეროვნება, XVII ს-ში ფართოდ ვრცელდება სხვადასხვა ტიპის შუქრდილი, მაგრამ პლასტიკურ-მომრგვალებულ ფორმათა ასეთ ფაქიზ მოდელირებას ვერავისთან შეხვდებით. ბევრი რამ ლეონარდოს მიღწევებიდან ნახატსა და კომპოზიციაში საფუძვლად დაედება მაღალ რენესანსს, პირველ რიგში, მიქელანჯელოს და რაფაელს, მაგრამ ლეონარდოს სფუმატო დარჩება უნიკალურ მოვლენად. იგი, ცხადია, წყობისეულ სხვა გადანყვევებთან ერთად მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს ლეონარდოს შედეგების შექმნაში – პირველ რიგში, ისეთ უნიკალურ ქმნილებებში, როგორიცაა „საიდუმლო სერობა“ და „მონა ლიზა“.

ლუდოვიკო სფორცა, ანუ ლუდოვიკო მორო (1452-1508) – მილანის ჰერცოგი, რენესანსის ეპოქის ცნობილი დინასტიის – სფორცების წარმომადგენელი.

„საიდუმლო სერობა“ შესრულებულია მილანის სანტა მარია დელა გრაციეს მონასტრის სატრაპეზოს ერთ-ერთ კედელზე. ფრესკა დასრულ-

მონა ლიზა, 1503-1505,
ლუვრი, პარიზი.

და 1498 წელს. ამ ნაწარმოებში პირველად შეესხა ხორცი მოთხოვნას, რომელიც ჩამოაყალიბა XV საუკუნის დიდმა ხუროთმოძღვარმა და თეორეტიკოსმა ლეონ ბატისტა ალბერტიმ: „კარგი ნაწარმოები არის ის, რომელსაც ვერაფერს გამოაკლებ ან მიუმატებ“. ეს მოთხოვნა გულისხმობს, რომ ყველა აქცენტი, ყველა გამოსახულება არის აუცილებლობით კავშირში ერთმანეთთან, რაც იძლევა სრულყოფილ მხატვრულ მთლიანობას. ლეონარდოს ექსპერიმენტების გამო საღებავმა მალე დაიწყო ჩამოცვენა. რესტავრაციის მრავალრიცხოვანმა მცდელობამ მხოლოდ უარყოფითი შედეგი მოგვცა. დღეს ფრესკა საგრძნობლად არის დაზიანებული და შეძლებისდაგვარად გამაგრებულია (საკმარისია ითქვას, რომ ვიღაც უგუნურმა მონაზვნებმა კარიც კი გაჭრეს და დაზიანეს ფრესკის ქვედა ნაწილი, ნაპოლეონის დროს კი სატრაპეზო თავლად გამოიყენებოდა...).

არსად ისე არ იგრძნობა სულიერის, მისტიკურის, ღვთაებრივის და ამასთან ღრმად ადამიანურის ისეთი ერთიანობა, როგორც ამ მონუმენტურ ფრესკაში (ანუ „ქრისტიანული სული ანტიკურ სხეულში“). სახარების ერთ-ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი და, როგორც ამ წმინდა წიგნს ახასიათებს, ლაკონური სიუჟეტი არაჩვეულებრივად არის წარმოდგენილი ადეკვატურ ფორმაში. ევქარისტიის დროს („ესე არს ხორცი ჩემი... ესე არს სისხლი ჩემი“), რომელიც განასახიერებს ღმერთის, როგორც სიცოცხლის წყაროს, და ადამიანის, როგორც ინდივიდუალური, პერსონალური არსების ურთიერთობას, მიმართებებს, ქრისტე ამბობს: „ერთ-ერთი თქვენგანი მიმცემს (გამცემს) მე“. გადმოცემულია კულმინაციური მომენტი: ქრისტემ უკვე წარმოსთქვა თავისი საკრალური სიტყვები, იგი ღვთაებაა და თან სევდიანი ადამიანი, ხოლო მისი მოწაფეები რეაგირებენ ამ შემადრწუნებელ სიტყვებზე. უამრავი ადამიანური და მისტიკურ-ღვთაებრივი პლასტების ნამონევა შეიძლება ამ მოკლე სახარებისეული სიუჟეტიდან და თუკი ვინმემ მოახერხა ეს, პირველ რიგში ეს იყო ლეონარდო. უამრავი საიდუმლო სერობა დახატეს მანამდეც და მერეც. ვერც ერთი ახლოს ვერ მივა ლეონარდოსთან სიღრმით, დამაჯერებლობით და მხატვრული დონით. სცენა ფრონტალურადაა გაშლილი წინა პლანზე, რაც ხაზს უსვამს მის რეპრეზენტაციულ ხასიათს. ქრისტე ცენტრშია და ინტერიერის მკაფიო პერსპექტიული ხაზები მის თავზე ფიქსირდება. უყურებ სურათს და აზრად არ მოგდის იკითხო, თუ რატომ სხედან ყველანი სუფრის ცალ მხარეს. ლეონარდო იყენებს მხატვრობის ორგანოზომილებიანი ზედაპირის სპეციფიკას და სცენას მის გასწვრივ გაშლით რეპრეზენტაციულობას სძენს მართლაც საიდუმლო სურათს. ქრისტე ცენტრშია და მშვიდია. დანარჩენები, ყველანი, რეაგირებენ, ყველა ინდივიდუალურად, ხასიათისდა მიხედვით. იუდა გამოყოფილია ზედმეტი აქცენტების გარეშე. იგი ერთადერთი ეყდრნობა მაგიდას ხელით, რომელშიც ქისა ჩაუბლუჯავს და სახე ჩრდილში აქვს. თორმეტი მამაკაცი თანაბრად იყოფა ჯგუფებად – ორორი ქრისტეს მარჯვნიდან და მარცხნიდან. კომპოზიცია სავსეა ემოციური შესტიკულაციით, მაგრამ მთლიანობაში წონასწორდება, თან ჯგუფიდან ჯგუფზე გადასვლა ხდება ასევე რიტმულად, ე.წ. კონტრაპოსტის

ევქარისტია (ბერძნ. *εὐχαριστία* – სიტყვა-სიტყვით ნიშნავს „სამადლობელს“), ანუ ლიტურგია (ჟამისნირვა), საიდუმლო, რომლის შესრულებისასაც ლოცვითა და მონანიებით განწმენდილი მორწმუნეების შეწირული პური და ღვინო ქრისტეს ხორცად და სისხლად გარდაიქმნება. შემდეგ ამ პურსა და ღვინოს ეზიარებიან მორწმუნეები და რამდენადაც პურისა და ღვინის ყოველ ნაწილში ქრისტე მთლიანად არის, ამდენად ევქარისტიის აღსრულებისას მორწმუნეები თავად ქრისტეს ეზიარებიან. ევქარისტიის საიდუმლო ორი ნაწილისაგან შედგება: ერთი – პურისა და ღვინის უფლის ხორცად და სისხლად გადაქცევა და მეორე – ამ წმინდა ძღვენის ზიარება. ევქარისტიას „უსისხლო მსხვერპლის შეწირვასაც“ უწოდებენ.

კონტრაპოსტი იტალიური სიტყვაა და გამოიყენება სახვით ხელოვნებაში ადამიანის სხეულის იმ მდგომარეობის აღსანიშნავად, როდესაც სხეულის ყველა ელემენტის ერთმანეთთან დაპირისპირებით საბოლოო ჯამში მიიღწევა წონასწორობა, რაც ფიგურას დინამიკურობასა და ბუნებრიობას ანიჭებს. კლასიკური კონტრაპოსტის მაგალითია ბერძენი მოქანდაკის, პოლიკლეტის (ძვ.წ. 5-4) ე.წ. „ღორიფორი“ (შუბოსანი).

პრინციპით. მაგ., მარჯვენა სამკაციაანი ჯგუფის მარცხენა კიდურა ფიგურა სახით და ტანით თავის ჯგუფისკენაა მიმართული, მაგრამ ხელებით გადაყავართ მეორე ჯგუფზე – დაპირისპირებისა და თან გადაბმის ეს პრინციპი გამოყენებულია ოთხივე ჯგუფში, საერთო ჯამში ვიღებთ დიდებულ ტალღოვან რიტმს, მიმართულს კიდებიდან ცენტრისკენ, ქრისტესკენ. საოცარი მრავალფეროვნება და ერთიანობა, დიდებულება და სისადავე, ღვთაებრიობა და ადამიანურობა სუფევს მთელ ამ სცენაში.

XV ს-ის მიწურულს მილანიდან წამოსული ლეონარდო ბრუნდება ფლორენციაში. შედარებით მოკლე, დაახლოებით 6-წლიანი მეორე ფლორენციული პერიოდი ძალიან ნაყოფიერია ლეონარდოსთვის.

პირველ რიგში აღსანიშნავია, რა თქმა უნდა, მონა ლიზა „ჯოკონდას“ პორტრეტი. პორტრეტები ლეონარდოს ადრეც ჰქონდა შესრულებული, მათ შორის ძალიან მაღალი დონის, მაგალითად, მილანში „ქალი სიასამურით“, იგივე ჩეჩილია გალერანი (კრაკოვის მუზეუმი), მაგრამ მონა ლიზა მაინც უნიკალური ნიმუშია, გამორჩეული თვით ლეონარდოსთან. ლეონარდო პორტრეტში აქცენტს აკეთებს არა ინდივიდუალურ სახასიათო ნიშნების მეტყველებაზე (როგორც ხდება უმეტეს პორტრეტებში), არამედ ქალის და ქალურობის ზოგადი სახის შექმნაზე და ფანტასტიკურად გადმოგვცემს იმ სინაზეს და სულიერ სიღრმეს, იმ საიდუმლოებას, რომელიც ქალშია ჩადებული. ყოველივე ამის მიღწევაში ისევე მთავარ როლს თამაშობს ლეონარდოს ფანტასტიკური მოდელირება, მისი რბილი ტონალური გრადაცია, რომელიც საოცრად ცოცხლად გადმოგვცემს თვალების სიღრმეს და მსუბუქბინდს, სახის სირბილეს, მსუბუქ ჩრდილებს თვალის თუ ტუჩების კიდებთან. ამასთან, სურათი სრულიად განონასწორებულია. მასზე ვერ იტყვი, რომ ჭედავს ჩარჩოს, მაგრამ არც „ყანყალებს“ – ზომიერადაა განთავსებული ფორმატში. ასევე ვერ იტყვი, რომ დაძაბული ზის, მაგრამ არც მოშვებულია – უჭირავს სხეული. საოცრად ნატიფი თითები, რომლებზეც ფალანგების ნაოჭებიც კი არ გადმოიცემა, თავისუფლად დევს, არც დაძაბულად, არც მოშვებულად. ჰარმონია და საიდუმლოების ფაქიზი სულიერების ნიუანსური გადმოცემა საოცრად არის შერწყმული მონა ლიზაში.

მეორე ფლორენციული პერიოდიდან აღსანიშნავია კიდევ რამდენიმე ნამუშევარი. იმ პერიოდისათვის, როდესაც ლეონარდო ფლორენციაში ჩადის, იქ იმყოფებოდა მეორე გენიოსიც – მიქელანჯელო ბუონაროტი და ფლორენციისმერიამ გადანყვიტა მოენყოფანტასტიკური შეჯიბრი: ორივე მხატვარს, მიქელანჯელოსაც და ლეონარდოსაც, დაუკვეთეს სენიორის, ანუ მერიის კედლების მოსახატად ორი ბრძოლის სიუჟეტი: „ბრძოლა ანგიარისთან“ – ლეონარდოს და „ბრძოლა კაშენტან“ – მიქელანჯელოს. ორივემ ძალიან საინტერესოდ გადანყვიტა მათ წინაშე მდგომი ამოცანები და მოხატვის წინ მუყაოზე შესრულებული მათი კომპოზიციები გამოიფინა. ეს გახდა მოვლენა არა მარტო ფლორენციისა, არამედ მთელი იტალიის და გარკვეულად, ევროპის ცხოვრებაშიც. ამ მუყაოების სანახავად ჩამო-

ქალი სიასამურით, 1483-1490, კრაკოვის მუზეუმი, პოლონეთი.

დიოდენ სხვადასხვა ქვეყნიდან. მაგ., XVII საუკუნეში რუბენსმა, რომელიც იტალიაში, მანტუაში, იმყოფებოდა, ლეონარდოს კომპოზიციიდან ასლები გააკეთა. სამწუხაროდ, არც მუყაო შემოგვრჩა და არც ფრესკები შესრულებულა. შემოგვრჩა საკმაოდ სუსტი ასლები, სამაგიეროდ დაგვრჩა ლეონარდოს მიერ ანგიარის ბრძოლისათვის ფანქრით შესრულებული ნახატები, ძირითადად თავები. უნდა აღინიშნოს, რომ მათი მხატვრული ღირებულება ისევე, როგორც სხვა გრაფიკული ნამუშევრებისა, მაგ., ლეონარდოს პორტრეტი მოხუცებულობაში, ძალზე დიდია და შეიძლება ითქვას, არ ჩამოუვარდება დონით მის ფერწერულ ნამუშევრებს.

1505 წლის შემდეგ ლეონარდო მიდის ფლორენციიდან და გადადის ქალაქიდან ქალაქში, თუმცა დიდხანს არსად ჩერდება. ამ პერიოდში მისი მხატვრობა ნაკლებინტენსიური ხდება, ასრულებს რამდენიმე ნამუშევარს, მაგ., „წმ. იოანე ნათლისმცემლის“ სახეს – რა თქმა უნდა, მაღალ დონეზე. თუმცა, „მონა ლიზა“, „საიდუმლო სერობის“ და „მადონა მლვიმეში“-ს დონეს მაინც ვერ აღწევს.

სამაგიეროდ, ძალზე ინტენსიურია მისი თეორიული ხასიათის მუშაობა. ლეონარდო გვევლინება როგორც გენიალური თეორეტიკოსი, მეცნიერი, ინჟინერი გამომგონებელი. სწავლობს ყველაფერს, ადამიანის ანატომიას, ცხოველებს, ფრინველებს – აინტერესებს საფრენი აპარატის შექმნა, აქვს ტანკის, ვერტმფრენის, წყალქვეშა ნავის მოდელები – უბრალოდ, იმ დროს არ იყო მექანიკური ძრავები და მათი განხორციელება შეუძლებელი იყო.

დაბოლოს, უნდა ითქვას, რომ მისი შემოქმედება ბევრწილად იყო გაკვეთილი მიქელანჯელოსა (განსაკუთრებით ნახატში) და რაფაელისთვის (რომელიც პირდაპირ ავითარებს მის კომპოზიციურ პრინციპებს).

ლეონარდო გარდაიცვალა საფრანგეთში, ავინიონში, სადაც იმ დროს იყო იტალიური დიასპორა და პაპის სასახლეც (ერთ დროს პაპი ფრანგებმა წაიყვანეს – ცნობილი ავინიონის ტყვეობა).

„მადონა მლვიმეში“ და „მონა ლიზა“ ლეონარდოს მუდამ თან დაჰქონდა. მან მშვენივრად იცოდა მათი ფასი და არ უნდოდა მათთან განშორება.

ძნელია გადაჭარბებით შეაფასო ამ საოცარი ხელოვანის, მეცნიერის, მოაზროვნის, უნიკალური პიროვნების როლი მსოფლიო ხელოვნებასა და კულტურაში.

ანგიარისთან ბრძოლა, ფრაგმენტები.

ავინიონის ტყვეობა – 1309-1377 წწ. პაპების რეზიდენცია იყო არა რომში, არამედ ავინიონში (საფრანგეთი). 1305 წელს რომის პაპი კლემენტ V, რომელიც ფრანგი იყო, კონკლავზე (კათოლიკური ეკლესიის კარდინალთა კოლეგიის შეხვედრა) აირჩიეს საფრანგეთის მეფე ფილიპ IV-ის მხარდაჭერით. მას უწოდეს „ფრანგების პაპი“ და მან 1309 წელს პაპის რეზიდენცია რომიდან ავინიონში გადაიტანა, რითაც დაიწყო ე.წ. „პაპების ტყვეობა“ (1377 წლამდე).

დემოკრატია

ზაზა ფირალიშვილი

რაფაელი, ათენის სკოლა, 1510-1511, ფრესკა, ვატიკანი.

რობორი მართვებულობის წესს ბულისხმობს ცნება დემოკრატია

ტერმინი „**დემოკრატია**“ ბერძნული წარმომავლობისაა და სახალხო მმართველობას ნიშნავს (ბერძნ. „დემოს“ — ხალხი; „კრატოს“ — კანონი, ძალა). იგი წარმოადგენს საზოგადოებრივი ცხოვრების ისეთ ფორმას, როდესაც ყველა საზოგადოებრივ ან სახელმწიფოებრივ გადანყვეტილებას მოქალაქეები კენჭისყრის გზით იღებენ მას შემდეგ, რაც შეისწავლიან და შეაჯერებენ ყველა შეხედულებას. ცხადია, გადანყვეტილებას ვერ მიიღებს მთელი საზოგადოება ერთად. ამიტომაც, გადანყვეტილების მიღების უფლებას საზოგადოება გარკვეული ვადით გადასცემს თავისუფალი და სამართლიანი არჩევნების გზით არჩეულ პირს ან პირთა ჯგუფს.

ერთი შეხედვით, ეს საკმაოდ ნათელი და გამჭვირვალე სისტემა ისტორიულად საკმაოდ რთული ასათვისებელი აღმოჩნდა ყველა ხალხისათვის. აუცილებელია გარკვეული ისტორიული გამოცდილება საიმისოდ, რომ მთელმა საზოგადოებამ და მისი წევრების საკმარისმა რაოდენობამ შეიძინოს ის უნარები, რომლებიც ამგვარი სისტემის ამუშავებისათვის არის აუცილებელი.

კანონმდებლობა, როგორი იდეალურიც არ უნდა იყოს, ადამიანებისა და მათი უნარების გარეშე ვერ „იმუშავებს“. განვლილმა ოცდახუთმა წელმა ჩვენი ქვეყნის უახლეს ისტორიაში დაგვანახა ბევრი წინააღმდეგობა, რომელიც ჯერაც გადასალახი გვაქვს საიმისოდ, რომ ჩვენს საზოგადოებასა და სახელმწიფოებრივ სისტემას დემოკრატიული ერქვას.

მარმარილოს ფილა ათენიდან. ათენური დეკრეტი ტირანიის წინააღმდეგ, ძვ.წ. 336, გამოსახულია დემოკრატია – ქალის სახით, რომელიც გვირგვინს ადგამს მოხუც კაცს – დემოსს.

რატომ უნდა მივანიჭოთ უპირატესობა დამოკრახბიან მმართველობის სხვა სისტემაებთან შედარებით

ავტორიტარიზმის დროს საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა საფეხურზე გადანყვეტილებებს იღებენ ცალკეული პირები და ჯგუფები, რომელთა ძალაუფლებაც დროში არ არის შეზღუდული. ძალაუფლება ეყრდნობა არა ყოველი, თითოეული და ცალკეული ადამიანის ნებას და რაციონალურ აზრს, არამედ ტრადიციულად მიჩნეულ წარმოდგენებს, სამხედრო ძალას და ა.შ.

ცხადია, ცხოვრების ტრადიციულ ფორმებს გაფრთხილება უნდა. მათ გარეშე ესა თუ ის საზოგადოება შეიძლება გლობალურ სამყაროში დაიკარგოს. მეორე მხრივ, ტრადიციებთან ზედაპირულმა და რადიკალურმა „მიჯაჭვულობამ“ ქვეყანა შეიძლება კაცობრიობის ერთიანი ცხოვრებისაგან გააუცხოვოს. თუმცა, ეს უკვე სხვა საუბრის თემაა.

როგორ იქმნება ის საზოგადოებრივი ბარემო, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, ვმოქმედებთ, ბარკვეულ ადგილს ვიკავებთ

დავუბრუნდეთ ჩვენს მთავარ პრობლემას. ალბათ, გარკვეულ ასაკში ნებისმიერ ადამიანს უჩნდება კითხვა, თუ როგორ იქმნება ის გარემო, რომელშიც ცხოვრობს. რამდენადაც ამჯერად საკითხი დემოკრატია, როგორც მოვლენას, შეეხება, ამ ზოგად კითხვას უფრო კონკრეტული სახე შეიძლება მივცეთ:

ავტორიტარიზმი – მმართველობის სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ხალხის აბსოლუტურ მორჩილებას. ავტორიტარიზმი, როგორც სისტემა, ძირითადად პოლიტიკურ სფეროს მოიცავს – იდეებებიდან ოპოზიციური პოლიტიკური პარტიები და ლიდერები. ამასთანავე, ტოტალიტარიზმისაგან განსხვავებით, ავტორიტარიზმი მოსახლეობას თავისუფალი მოღვაწეობის გაცილებით უფრო ფართო არეალს უტოვებს. ეს განსაკუთრებით ითქმის ეკონომიკის სფეროზე, როდესაც მმართველობის ავტორიტარული წესი ეგუება ეკონომიკურ ლიბერალიზმს და არ ზღუდავს კერძო სამენარმეო თუ კომერციულ საქმიანობას. მმართველობის ამგვარი წესის ნიმუშია ფრანკოს მმართველობა ესპანეთში (1939-1975) ან პინოჩეტის რეჟიმი ცივილის პერიოდში ჩილეში (1973 წლიდან).

- როგორ იქმნება ის საზოგადოებრივი გარემო, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, ვმოქმედებთ, გარკვეულ ადგილს ვიკავებთ და ასე შემდეგ?
- რა როლი გვაქვს ჩვენ თავად და სხვა ადამიანებს ამ საზოგადოებრივი გარემოს შექმნის საქმეში, პირადად მე და თითოეულ ჩვენგანს, როგორც ერთ ცალკეულ ადამიანს?
- რამდენად ვფლობ იმის უნარს და ცოდნას, რომ რაიმე ცვლილება შევიტანო ამ გარემოში?
- ან, იქნებ, ყველაფერი წინასწარვეა განსაზღვრული?
- ანაც ყველაფერს ვილაც უმაღლესი კომპეტენციის მქონე ადამიანები განსაზღვრავენ და ამაოა ჩემი მცდელობა, ოდნავ მაინც უკეთესი გავხადო ჩემივე გარემო?
- თუკი რაიმეს უკეთესობისაკენ შეცვლა შეიძლება, როგორ უნდა მოხდეს ეს?
- შემიძლია თუ არა, რაიმე ცვლილებები შევიტანო ამ პროცესებში?

კიდევ ძალიან ბევრი კითხვის ჩამოთვლა შეიძლება, როდესაც საკითხი ყოველი ჩვენგანის მიმართებას შეეხება იმ საზოგადოებასთან, რომელშიც ვცხოვრობთ.

დამეთანხმებით, ძნელია, ადამიანი შეეგუო იმ აზრს, რომ ჩვენ და ჩვენისთანებს არაფრის შეცვლა არ შეგვიძლია და რომ მხოლოდ ჩვენთვის უცხო გარემოებებსა და ადამიანებზე ვართ დამოკიდებული.

საზოგადოების დემოკრატიულობაზე საუბარი შეიძლება მაშინ, როდესაც საზოგადოების წევრთა მნიშვნელოვანი რაოდენობა გრძნობს, რომ მას აქვს უფლება, უნარი და მოვალეობა, მონაწილეობა მიიღოს თავისი საცხოვრებელი გარემოს შექმნის საქმეში და შეუძლია ეს საყოველთაო, თანასწორუფლებიანი, თავისუფალი არჩევნების ან კენჭისყრის მეშვეობით განახორციელოს.

ამ დროს საქმე მხოლოდ პოლიტიკურ ცხოვრებას არ ეხება. **საზოგადოების დემოკრატიულობა ჩანს მისი ცხოვრების ყველა ასპექტში, პრობლემათა გადაწყვეტის ყველა საფეხურზე.** თუ საზოგადოებას დემოკრატიულობა არ ახასიათებს მაშინ, როდესაც ქვეყნის მასშტაბებთან შედარებით მცირე საქმეების მოგვარებას ცდილობს, ძნელი წარმოსადგენია, მან პოლიტიკური არჩევნების დროს გამოიჩინოს დემოკრატიულობა. მაშასადამე, ლაპარაკი შეიძლება გარკვეულ უნარებზე, რომელთა მფლობელებიც უნდა იყვნენ საზოგადოების წევრები და რომლებსაც ისინი თავისი ერთობლივი სასიცოცხლო გარემოს შექმნისას ეყრდნობიან.

აუცილებელია ერთგვარი სამოქალაქო სიქველე და სიბრძნე, როგორც ამას ძველი ბერძნები ამბობდნენ, რადგან თავისთავად არჩევნებში ერთ-ჯერადი მონაწილეობის მიღება არ წარმოადგენს საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და სასიცოცხლო გარემოს გაუმჯობესების გარანტიას.

რა არის საზრისის მონოპოლია

ბევრ ადამიანს ახასიათებს გულუბრყვილო რწმენა, თითქოს შეიძლება არსებობდეს კონკრეტული ადამიანების, თანამედროვეების ან წინაპრების, მიერ ერთხელ და სამუდამოდ გახმავანებული რაღაც კონკრეტული იდეა, რომელსაც სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის ყველა ასპექტი უნდა დაექვემდებაროს. ამით ისინი თითქოს გაურბიან პასუხისმგებლობას იმ სამყაროს გამო, რომელშიც ცხოვრობენ. სიტუაციას, როდესაც რომელიმე პირი ან სხვა ადამიანები საკუთარ თავს მიანერენ ვინმეს ამომწურავ ცოდნას იმისა, თუ როგორ უნდა მოეწყოს ადამიანების თანაცხოვრება, **საზრისის მონოპოლიის პრინციპი** ჰქვია. ავტორიტარიზმი

ათენური ოსტრაკები ზედ წარწერილი ბერძნული სახელებით – ძველი საბერძნეთის (განსაკუთრებით ათენის) დემოკრატიის ერთ-ერთი გამოხატულება. მოქალაქეები თიხის ქოთნების ნამტვრევებზე საკუთარი შეხედულებისამებრ კანრავდნენ ამა თუ იმ გამორჩეული მოქალაქის სახელს და მონაწილეობდნენ კენჭისყრაში, რომლის შედეგადაც მიიღებოდა გადაწყვეტილება, რომელი მოქალაქე გაეძევებინათ პოლისიდან. მოქალაქეები ამ გზით თავს იზღვევდნენ ამა თუ იმ გავლენიანი პირის ხელში ძალაუფლების გადასვლისგან.

და მისი უკიდურესი ფორმა ტოტალიტარიზმის სახით სწორედ ამ პრინციპს ეყრდნობა. თუ ადამიანს საკუთარი სამოქალაქო ღირსების გრძნობა აქვს, იგი ვერ შეეგუება ასეთ ვითარებას. საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სრულუფლებიანი მონაწილეობა მისთვის საკუთარი პიროვნების განხორციელების აუცილებელი პირობაა. რომელიღაც პიროვნებას შესაძლოა ძალზე მაღალი კომპეტენცია ჰქონდეს რაიმე კონკრეტულ სფეროში, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს, რომ მან ყველაფერი იცის და ყველაფერი შეუძლია. აუცილებლად დადგება მომენტი, როდესაც იგი ამოწურავს თავის რესურსებს. თუ საზოგადოება ვერ შეძლებს იგი განზე გასწიოს სამართლიანი და თავისუფალი არჩევნების გზით, აუცილებლად მივიღებთ ავტორიტარიზმის ამა თუ იმ ფორმას. საზოგადოება თავისი განვითარების გზაზე ჩიხში აღმოჩნდება ხოლმე.

ტოტალიტარიზმი – ანტიდემოკრატიული პოლიტიკური წყობა, რეჟიმი, რომლის დროსაც სახელმწიფო სრულად არის გაბატონებული საზოგადოებასა და პიროვნებაზე. სახელმწიფო ესწრაფვის საზოგადოების ყველა სფეროზე დაამყაროს კონტროლი, სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში გაუქმებულია პლურალიზმის პრინციპი, სოციალურ-პოლიტიკური წინააღმდეგობების რეგულირება ხდება ძალისმიერი მეთოდებით. პოლიტიკური ხელისუფლება პრეტენზიას აცხადებს მოსახლეობის საყოველთაო ინტერესებზე. ამ საყოველთაო ინტერესებში ადგილი არ რჩება პიროვნებისა და პოლიტიკის სხვა სუბიექტების ინტერესებისათვის, თავისუფალი პოლიტიკური მოღვაწეობისათვის, რაც ინდივიდის ხელისუფლებისაგან გაუცხოებას იწვევს. ინდივიდს წართმეული აქვს თვითრეგულაციის და თვითგანვითარების შესაძლებლობები, უგულვებლყოფილია პიროვნების უფლებები და თავისუფლებები. ხელისუფლების ლეგიტიმაცია ემყარება ძალადობას, სახელმწიფოს მონოიდეოლოგიას. შესაბამისად, ტოტალიტარული რეჟიმი – ეს არის სახელმწიფოს მთლიანი და ყოვლისმომცველი კონტროლი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე ძალისმიერი მეთოდების გამოყენების გზით.

ექსტრემიზმი – პოლიტიკური პრობლემების უკიდურესი გზებითა და საშუალებებით გადაჭრისაკენ მიდრეკილება, დასახული მიზნებისა და ამოცანების მისაღწევად ყველაზე რადიკალური საშუალებების მოხმობა, მათ შორის ძალადობის, ტერორის გამოყენება. ექსტრემიზმის ძირითადი წყაროა პოლიტიკური და სოციალური სტრუქტურების დეფორმაცია, არასწორი ნაციონალური და ეკონომიკური პოლიტიკა. თანამედროვე ეპოქისათვის დამახასიათებელია ექსტრემიზმის სხვადასხვა სახეობა, როგორც მემარცხენე (მისი ყველაზე ტიპური ნიმუშია იტალიური და გერმანული „ნათელი ბრიგადები“), ისე მემარჯვენე (უწინარეს ყოვლისა, ნეოფაშისტური ორგანიზაციები) ტიპისა. დამკვიდრების სფეროს მიხედვით არსებობს ნაციონალისტური ექსტრემიზმი, რელიგიური ექსტრემიზმი, ლიბერალური ექსტრემიზმი.

პიროვნებას ან პირთა ჯგუფს შეიძლება ჰქონდეს გარკვეული რესურსი იმ სიკეთეებისა, რომლებიც მას შეუძლია შესთავაზოს საზოგადოებას. მოცემულ ისტორიულ მომენტში მან შეიძლება საზოგადოებას წარუდგინოს სრულიად გამართლებული და გარემოებებისათვის შესაფერისი სახელმწიფოებრივი პროგრამა და ადამიანებს ამ პროგრამის გამჟღავნების უნარიც დაანახოს. სწორედ კონკრეტული პროგრამა და მისი განხორციელების უნარია მისი რესურსი. მაგრამ, როგორც ვთქვით, ეს რესურსი ამოწურვადია. დემოკრატიულია ის საზოგადოება, რომელიც განჭვრეტს რა ამ რესურსის ამოწურვას, სამართლებრივი გზებით შეცვლის ძველ მმართველებს ახალი ან განახლებული რესურსების მქონე ძველი პოლიტიკური ჯგუფით.

თუკი საზოგადოების წევრთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ნებით თუ უნებლიედ იზიარებს საზრისის მონოპოლიის პრინციპს, ეს ნიშნავს, რომ მოცემულ საზოგადოებაში დაბალია ოპტიმალური შედეგების მიღწევისაკენ მიმართული სამოქალაქო დიალოგისა და დისკუსიის ხარისხი. „საზრისის მფლობელი“ საზოგადოების წევრები მიმართავენ არა დიალოგს, არამედ თითქოს მონოლოგის რეჟიმში არიან. ისინი დიალოგის უნარს მოკლებული არიან, რასაც შედეგად უნაყოფო ექსტრემიზმი, მსოფლმხედველობრივი ქაოსი და საზოგადოების მიერ წლების განმავლობაში ერთი ადგილის ტკეპნა მოსდევს.

რა არის ავტორიტარიზმი

საზოგადოებაში, სადაც ადამიანები ნაკლებად ცდილობენ წონასწორობისა და კონსენსუსის წერტილების მოძებნას, იოლად ბატონდება რადიკალიზმი, იოლად იღებს ინიციატივას აგრესიული უმეცრება და აგრესიული უზნეობა, რაც ხშირად შედეგად გვაძლევს განწყობას, როგორმე გამოძებნონ ვიღაც განსაკუთრებული პიროვნება, ვისაც ქვეყნის მართვის სრულ უფლებას გადააბარებენ ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე.

ავტორიტარიზმი ეყრდნობა ადამიანების რწმენას, რომ ამქვეყნად შეიძლება არსებობდეს ვიღაც სასწაულთმოქმედი, ვინც ყველაზე კარგად იცის რა და როგორ უნდა გააკეთოს, ყველა დანარჩენი კი მორჩილად უნდა გაჰყვეს მას.

ამიტომაც იყო, რომ მრავალ ქვეყანაში ქაოსსა და სამოქალაქო დაპირისპირებას დიქტატურა მოჰყვებოდა. საზოგადოების წევრები ვერ ახერხებდნენ თავისი სასიცოცხლო გარემოს მოსაწესრიგებლად დიალოგისა და თანამშრომლობის რეჟიმის გამომუშავებას. ამას კი უნებლიედ მოსდევს **ნაციონალისტური და რელიგიური ექსტრემიზმი და სხვა ყაიღის ექსტრემიზმი.**

ასეთი საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ექსტრემიზმი, როგორი კეთილშობილი მიზნებითაც არ უნდა გამოდიოდეს იგი, აუცილებლად მიიმართება საზოგადოების საკმაოდ დიდი ნაწილის თავისუფლებისა და ინტერესების წინააღმდეგ. ნაციონალისტური და რელიგიური ექსტრემიზმი აუცილებლად იქცევა მონორელიგიური და მონოეთნიკური საზოგადოების იდეად. მაგალითისთვის, ლიბერალური ექსტრემიზმი დაუპირისპირდება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ტრადიციულ ფორმას და შეეცდება, თავისუფლების განყენებულ იდეას დაუქვემდებაროს საზოგადოებრივი ცხოვრება. არსებობს ერთი ცნობილი გამონათქვამი: შეიძლება გიყვარდეს მთელი კაცობრიობა, თაყვანს სცემდე ადამიანის, როგორც ასეთის, თავისუფლებას ისე, რომ არ გიყვარდეს კონკრეტული ადამიანი ან ადამიანთა ჯგუფები და არ აღიარებდე კონკრეტული ადამიანის თავისუფლებას. გავიხსენოთ, რომ როგორც საფრანგეთის, ისე რუსეთის რევოლუციის შემდეგ ხელისუფლების სათავეში მოსული ადამიანები სწორედ თავისუფლებისა და თანასწორობის სახელით ახორციელებდნენ რეპრესიებს.

ყველა შემთხვევაში ექსტრემისტული მსოფლმხედველობა ცდილობს, საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრებიდან განდევნოს ყველა, ვინც განსხვავებულია. საქმე ის არის, რომ, რაც არ უნდა ერქვას მას, იგი უფრო ემოციურია და კოლექტიურ ვნებებს ეყრდნობა, ვიდრე რა-

კასიუს ლონგინუსის დროს მოჭრილი დინარი (ლითონის ფული), ძვ.წ.63, გამოსახულია რომაელი მამაკაცი ხმის მიცემისას.

დიდი ბრიტანეთის პარლამენტის სხდომა

ციონალური და დიალოგის უნარის მქონე რამ. შედეგად ვიღებთ სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ ცხოვრებას, რომელიც უსამართლოა და ხშირად უღმობელიც განსხვავებულის მიმართ. ეს კი სახელმწიფოებრივად არის საშიში. ძნელია შედეგს ისეთი სახელმწიფო, სადაც ყოველდღიურად არ ზრუნავენ ცალკეული ადამიანებისა და ადამიანთა ჯგუფების ინტერესთა დაახლოებაზე. ამგვარი სახელმწიფოსათვის ეთნიკური, რელიგიური თუ, ზოგადად, მსოფლმხედველობრივი უმცირესობები ყოველთვის იქნება ერთგვარი შენელებული მოქმედების ნაღმი. გამოცდილ საზოგადოებებში იციან ეს და ამიტომაც ზრუნავენ, რომ განსხვავებულთა უფლებები დაიცვან ისე, რომ ამით უმრავლესობის უფლებები არ შეილახოს და პირიქით. ამგვარი ბალანსის მიღწევა ურთულესი საქმეა და ყოველდღიურ ზრუნვას მოითხოვს.

მესიანიზმი (მომდინარეობს ებრაული სიტყვიდან „მესია“, რაც კურთხეულს, ცხებულს ნიშნავს) – გვხვდება სხვადასხვა რელიგიაში და ამ სახელწოდებით მოიხსენიება ის მისტიკურ-რელიგიური თეორიები და რწმენა-წარმოდგენები, რომელთა თანახმად, ესა თუ ის ერი, ენა, მინა-წყალი და ა.შ. ღვთის მიერ სხვა ერებზე, ენებსა და ქვეყნებზე აღმატებული მაღლითაა ცხებული და გამორჩეულად მაღალი მისია აკისრია.

რა არის თავისუფლება დემოკრატიის პირობებში

ახალგაზრდა ასაკში ადამიანს წინ უსასრულო პერსპექტივები ეგულება. ეს განცდა ისეთი მძაფრია ხოლმე, რომ ზოგს ვერც კი წარმოუდგენია, თუკი რაიმემ შეიძლება მისი **თავისუფლება** შეზღუდოს. შემდეგ მას უკვე უნევს დარწმუნება, რომ გარდა მისი თავისუფლებისა, არსებობს მეორე ადამიანის თავისუფლებაც და ერთადერთი, რამაც მისი თავისუფლება შეიძლება შეზღუდოს, სხვისი თავისუფლებაა. იგი ვერ იქნება თავისუფალი ადამიანი, თუ მის გარშემო არ არიან სხვა თავისუფალი ადამიანები. თავისუფლება არ ნიშნავს თვითნებობას და თავისუფლება და პასუხისმგებლობა ერთი მედლის ორი მხარეა. თუ ადრე მას თავისი ცხოვრება უწყვეტ მონოლოგად წარმოედგინა, რის გამოც მუდმივად და უნაყოფოდ ეკამათებოდა სხვებს, სიმწიფის ასაკში იგი იაზრებს, რომ მნიშვნელოვანია სხვა ადამიანებთან თანამშრომლობა. თუ საზოგადოებაში ამგვარი ადამიანების გარკვეული კრიტიკული რაოდენობა არსებობს, დემოკრატიის აუცილებელი პირობა – ყველა მხარისათვის ოპტიმალური შედეგის მისაღწევად მიმართული დიალოგი – განხორციელებადია. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გვექნება მსოფლმხედველობრივი კაკაფონია, რომელსაც არაფერი კარგი არ მოსდევს და, როგორც ვთქვით, საკუთარ უნარიანობაში სასონარკვეთილი ადამიანები კვლავ და კვლავ მავანი სასწაულთმოქმედის ძებნას იწყებენ, ვისაც მთელ თავის უფლებებს გადააბარებენ. ცხადია, ამგვარი სასწაულთმოქმედები მხოლოდ გულუბრყვილო **პოლიტიკურ მითოსში** არსებობენ. ამიტომაც სასწაულთმოქმედის გამოგონებას გარდუვალად მოსდევს გულის აცრუება და ახალი სასწაულთმოქმედის ძებნა. ასე შეიძლება საზოგადოება აღმოჩნდეს დაუსრულებელ და უნაყოფო წრეში, სანამ საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილი არ იგრძნობს, თუ რამდენად აუცილებელია კონკრეტული შედეგებისაკენ მიმართული საზოგადოებრივი დისკუსია და რომ დროა, ცალკეულმა ადამიანებმა მაინც დააღწიონ თავი უმნიფრობის მდგომარეობას. ავტორიტა-

რიზმის დაშვებით საზოგადოება აღიარებს, რომ მას არ ძალუძს საკუთარი თავის პატრონობა, რომ მის ცალკეულ წევრებს თავი ვერ დაუღწევიათ პიროვნული მესიანიზმისათვის, საზოგადოებრივ ჯგუფებს კი – ექსტრემიზმისათვის. ავტორიტარული მმართველობა ამ დროს ერთადერთ გამოსავლად რჩება.

ექსტრემიზმსაც და მის შედეგად გაჩენილ ავტორიტარიზმსაც საფუძვლად უდევს **უტოპიური წარმოდგენა** იმის შესახებ, რომ იდეალური სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი ცხოვრების ასაშენებლად სრულიად მარტივი და ყველასათვის იოლად გასაგები ღონისძიებებია გასატარებელი. ისინი აიგება ერთგვარ გულუბრყვილო რწმენაზე იმისა, რომ ისტორიის ბედნიერი დასასრული და, თუ შეიძება ითქვას, მზის მეუფება აქვია, ერთი ხელის განვდენაზე, და ბოროტი ძალები თუ დაიძლევიან, იდეალური სასიცოცხლო გარემო ბევრი ძალისხმევის გარეშე დამკვიდრდება. ადამიანები იოლად და ხალისით ივინყებენ, რომ არა თუ იდეალური, ნორმალური სასიცოცხლო პირობების მისაღებადაც კი დიდი, დროში გაჭიმული ძალისხმევაა საჭირო და რომ არ არსებობს ისეთი ჯადოსნური ფორმულები, რომლებიც ამ ძალისხმევის აუცილებლობისაგან გაგვათავისუფლებენ.

ამიტომაც დემოკრატია არის არა რაღაც პრესტიჟული რამ, ყველაზე მონინავე ქვეყნებში რომ არის გაბატონებული და ჩვენც უნდა მივბაძოთ, არამედ სრულიად გარდუვალი და აუცილებელი საზოგადოებრივი ურთიერთობის ფორმა საიმისოდ, რომ თავი დავაღწიოთ უკიდურეს განწყობილებათა მახეს და ნაბიჯ-ნაბიჯ ვაშენოთ ჩვენი საცხოვრებელი გარემო და სახელმწიფოებრიობა.

დემოკრატია საკუთარი ღირსების საქმეა ყველა იმ ადამიანისათვის, ვისთვისაც თავისუფლება და სახელმწიფოებრივ თუ საზოგადოებრივ საქმეებში მონაწილეობა პიროვნების განუყრელი უფლება და მოვალეობაა.

ადამიანი მზად არის სხვებთან დიალოგისა და თანამშრომლობისათვის. ამგვარი ადამიანების აუცილებელი რაოდენობის გაჩენას, ცხადია, გარკვეული ისტორიული გამოცდილება ესაჭიროება და ჩვენ სწორედ ახლა, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ წლებში ვიძენთ მას.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია **განათლება**. განათლება ადამიანს საშუალებას აძლევს, რომ ასე თუ ისე ობიექტურად განსაზღვროს თავისი სამოქალაქო ღირსება, თავისი საზოგადოებრივი როლი და სრული სამოქალაქო პასიურობის ან, პირიქით, თავისი განსაკუთრებული მისიისა და როლის განწყობებს არ მიეცეს.

დემოკრატის ქალღმერთი –
1989 წლის გაზაფხულზე ჩინეთის დიდ ქალაქებში მილიონობით ხალხი გამოვიდა ქუჩაში თავისუფლებისა და დემოკრატის მოთხოვნით. სამხატვრო აკადემიის სტუდენტებმა პეკინში 4 დღეში რკინის არმატურაზე პენოპლასტისა და პაპიერაზე გამოყენებით შექმნეს დემოკრატის ქალღმერთის 10-მეტრიანი ქანდაკება, რომელიც ხელისუფლებამ მიტინგის დაშლისას გაანადგურა. ამ მოვლენების სოლიდარობის ნიშნად რამდენიმე ქვეყანაში, რამდენიმე ქალაქში, დაიდგა ამ ქანდაკების ასლები სხვადასხვა ინტერპრეტაციით

მ უ რ ა მ ის ტ

მუსლიმთა საღვთო წიგნი

გიორგი ლოგუანიძე

ისლამი ყველაზე ახალგაზრდა მსოფლიო რელიგიაა, რომელსაც აბრაამისტული ტრადიციის რელიგიებს მიაკუთვნებენ. რელიგიათმცოდნეობაში „აბრაამისტული ტრადიციის რელიგიებს“ უწოდებენ იმ სამ სარწმუნოებას, რომელთა მიხედვითაც, ღვთისა და ადამიანის ურთიერთობის ტრადიციას საფუძველი ბიბლიური აბრაამის, აბრაჰამის (ქართული ტრადიციით – აბრაამის, ყურანისეული – იბრაჰიმის), ეპოქიდან დაედო.

აბრაამისტული ტრადიციის რელიგიები წიგნისმიერი რელიგიებია. ეს იმას ნიშნავს, რომ ყველა ამ რელიგიას თავისი წმინდა ან საღვთო წერილი აქვს. იუდეველობის მთავარი საღვთო წერილია თორა, ქრისტიანობისა – სახარება, ხოლო ისლამის წმინდა წიგნს ყურანი ეწოდება.

ყურანი არაბული სიტყვაა და ქართულად „ნაკითხვას“, „კითხვას“ ნიშნავს. ის წარმოადგენს ისლამის წინასწარმეტყველის მუჰამადის (მუჰამედის) (570-632) ქადაგებათა კრებულს, რომლებიც მუჰამადს, თვითონ ამ რელიგიის მიმდევართა, ანუ მუსლიმთა (მუსლიმანთა, მაჰმადიანთა) რწმენით, ღვთიური ზემთაგონების მეშვეობით განეცხადა.

ისლამის წინასწარმეტყველი მუჰამადი ცხოვრობდა არაბეთის ნახევარკუნძულის შიჰაზის მხარეში. ის დაიბადა ქალაქ მექაში და თავიდან მწყემსი, ხოლო მოგვიანებით წარჩინებული სოფდაგარი იყო. დაახლოებით ორმოცი წლისას ზეციური გამოცხადებები დაეწყო, რომელთა საფუძველზეც მოგვიანებით ჩამოყალიბდა რელიგია „ისლამი“, რაც არაბული სიტყვაა და ქართულად მორჩილებას, ღვთისათვის თავის მიძღვნას ნიშნავს.

მუსლიმური გადმოცემის მიხედვით, პირველი ზემთაგონება მუჰამადს მაშინ ეწვია, როცა იგი მშობლიური მექის ჩრდილოეთით მდებარე პატარა მთის – შირას გამოქვაბულში ლოცულობდა. ამ დროს მას გამოცხადებია ზებუნებრივი არსება, მუჰამადისათვის მიუცია ფარჩაზე ამოქარგული ნაწერი და არაბულად უთქვამს „იკრა!“ ეს სიტყვა

ქართულად „ნაკითხეს!“ ნიშნავს. მუჰამადს მიუცია, კითხვა არ ვიცო, თუმცა ზებუნებრივ არსებას კიდევ ორჯერ გაუმეორებია თავისი ბრძანება და მუჰამადისათვის ნაწერის ნაკითხვა დაუძალეზია. მკვლევართა გამოთვლით, ეს მოვლენა დაახლოებით ჩვ. წ. 610 წელს უნდა მომხდარიყო. მუსლიმური ტრადიციით კი, გამოცხადება ისლამური კალენდრის მეცხრე თვის, რამადანის (ან – რამაზანის), 27 ან 28 რიცხვში

ძველი მინიატურა, რომელზედაც ასახულია მუჰამადის სასწაულებრივი მოგზაურობა მექის მეჩეთიდან იერუსალიმის მეჩეთამდე.

მუსლიმთა უმთავრესი ტაძარი ქააბა მექაში, არაბეთის ნახევარკუნძულზე

დაიწყო. ამის გამო, მოგვიანებით, რამადანის თვეში დაწესდა მარხვა, რომლის შენახვაც ყველა მუსლიმისათვის სავალდებულოდ გამოცხადდა.

მუსლიმთა წარმოდგენით, არსება, რომელიც ამის შემდეგ მუჰამადს თითქმის მთელი სიცოცხლის განმავლობაში დროგამოშვებით ეცხადებოდა და ღვთიურ დანაბარებს გადასცემდა, რათა წინასწარმეტყველს ეს ყველაფერი ხალხისათვის ემცნო, ანგელოზი ჯიბრილი-

არ იცის, ვისაც არ უსწავლია წინა რელიგიათა საღვთო წერილები.

610 წლიდან, ანუ გამოცხადების დასაწყისიდან 632 წლამდე – მუჰამად წინასწარმეტყველის გარდაცვალებამდე – დაახლოებით ოცწლიანი პერიოდი ყურანის გამოცხადების ძირითადი წლებია. ამ ხნის განმავლობაში დროდადრო მუჰამადს ეუფლებოდა ზებუნებრივი მდგომარეობა და ამ დროს იგი ზეპირად ქადაგებდა

ანგელოზი ჯიბრილი (მთავარანგელოზი გაბრიელი)

ლი (ჯაბრაილი, ჯიბრაილი) იყო. მოგვიანებით, ზოგმა მკვლევარმა ამ ანგელოზის იდენტიფიკაცია იუდეური და ქრისტიანული ტრადიციის მთავარანგელოზ გაბრიელთან მოახდინა.

ყურანის ზემოთ მოთხრობილი პასაჟიდან, უფრო ზუსტად კი, ანგელოზის ბრძანებიდან წამოვიდა კიდევ ერთი ტრადიციული წარმოდგენა, რომლის თანახმადაც, მუჰამადი წერა-კითხვის უცოდინარი კაცი იყო.

ამ თვალსაზრისს კიდევ უფრო ამყარებდა ის გარემოება, რომ თვითონ ყურანში მუჰამადს რამდენჯერმე მოიხსენიებენ ეპითეტით „ამი“, რაც პირდაპირ მართლაც „უნიგურს“, „წერა-კითხვის უცოდინარს“ ნიშნავს. თუმცა ბოლო დროს ისლამოლოგიაში გამოითქვა საფუძვლიანი მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ ყურანის ფრაზა „იკრა!“ ნიშნავს არა „ნაიკითხე!“-ს, არამედ „იქადაგე!“-ს, ეპითეტით „ამი“ კი გულისხმობს არა საერთოდ წერა-კითხვის უცოდინარ ადამიანს, არამედ კაცს, ვინც

ქალაქ მექის ხედი

ღმერთის სიტყვას, რასაც მისი მიმდევრები სხვადასხვა საშუალებით იწერდნენ ან ზეპირადვე იმასსოვრებდნენ.

ყურანის ფრაგმენტების პირველ ჩანაწერებს უმთავრესად პალმის ხის ქერქზე ან ბრტყელ ქვებზე აკეთებდნენ, ეს ჩანაწერები კი მის ერთგულ მიმდევრებთან გროვდებოდა.

მუჰამადმა თავის სიცოცხლეში ვერ მოასწრო ამ ჩანაწერების თავმოყრა და სისტემატიზაცია. თუმცა ყუ-

ყურანის ხელნაწერი

რანშივე არის მინიშნება იმის თაობაზე, რომ სიცოცხლის ბოლო წლებში ისლამის მოციქული ცდილობდა ამ საქმის გაკეთებას და ქადაგებების ერთ ნიგნად ჩამოყალიბებას, „იუდეველთა და ქრისტიანთა საღვთო წერილების მსგავსად“. იგი ამ საქმის დასრულებამდე გარდაიცვალა, ერთად თავმოყრილი ჩანანერები კი მის მდივნებთან და რამდენიმე მიმდევართან დარჩა.

იბნ არის არაბული სიტყვა და ნიშნავს შვილს (ვაჟიშვილს) და დაერთვის სახელს მამის სახელის აღნიშვნისას.

მუსლიმური ტრადიცია ასახელებს იმ რამდენიმე ადამიანს, რომლებიც ყურანის ამ თავდაპირველ ჩანანერებს აგროვებდნენ. ესენი იყვნენ წინასწარმეტყველის ის მიმდევრები, რომელთაც მუჰამადის შემდგომ ისლამის ბედზე განსაკუთრებული გავლენა იქონიეს, მათ შორის: ალი, სალიმი, აბუ მუსა, ოსმან იბნ აფანი, აგრეთვე ხალიდ იბნ საიდი და უბაიდა იბნ ქაყბა.

ბუნებრივია, რომ თითქმის მუჰამადის გარდაცვალებისთანავე მისმა რამდენიმე მიმდევარმა ამ ჩანანერების თავმოყრა გადანყვიტა და მკვლევართა განცხადებით, ასეთი ვერსიის, სულ მცირე, ხუთი ვარიანტი შეიქმნა.

ყურანის ავთენტური ტექსტის შედგენის გადწყვეტილება კი უკავშირდება ისლამის ისტორიის იმ კრიტიკულ ხანას, როცა მუჰამადის სიკვდილის შემდგომ ბევრი არაბული ტომი მოციქულის შემცვლელის ე.წ. „ხალიფის“ ხელისუფლების წინააღმდეგ გამოვიდა და მიმდინარეობდა ბრძოლა მედინური საზოგადოების ძალაუფლების გასამყარებლად არაბულ თემზე. პირველად სწორედ მაშინ გაცხადდა მუსლიმური თემის წინაშე გადაუდებელი აუცილებლობა, რომელიც მოციქულის დანატოვრის, მისი ქადაგებების თავმოყრას, ფიქსაციასა და სისტემატიზაციას გულისხმობდა. სწორედ მაშინ გაჩნდა ე.წ. „ას-სუჰუფ ალ-ბაქრიია“, ანუ „ადრეული გრაგნილები“, რომელთა შეგროვება, ისლამური გადმოცემის მიხედვით, წინასწარმეტყველის შემცვლელის, ხალიფა აბუ ბაქრისაგან მუჰამადის მდივანს – ზაიდ იბნ საბითს – დაევალა.

ყურანის ტექსტზე მუშაობის მეორე ეტაპი უკავშირდება უკვე სხვა პერიოდის განსხვავებულ მოთხოვნებს, როცა ძლევამოსილი ისლამური ჯარები თითქმის ერთმანეთის მიყოლებით დაეუფლნენ ერაყს, სირიასა და ეგვიპტეს. ისლამის ამ უზარმაზარ ტერიტორიაზე გავრცელებამ და ვეებერთელა სახელმწიფოს პროვინციათა მართვის ადგილობრივი რელიგიური ცენტრების ჩამოყალიბებამ ყურანის ერთიანი, უნიფიცირებული ტექსტის გამოცემის აუცილებლობა მთელი სიმწვავეით დააყენა.

მედინის ხედი

მუსლიმური წყაროების თანახმად, სწორედ ამ ცენტრებში, კერძოდ, მექაში, მედინაში, დამასკოში, ქუფასა და ბასრაში განვითარდა ტექსტის გადაცემის ადგილობრივი ტრადიციები, რომელთაც მუჰამადის იმ მიმდევრებს უკავშირებენ, ბედმა და საქმის ვითარებამ სხვადასხვა დროს ამ ქალაქებში რომ გადატყორცნა.

გადმოცემით, ჰომსსა და დამასკოში მუაზ იბნ ჯაბალის ვარიანტს მიჰყვებოდნენ, ქუფაში – იბნ მას'უდისას, ბასრაში – აბუ მუსა ალ-აშ'არისას, ხოლო მთლიანად სირიაში უბაია იბნ ქაყბას ვარიანტით ხელმძღვანელობდნენ.

ტექსტის აღნიშნული ვერსიები ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდა გამოცხადებათა რიცხვისა და განლაგების მიხედვით, ცალკეული სიტყვებითა თუ გამოთქმებით, რიგი ორთოგრაფიული თავისებურებებით. ზოგან გამორჩენილი იყო, ზოგან კი, პირიქით, – დამატებული ესა თუ ის სიტყვა ან წინადადება.

წმინდა წერილის განსხვავებული ნაკითხვები კი მუსლიმურ საზოგადოებას შიდა განხეთქილებით ემუქრებოდა. უზენაეს ხელისუფლებაზე გაჩაღებული კამათის გამო თემის შიგნით ისედაც, ამის გარეშეც, უკვე მიმდინარეობდა ცხარე ბრძოლები.

საშიშროებას კი კიდევ უფრო ამძაფრებდა ის გარემოება, რომ მუსლიმები მათ მიერ დაკავებულ ვრცელ ტერიტორიებზე ახლო აღმოსავლეთში გავრცელებული რელიგიური სისტემის, დოქტრინებისა და შეხედულებების ზღვას შეეჯახნენ.

ამ ვითარებაში მესამე ხალიფამ უსმანმა (ოსმანმა) მედინაში, სადაც, გასაგები მიზეზების გამო, ყურანის ადრეული ჩანაწერების შეგროვებისა და სისტემატიზაციის ტრადიცია ყველა სხვა ქალაქზე უფრო მძლავრი იყო, საღვთო წერილის ერთიანი რედაქციის შემუშავების გადაწყვეტილება მიიღო. ასეთი ტექსტი, რომელსაც „ალ-იმამს“ (ანუ „მეთაურს“) უწოდებენ, მედინაში შემონახული ერთ-ერთი ძირითადი ვერსიის საფუძველზე და ყველა იმ ჩანაწერის გათ-

ყურანის ერთ-ერთი უძველესი ხელნაწერი, ე. წ. ქუფური. ხელით.

ვალისწინებით, რომელთა სინამდვილესაც ორი სათანადო მოწმე დაადასტურებდა, მედინაშივე 650-656 წლებში შეადგინა სპეციალურმა კოლეგიამ. კოლეგიას ხელმძღვანელობდა მუჰამად წინასწარმეტყველის მდივანი ზაიდ იბნ საბითი.

აღნიშნული ტექსტის რამდენიმე ხელნაწერი სახალიფოს უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ-ადმინისტრაციულ ცენტრებში (მექაში, ბასრაში, ქუფაში, დამასკოში, ზოგი ცნობით კი, ეგვიპტესა და ბაჰრეინშიც) დაიგზავნა.

გადმოცემის თანახმად, სრული ერთიანობის უზრუნველსაყოფად, ხალიფა ოსმანის ბრძანებით დაწვეს და გაანადგურეს ყურანის ყველა სხვა ვერსია, რომელიც ამ ძირითად ტექსტთან შედარებით რაღაც განსხვავებას შეიცავდა. თუმცა, იმის მიუხედავად, რომ თავიდან მუსლიმური საზოგადოება ოსმანის წამოწყებას გაგებით მოეკიდა და ზაიდ იბნ საბითის ტექსტსაც სიხარულოთ შეხვდა, მაინც ყველა არ აღმოჩნდა მზად, დასაწვავად და გასანადგურებლად გაემეტებინა მისთვის ღირებული და უნიკალური ხელნაწერები.

გადმოცემის თანახმად, მაგალითად, იბნ მასყუდს ამ ბრძანების შესრულებაზე უარი უთქვამს და განუცხადებია: „მე ყურანს ჯერ კიდევ მა-

შინ ვაგროვებდი, როცა ზაიდ იბნ საბითი წარმართი დედის მუცელში იჯდაო“.

გარდა ამისა, იმხანად ჯერ კიდევ მრავლად იყო ხალხი, ვისაც ზეპირად ახსოვდა უსმანის წესისაგან განსხვავებული ყურანის ამა თუ იმ ფრაგმენტის წაკითხვები.

მიუხედავად ამისა, ოსმანისეული რედაქცია თანდათან იკავებდა შეუცვლელ ადგილს და საბოლოოდ ის უპირობოდ დამკვიდრდა მთელ მუსლიმურ აღმოსავლეთში, როცა ყურანის ტექსტის წაკითხვის პრობლემები დაარეგულირა არაბულ მუსლიმური ფილოლოგიის ორმა დარგმა: ილმ ალ-კირა'ამ (ანუ ყურანის სწორი წაკითხვისა) და ილმ ალ-თაჯვიდმა (ტექსტის სწორი რეციტაციის მეცნიერებამ).

კანონიკური ტექსტი – უმაღლესი რელიგიური ორგანოების მიერ აღიარებული და ნებადართული, მიღებული ტექსტი

ეტიმოლოგია – ამა თუ იმ სიტყვის წარმოშობა-ისტორია, ასევე მისი პირვანდელი მნიშვნელობა.

ყურანის კანონიკურ ტექსტში გამოცხადებების ფრაგმენტები, ქრონოლოგიურად, ზეგარდმოვლენის დროის მიხედვით არ არის დალაგებული. ის აგებულია ამ ფრაგმენტთა სიდიდის მიხედვით, უდიდესიდან უმცირესისაკენ. გამოწვევის წარმოადგენს პირველი ფრაგმენტი („სურა ალ-ფათიჰა“ – გამხსნელი, გამღები სურა) რომელსაც სარიტუალო ისლამისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს და ის იკითხება, როგორც ლოცვა ნებისმიერი მნიშვნელოვანი რელიგიური რიტუალისა თუ საქმის დაწყების წინ.

ყურანი დაყოფილია 114 არათანაბარ თავად, რომელსაც ეწოდება „სურა“. ამ სიტყვის ბევრნაირი ეტიმოლოგია არსებობს, ერთ-ერთი ვერსიით, სურა უნდა მომდინარეობდეს ებრაული „შურასაგან“, რაც ნიშნავს აგურის მწკრივს შენობის კედელში. თითოეული სურა, თავის მხრივ, იყოფა რიტმულად მოწესრიგებულ მუხლებად, რომელსაც არაბულად „აია“ (სასწაული, ღვთიური ნი-

მუჰამადი და მეტაფიზიკური არსება ბურაკი.

შანი) ეწოდება. აიათა რიცხვი სხვადასხვა სურაში სხვადასხვაა. გარდა ამისა, ტექსტი, უკვე რიტუალური მიზნით, დაყოფილა 30 თანაბარ ნაწილად, ე.წ. ჯუზ'ად და თავიდან ჯუზ'ების რაოდენობა გათვლილი იყო წლიურ ციკლზე, იმაზე, თუ მორწმუნეს ამა თუ იმ პერიოდში საღვთო წიგნის რამდენი ნაწილი უნდა წაეკითხა.

ყურანის მხატვრულ სტილს არაბულად საჯ'ი ეწოდება. საჯ'ი რითმანარევი რიტმული პროზაა და ტრადიციულ არაბულ პოეტიკაში მას სალექსო ფორმად არ მიიჩნევდნენ. როგორც ლიტერატურული ძეგლი, ის მართლაც გამორჩეული ნიმუშია და საუცხოო ემოციურ ზემოქმედებას ახდენს მსმენელსა თუ მკითხველზე.

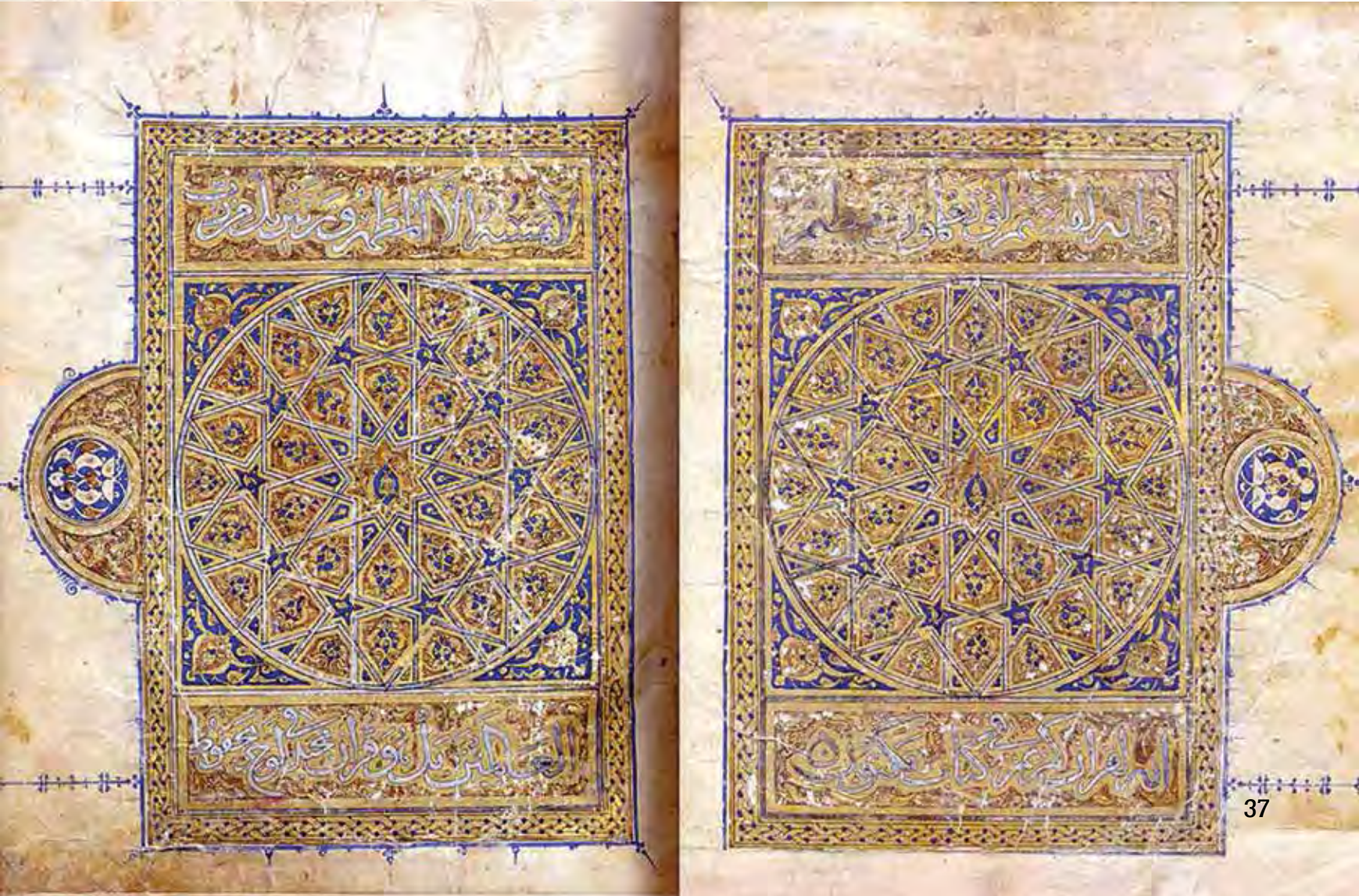
მუჰამად მოციქულის მოღვაწეობის ორი ძირითადი პერიოდისა და სამოღვაწეო ქალაქების მიხედვით ყურანის სურებიც ორ ძირითად ჯგუფად – მექურ და მედინურ სურებად – იყოფა.

სპეციალისტების აღიარებით, მექური სურების სტილი, საზოგადოდ, უფრო ექსპრესიულია, ფერადოვანი და პოეტური, ხოლო მედინური სურები გარკვეული სიმძიმით, ყოფითი რეალიების სიუხვითა და საკანონმდებლო აიების სიჭარბით გამოირჩევა. რამდენადმე განსხვავებულია მექური და მედინური სურების თემატიკაც. მოღვაწეობის პირველ პერიოდში მუჰამადის გამოცხადებები ადამიანური ყოფიერების მეტაფიზიკურ პრობლემებს მოიცავს, მედინური პერიოდის სურებში კი ძირითადი აქცენტი, მორწმუნე საზოგადოებისა და, საერთოდ, თეოკრატიული სახელმწიფოს მოწყობის პრინციპებზე გადადის.

ნიგნი დაფუძნებულია მკაცრი მონოთეიზმის, ერთღმერთიანობის, იდეაზე. ყურანის მიხედვით, სამყაროს შემოქმედი და უპირობო მეუფეა ერთადერთი ღმერთი, რომლის სახელიც დაფარულია და მის შესახებ გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ე.წ. „ალ-სამა' ალ ჰუსნა“ – „უმშვენიერესი

სახელები“ – 99 ეპითეტი, რომლებშიც ღმერთის ესა თუ ის თვისებაა კონდენსირებული. არსებითად, ერთ-ერთი ეპითეტია „ალ-ლაჰ“, რომელსაც შეცდომით „მაჰმადიანთა ღმერთის სახელად“ მიიჩნევენ. სინამდვილეში ეს არის სიტყვა „ილაჰუნ“ (ღვთაება, ღმერთი), რომელიც ალ არტიკლით განსაზღვრისას გვაძლევს ფორმას „ალ-ლაჰუ“ და ერთადერთ ღმერთს აღნიშნავს.

ღმერთისა და ადამიანის ურთიერთობის ტრადიციას საფუძველი ადამის შექმნიდან ეყრება და ამიტომაც მუსლიმურ ტრადიციაში ადამი არის პირველი წინასწარმეტყველი ან მოციქული. დროის განზომილებაში შემოსვლის შემდეგ კი სამყაროს შემოქმედი პერიოდულად ადამიანთა საზოგოებებთან აგზავნიდა კაცს, რომელსაც ამ საზოგადოებებიდანვე ირჩევდა და რომელსაც ხალხისათვის თავისი მცნებების გადაცემას ავალებდა.

ყურანი ამ მოციქულთა რიცხვს არ ასახელებს, მოგვიანო მუსლიმური ტრადიციის თანახმად კი, მთელი ისტორიის განმავლობაში სულ 24 ან 25 ათასი მოციქული იყო, რომელთაგან ზოგი განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, კერძოდ, ის მოციქულები, რომლებიც მუსლიმთა საღვთო წიგნში სახელებით არიან მოხსენიებული. მაგალითად, მუსა (მოსე), იბრაჰიმი (აბრაამი), ია'ყუბი (იაკობი), სალიჰი, ჰუდი, ისა (იესო) და სხვა. ყურანის მიხედვით, სამოციქულო ტრადიციას ასრულებს მუჰამადი, რომლის შემდგომაც აღარ იქნება არანაირი მოციქული. სწორედ ამიტომ, ყურანსა და მუსლიმურ ტრადიციაში მუჰამადის გავრცელებული ეპითეტია „ხათიმ ალ-ანბია“, ანუ „წინასწარმეტყველთა ბეჭედი“.

როგორც ყველა რელიგია, ისლამიც საიქიო, იმქვეყნიური ცხოვრების, ანუ „ალ-ლაიბის“ (დაფარულის, თვალთ უხილავის) რწმენას ეფუძნება. შესაქმე ორ ნაწილად არის დაყოფილი:

ად-დუნიად (არაბ. „უახლოესი“), ანუ „წუთისოფლად“, და ალ-ახირად (არაბ. „უკანასკნელი“) – ზესთასოფლად. ეს წუთისოფელი მხოლოდ „გართობა და თამაშია“, გამოცდაა, მოსამზადებელი ეტაპია ზესთასოფლისათვის, სადაც ადამიანი განვლილი ცხოვრების სიკეთის საზღაურად ანდა ბოროტების სამუქაფოდ სამოთხეში ან ჯოჯოხეთში მიდის. თუმცა სამოთხისა და ჯოჯოხეთის გარდა, ყურანი იცნობს იმქვეყნიური ყოფიერების კიდევ ერთ შრეს – ალ-ბარზახს, რომელიც რაღაც შუალედურია სამოთხესა და ჯოჯოხეთს შორის და ერთგვარ განსაწმენდელს წარმოადგენს. სამოთხეცა და ჯოჯოხეთიც ყურანში ექსპრესიულად, მაღალმხატვრულად არის აღწერილი.

იმქვეყნიური ცხოვრების რწმენა ბოლო ჟამის რწმენასაც გულისხმობს. ბოლო ჟამის, ანუ სამყაროს აღსასრულის ზუსტი დრო (ას-სა'ა) არავინ უწყის, თვინიერ ალაჰისა, მაგრამ ის აუცილებლად დადგება, „ახლოსა არის“ და მისი მაუწყებელი იქნება ის, როცა „ჩაბერავენ საყვირში“. ბოლო ჟამის მაცნე ანგელოსის სახელი თვითონ ყურანში არ იხსენიება. მოგვიანო ხანის მუსლიმური ტრადიცია მას ისრაფილს არქმევს. როცა ისრაფილი, ალაჰის ნებართვით, საყვირში ჩაბერავს, მაშინ, ყურანის თანახმად, „ჩამოვარდება მზე და მთვარე გადაიპოვა“, ხოლო ზეცა „ჩირქიანი კანივით ეკიდება“. ამ დროს მკვდრეთით აღდგებიან გარდაცვლილნი. ღმერთი განსჯის მათ და ცოდვილთ ჯოჯოხეთში, ხოლო მართალთ სამოთხეში განაწესებს.

ყურანი არაბული ენის იმ ჰიჯაზურ დიალექტზეა ზეგარდმოვლენილი, რომელიც შემდგომ სალიტერატურო არაბულის (ალ-ფუსჰას) საფუძვლად იქცა. თვითონ ყურანის ტექსტში რამდენჯერმეა აღნიშნული, რომ ეს გამოცხადება მოცემულია „მკაფიო, არაბული ენით“. ამან შემდგომში სათავე დაუდო მთელ მუსლიმურ სამყაროში არაბულის წმინდა ენად გამოცხადებას და თვითონ ყურანის უთარგმნელობის იდეასაც. თუმცა შემდგომში მთელ მუსლიმურ სამყაროში, ძირითადად, ტექსტის უკეთ გაგებისა და განმარტების მიზნით, ყურანის სხვა მუსლიმურ ენებზე გადმოლება მაინც მიმდინარეობდა. ის შუა საუკუნეე-

ბიდანვე ინტენსიურად ითარგმნებოდა ევროპულ ენებზეც.

ამ ვითარებაში საკვირველია, რომ ქართულად ყურანის სრული თარგმანი მე-20 საუკუნის დასაწყისამდე არ გვექონია. თუმცა გამოთქმულია ვარაუდი, რომ ძველად არსებობდა ამ წიგნის რამდენიმე თარგმანი, რომელიც დროთა ვითარებაში, პოლიტიკური თუ სარწმუნოებრივი მოსაზრებების გამო, არ შემონახულა. ამ ვარაუდს ამყარებს ის გარემოება, რომ რამდენიმე ორიგინალურ ქართულ ძეგლში დადასტურებულია ყურანის რამდენიმე ფრაზა, რომელიც ორიგინალის თითქმის ზედმინწევნით თარგმანს წარმოადგენს.

ასეა თუ ისე, ფაქტია, რომ ყურანის პირველი ქართული თარგმანი 1906 წელს გამოიცა და ის ფრანგულიდან შეასრულა თავის დროისათვის

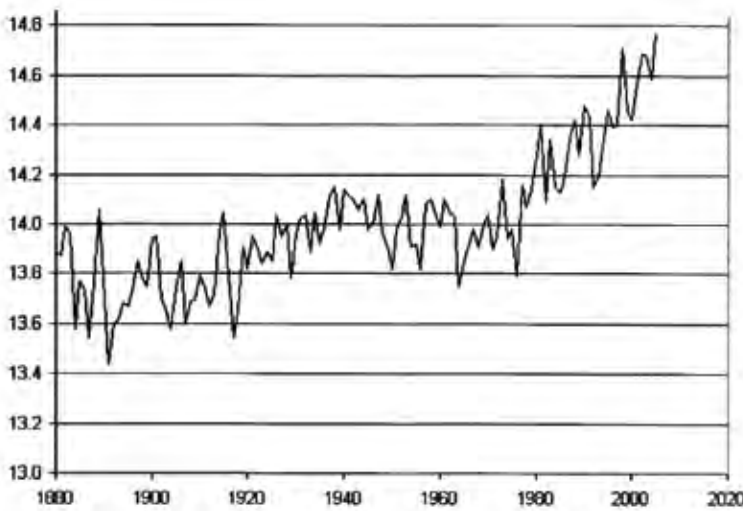
ცნობილმა მთარგმნელმა და საზოგადო მოღვაწემ პეტრე მირიანაშვილმა. ერთ-ერთი გადმოცემის მიხედვით, მირიანაშვილს ყურანის ტექსტი ილია ჭავჭავაძის დავალებითა და უშუალო მონაწილეობით უთარგმნია.

ყურანის პირველი ქართული თარგმანი კი, რომელიც არაბული დედნიდან ითარგმნა და თან განმარტებების ვრცელი კორპუსი ახლავს, გიორგი ლობჯანიძეს ეკუთვნის. ეს თარგმანი, რომელიც ევროპული ფონდის „ჰორიზონტის“ დაფინანსებით, მირიანაშვილის თარგმანიდან ზუსტად ასი წლის შემდეგ, ანუ 2006 წელს გამოსცა „კავკასიურმა სახლმა“ როგორც საქართველოში, ასევე ქვეყნის გარეთ (კერძოდ, ირანში) უმნიშვნელოვანესი ლიტერატურული პრემიებით აღინიშნა.

გლობალური კლიმატის თანამედროვე ცვლილებების არსი

ჭიჭიკო ჯანელიძე

დედამინის საშუალოწლიური ტემპერატურის ცვლადობა (1880-2000 წწ.)

კაცობრიობის წინაშე ამჟამად არსებულ პრობლემებს შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს გლობალური კლიმატის დათბობის ფაქტი. მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში განლაგებულ ასეულობით მეტეოროლოგიურ სადგურზე ჩატარებული დაკვირვების მასალების ანალიზი ცხადყოფს, რომ უკანასკნელი 100-130 წლის განმავლობაში დედამინის ზედაპირზე ჰაერის საშუალოწლიური ტემპერატურა 0,7-0,8 °C-ით გაიზარდა (ნახ. 1).

დედამინის ზედაპირზე და ატმოსფეროში მზის სხივური ენერჯის სითბურ ენერჯიად გარდაქმნის პროცესი ძალიან ჰგავს სათბურის მექანიზმს, რომელიც ადამიანებმა ბოსტნეულისა თუ

სხვა აგროკულტურის მოსაყვანად გამოიგონეს: შემინული ან პოლიეთილენით დაფარული სათბურის ჭერი და კედლები თავისუფლად ატარებს მზის სხივებს სათბურის შიდა სივრცეში, სადაც სხივური ენერგია სითბურ ენერგიად გარდაიქმნება. შედეგად, სათბურის ჭერის, იატაკისა და კედლების შიდა ზედაპირი და მცენარეები თბება და ამით სითბოს უნარჩუნებს სათბურის შიდა სივრცეს.

სწორედ ადამიანის მიერ შექმნილი სათბური აირჩიეს მეცნიერებმა ატმოსფეროსა და დედამიწის ზედაპირს შორის მზის სხივური ენერგიის სითბურ ენერგიად გარდაქმნის მინიატურულ მოდელად.

ატმოსფეროს სათბურის ეფექტის არსი ასე შეიძლება აიხსნას: დედამიწისაკენ მზისაგან ნამოსული სხივური ენერგიის (მოკლეტალღოვანი ულტრაიისფერი რადიაცია) დაახლოებით 25% ატმოსფეროს ზედა საზღვრიდან აირეკლება და უკან უბრუნდება კოსმოსურ სივრცეს, სხივური ენერგიის 25% ატმოსფეროში იფანტება, 5%-ს დედამიწის ზედაპირი აირეკლავს, დანარჩენ 45%-ს კი დედამიწის ზედაპირი შთანთქამს. დედამიწის ზედაპირისაგან შთანთქმული სხივური ენერგია სითბურ ენერგიად (გრძელტალღოვანი, ინფრანითელი რადიაცია) გარდაიქმნება. ყოველივე ამის შედეგად დედამიწის ზედაპირი თბება და ატმოსფეროში გამოასხივებს სითბოს. დედამიწის ზედაპირიდან გამოსხივებული სითბოს უდიდეს ნაწილს შთანთქამს ატმოსფეროში არსებული წყლის ორთქლი, ნახშირორჟანგი, მეთანი, აზოტის ქვეყანგი და ზოგიერთი სხვა ნაერთი. ეს აირები თავად თბება და დედამიწის ზედაპირს უკან უბრუნებს სითბოს.

იმ აირებს, რომლებიც დედამიწის ზედაპირიდან გამოსხივებული სითბოს შთანთქმის უნარით გამოირჩევიან, სათბურის ეფექტის მქონე აირები უწოდეს.

დედამიწის კლიმატის მკვლევარ მეცნიერთა უმრავლესობა კლიმატის თანამედროვე დათბობის ძირითად მიზეზად მიიჩნევს ადამიანის სამეურნეო საქმიანობის გავლენით ატმოს-

სათბურის ეფექტი – დედამიწის ზედაპირიდან გამოსხივებული სათბური (ინფრანითელი) რადიაციის შეკავება ატმოსფეროს ქვედა ფენების მიერ.

ფეროში სათბურის ეფექტის მქონე აირების – ნახშირორჟანგის (CO_2), მეთანის (CH_4), აზოტის ქვეყანგისა (N_2O) და სხვა ნაერთების – კონცენტრაციის პროგრესულ მატებას.

დედამიწის კლიმატისათვის ატმოსფეროს სათბურის ეფექტის მნიშვნელობა XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან გახდა ცნობილი. გამოჩენილმა შვედმა მეცნიერმა ს. არენიუსმა ატმოსფეროში სათბურის აირების (პირველ რიგში – ნახშირორჟანგის) კონცენტრაციის ზრდა შენიშნა და ეს ფაქტი სათბობი რესურსების (ქვანახშირი, ნავთობი, ბუნებრივი აირი და სხვა) სულ უფრო და უფრო მეტი ოდენობით ხარჯვის პროცესს დაუკავშირა. მანვე გამოთქვა მოსაზრება, რომ ეს პროცესი სამომავლოდ ხელს შეუწყობდა კლიმატის დათბობას. XX საუკუნის 70-80-იან წლებში ჩატარდა დედამიწის ზედაპირის გლობალური ტემპერატურული რეჟიმის ანალიზი, რომლის შედეგებმაც დაადასტურა დედამიწის კლიმატის ცვლილება გლობალური დათბობის მიმარ-

საშუალოწლიური ტემპერატურა – წლის მანძილზე თითოეული თვის საშუალო ტემპერატურა დაჯამებული და ეს ჯამი გაყოფილი 12-ზე.

თულებით. ამის უმთავრეს მიზეზად ერთხმად მიიჩნეის ატმოსფეროში სათბურის აირების კონცენტრაციის მუდმივი ზრდა, რასაც ხელს უწყობს როგორც დიდი რაოდენობით სათბობი რესურსების ხარჯვა, ისე ვრცელ ფართობებზე ტყეების გაჩეხვა, მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის განვითარება, საყოფაცხოვრებო ნარჩენების პრობლემის მოუგვარებლობა და ა.შ.

ამ აირების სათბურის ეფექტს განსაზღვრავს ატმოსფეროს თვისება, რომ ჯერ შთანთქმავს და შემდეგ უკანვე დააბრუნოს დედამიწის ზედაპირიდან გამოსხივებული სითბო. სათბურის აირები ატმოსფეროს ქვედა ფენებში აკავებენ დედამიწის ზედაპირიდან გამოსხივებული სითბოს უდიდეს ნაწილს, რითაც განაპირობებენ დედამიწაზე სითბოს რეჟიმის ჩამოყალიბებას. ატმოსფერო რომ არ შეიცავდეს სათბურის აირებს და, შესაბამისად, მას რომ არ გააჩნდეს სათბურის ეფექტის უნარი, მაშინ დედამიწა ყინულოვან ზენარში გაეხვეოდა, ვინაიდან დედამიწის ზედაპირზე ჰაერის საშუალო ტემპერატურა, ნაცვლად ამჟამად არსებული $+14+15^{\circ}\text{C}$ -ისა, -18°C იქნებოდა.

უკანასკნელი 150-200 წლის განმავლობაში მრეწველობის და სოფლის მეურნეობის სწრაფი ტემპით განვითარების შედეგად (რაც, პირველ რიგში, მოსახლეობის რაოდენობის მნიშვნელოვანმა ზრდამ განაპირობა) ატმოსფეროში სათბურის აირების გაფრქვევის პროცესი გაძლიერდა. დადასტურებულია, რომ ამ პერიოდში ნახშირორჟანგის კონცენტრაცია ატმოსფეროში საშუალოდ 30%-ით გაიზარდა, მეთანის კონცენტრაციის ზრდის დონემ კი 100%-ს გადააჭარბა. სწორედ ამას უკავშირებენ მეცნიერები ამავე პერიოდში ჰაერის ტემპერატურის $0,7-0,8^{\circ}\text{C}$ -ით მომატებას.

მსოფლიო ეკონომიკის აღმავალი განვითარების ფონზე XXI საუკუნის ბოლოსათვის მოსალოდნელია ატმოსფეროში სათბურის აირების კონცენტრაცია 60-100 %-ით გაიზარდოს, რაც დედამიწის ზედაპირზე ჰაერის საშუალო ტემპერატურის $3-3,5^{\circ}\text{C}$ -ით მოიმატებას ნიშნავს. ეს დასკვნა გამოქვეყნდა კლიმატის მოსალოდნელი ცვლილების შესახებ შემუშავებულ ანგარიშში, რომელიც მომზადდა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გარემოს დაცვითი პროგრამის

(UMEP), მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაციის (WMO) და მეცნიერული კავშირების საერთაშორისო საბჭოს (MCHC) თაოსნობით.

გლობალური კლიმატის ასეთი მასშტაბით დათბობა მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს დედამიწის ლანდშაფტურ გარსში მიმდინარე პროცესების განვითარებაზე. დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ კლიმატური პროგნოზების გამართლების შემთხვევაში ადამიანის საარსებო ფიზიკურგეოგრაფიული გარემო XXI საუკუნის ბოლოს საგრძნობლად განსხვავებული იქნება ამჟამინდელისაგან.

ერთი საუკუნის შემდეგ იმ რეგიონებში, რომლებიც თბილი და მშრალი კლიმატით გამოირჩევა, კლიმატი უფრო არიდული (მშრალი) გახდება, ხოლო ნოტიო კლიმატის მქონე რეგიონებში – უფრო ტენიანი. მოიმატებს სხვადასხვა ტიპისა და ხანგრძლივობის გვალვების, ღვარცოფებისა და წყალდიდობების სიხშირე და სიძლიერე; გაიზრდება მეწყრული პროცესების, ნიადაგის წყლისმიერი და ქარისმიერი ეროზიის ინტენსივობა. არიდულ რაიონებში გაძლიერდება გაუდაბნოების პროცესი, საზღვაო აკვატორია; მიმდებარე ტერიტორიებზე კი გახშირდება ძლიერი შტორმე-

ბი და ქარიშხლები. გლობალური დათბობა ხელს შეუწყობს მთის მყინვარების, ანტარქტიდისა და გრენლანდიის ყინულოვანი მასების დნობის პროცესის გაძლიერებას. უზარმაზარი ყინულოვანი მასების დნობის შედეგად კი გამოიყოფა წყლის დიდი მოცულობა, რაც გამოიწვევს მსოფლიო ოკეანის და მასთან დაკავშირებული ზღვების საშუალო დონის ზრდას. საპროგნოზო ოკეანოგრაფიული სცენარების მიხედვით, 2100 წლისათვის მოსალოდნელია ზღვის საშუალო დონის 1-2 მეტრით ამაღლება. ერთი საუკუნის მანძილზე ზღვის საშუალო დონის თუნდაც რამდენიმე ათეული სანტიმეტრით აწევის შემთხვევაში მკვეთრად გაიზრდება ტალღების (ზვირთცემის) დამანგრეველი ძალა სანაპირო ხაზის გასწვრივ. ზღვის ნაპირის მნიშვნელოვანი ნაწილი დაექვემდებარება ძლიერ ზღვისმიერ ეროზიას, რაც საზღვაო სახელმწიფოებს შეუქმნის მრავალ სოციალურ-ეკონომიკურ და ეკოლოგიურ პრობლემას.

დედამიწის ლანდშაფტური გარსი – დედამიწის გარსი, რომელშიც ერთმანეთს ეხებიან და ურთიერთქმედებენ ატმოსფერო (ჰაერი), ჰიდროსფერო (წყალი), ბიოსფერო (ცოცხალი ორგანიზმები) და ლითოსფერო (მთის ქანები).

მყინვარების ჯგუფი აღმოსავლეთ კავკასიონზე.

ატმოსფერული ნალექები, ანუ ატმოსფეროდან დედამიწის ზედაპირზე თხევადი ან მყარი სახით მოსული წყალი იზომება ფენის სისქით, მილიმეტრში ან სანტიმეტრში, რომელიც უდანაკარგოდ (იგულისხმება გაჟონვა, აორთქლება) გროვდება დედამიწის ზედაპირზე დროის გარკვეულ შუალედში (საათი, დღე-ღამე, თვე, წელიწადი).

1985 წელს ქ. ფილახში (ავსტრია) ჩატარებულ საერთაშორისო კონფერენციაზე კლიმატის გლობალური დათბობის პროცესი მსოფლიო მნიშვნელობის პრობლემად აღიარეს. 1992 წელს კი ქ. რიო-დე-ჟანეიროში მიიღეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კლიმატის ცვლილებების ჩარჩოკონვენცია. კონვენცია ითვალისწინებდა ატმოსფეროში სათბურის აირების ტექნოგენური გაფრქვევის პროცესის 1990 წლის დონეზე შენარჩუნებას, რითაც უნდა უზრუნველყო დედამიწის თანამედროვე კლიმატურ რეჟიმში არასასურველი შეუქცევადი პროცესების თავიდან აცილება. 1997 წელს იაპონიის ქ. კიოტოში ხელი მოეწერა ოქმს ატმოსფეროში სათბურის აირების კონცენტრაციის ისეთ დონემდე დაყვანის შესახებ, რაც აღარ იქნება საშიში დედამიწის კლიმატისათვის.

საქართველომ რიო-დე-ჟანეიროს ჩარჩოკონვენციის რატიფიკაცია 1994 წელს მოახდინა, ხოლო კიოტოს ოქმს 1999 წელს მოაწერა ხელი. ამით მან აღიარა, რომ აქტიურად ჩაერთო ატმოსფეროში სათბურის აირების ტექნოგენური გაფრქვევის შემცირების პროცესში და მხარს უჭერს შესაბამისი პროექტებისა და პროგრამების განხორციელებას.

საქართველოს ტერიტორია, თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით და ლანდშაფტის მრავალფეროვნებით, საკმაოდ მგრძობიარეა კლიმატის თანამედროვე ცვლილებების მიმართ და მისი კლიმატი გლობალური დათბობისაკენ მიდრეკილებას ამჟღავნებს. ამას მოწმობს 1955-2005 წლებში მეტეოროლოგიურ სადგურებზე ჰაერის ტემპერატურის, ატმოსფერული ნალექებისა და ქარის სიჩქარის მაჩვენებლებზე დაკვირვებით მოპოვებული მონაცემების ანალიზის შედეგები. აღნიშნული პერიოდის ბოლოს საქართველოს ტერიტორიის უდიდეს ნაწილზე ჰაერის

ჰიდროკლიმატური და გეომორფოლოგიური პროცესები – წყლის და კლიმატის მოქმედება დედამიწის ზედაპირზე.

საშუალოწლიური ტემპერატურა 0,2-0,4°C-ით გაიზარდა, ხოლო ჰაერის ტემპერატურის აბსოლუტური მაქსიმუმის მაჩვენებელმა 1,5-2,0°C-ით მოიმატა. გაიზარდა ცხელ დღეთა რიცხვიც, როცა ჰაერის ტემპერატურა მთელი დღის განმავლობაში +25°C-ს აღემატება. აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში 18 დღით გახანგრძლივდა გვალვიანი პერიოდი, გახშირდა ძლიერი ქარები. ატმოსფერული ნალექების წლიურმა ჯამმა საქართველოს ტერიტორიის უდიდეს ნაწილზე უმნიშვნელოდ (6-8%) მოიმატა, თუმცა გაიზარდა დღეში 20 და 50 მილიმეტრზე მეტი ოდენობის ნალექიან დღეთა რიცხვი. გახშირდა და გაძლიერდა სტიქიური ჰიდროკლიმატური და გეომორფოლოგიური პროცესები – წყლისმიერი და ქარისმიერი ეროზია, ღვარცოფები, მენყრები, წყალდიდობები, გვალვები. ივრის (გარე კახეთის)

წყლისმიერი/ქარისმიერი ეროზია (ეროზია ლათინური სიტყვაა და ამოჭმას, ფხაჭნას ნიშნავს) – წყლის ან ქარის ნაკადის დამანგრეველი (დამაზიანებელი) მექანიკური ზემოქმედება ზედაპირზე, ნიადაგზე. ნაკადის ეროზიულ უნარს განაპირობებს წყლის/ქარის მასა, დინების სიჩქარე და იმ მყარი მასალის რაოდენობა, რომელიც უშუალოდ მოქმედებს ამა თუ იმ ზედაპირზე.

ზეგანზე, რუსთავი-გარდაბნის და მარნეულის ვაკეებზე შეინიშნება გაუდაბნოების პროცესის გაძლიერება.

კლიმატის მოსალოდნელი ცვლილებების პროგნოზირების მიზნით მეცნიერებმა შექმნეს გლობალური რეგიონული და ლოკალური ტერიტორიების კლიმატური მოდელები, რომლებიც დეტალურად ასახავს თანამედროვე კლიმატის ჩამოყალიბებისას მიმდინარე ფიზიკური პროცესების არსს. ამ კლიმატური მოდელების გამოყენებით დედამიწის სხვადასხვა რეგიონისათვის

მენყერი სოფ. ბზუბზუში, აჭარა.

ოჩამჩირე, ზღვის დონის ანევით ნაპირის გაძლიერებული ეროზია.

მუშავდება ახლო მომავალში მოსალოდნელი კლიმატის ცვლილებების სცენარები.

დღეისათვის მეცნიერებს დამუშავებული აქვთ საქართველოს ტერიტორიაზე 2050 წლამდე მოსალოდნელი კლიმატის ცვლილებების რამდენიმე სცენარი. ამ სცენარებში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ექსტრემალური მეტეოროლოგიური მოვლენების (მაღალი ტემპერატურები, გვალვები, უხვი ნალექები, ძლიერი ქარები და სხვა) სიხშირისა და სიძლიერის მოსალოდნელი ცვლილებების წინასწარ შეფასებას, რაც მნიშვნელოვანია როგორც მოსახლეობისათვის, ისე სოფლის მეურნეობის, მრეწველობის, ტურიზმისა და სხვა დარგების დაგეგმარებისა და განვითარებისათვის.

საპროგნოზო კლიმატური სცენარების მიხედვით, საქართველოს ტერიტორიაზე 2050 წლამდე მოსალოდნელია ჰაერის საშუალოწლიური, საშუალოსეზონური ტემპერატურების და ტემპერატურის აბსოლუტური მაქსიმუმის მაჩვენებლების $2-3^{\circ}\text{C}$ -ით გაზრდა. ასევე, ცხელი დღეების (25°C -ზე მეტი) და ტროპიკული ღამეების (20°C -ზე მეტი) შემთხვევათა რიცხვის საგრძნობი მომატება; ნავარაუდევია, რომ ატმოსფერული ნალექების წლიური და სეზონური ჯამების ცვლილება შედარებით უმნიშვნელო იქნება, ხოლო ერთ დღეში მოსული 10, 20 და 50 მმ-ზე მეტი ოდენობის ნალექიან დღეთა რიცხვი კი გაიზრდება; მოიმატებს უწყვეტად მშრალი პერიოდების ხანგრძლივობა. ქარის საშუალო სიჩქარე შემცირდება და,

პირიქით, ძლიერი ქარების შემთხვევათა რიცხვი გაიზრდება.

საქართველოს აღმოსავლეთ ნაწილში, დედოფლისწყაროს, სიღნაღის და საგარეჯოს მუნიციპალიტეტების საზღვრებში მდებარე ივრის ზეგნის და ქვემო ქართლის ვაკის (რუსთავ-გარდაბნის და მარნეულის ვაკეები) ისედაც მშრალი და ცხელი კლიმატი უფრო მეტად მშრალი და ცხელი გახდება. მოსალოდნელია, რომ ახლო მომავალში ამ რეგიონში კლიმატის არიდზაციის პროცესი უფრო ძლიერი აღმოჩნდეს, ვიდრე ბუნებრივი ეკოსისტემებისა და სოფლის მეურნეობის დარგების ადაპტაციის უნარი.

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ ატმოსფერული ნალექების მცირე ცვლილებების ფონზე ჰაერის ტემპერატურის სხვადასხვა ინდექსის მნიშვნელოვანი გაზრდა ხელს შეუწყობს გაუდაბნოების პროცესის გაძლიერებას. ნიადაგში მკვეთრად შემცირდება ტენის მარაგი, რაც გააძლიერებს მისი გამოფიტვის პროცესს. მოიმატებს ნიადაგის წყლისმიერი და ქარისმიერი ეროზიების ინტენსივობა. ამ რეგიონში, კლიმატის არიდზაციის გაძლიერების ფონზე, დაიწყება ამჟამად გავრცელებული სტეპების, ნათელი და ჭალის ტყეების ეკოსისტემების დეგრადაციისა და მათი გავრცელების არელების შემცირების პროცესი. ამ ეკოსისტემების ადგილს რეგიონში თანდათანობით დაიკავენ აღმოსავლეთის მხრიდან – მტკვარ-არეზის დაბლობიდან გავრცელებული ნახევარუდაბნოს და ნაწილობრივ უდაბნოს ფლორისა და ფაუნის ცალკეული ელემენტები.

აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში, ზღვის დონიდან საშუალოდ 1000მ სიმაღლემდე, პროგნოზით ნავარაუდევია ცვლილებები ხელს შეუწყობს სხვადასხვა ტიპის გვალვების გახანგრძლივებას, ნიადაგის ქარისმიერი ეროზიის გაძლიერების თანხლებით. შესაბამისად, მოიმატებს აგროკულტურების მოსავლის დაზიანების, ცალკეულ შემთხვევებში კი – მისი განადგურების რისკი. ამ არახელსაყრელი პროცესების თავიდან აცილების მიზნით საჭირო იქნება ნიადაგის ტენიტევადობის, წყალგამტარობის, წყალშეკავების თვისებების

და ეროზიისადმი წინააღმდეგობის გაწევის უნარის გაუმჯობესება. სარწყავი წყლის ეკონომიური ხარჯვის მიზნით დიდი მნიშვნელობა ექნება დანვითებით და წვეთოვანი მორწყვის ხერხების დანერგვას, გვალვამძლე აგროკულტურების შერჩევას და სხვა.

როგორც ცნობილია, შავი ზღვა ბოსფორ-დარდანელის სრუტეთა სისტემით დაკავშირებულია მსოფლიო ოკეანესთან. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 2100 წლისათვის მოსალოდნელია ოკეანის საშუალო დონემ 1-2 მეტრით აიწიოს. შესაბამისად გაიზრდება შავი ზღვის საშუალო დონეც. ზღვის საშუალო დონე კი სანაპირო ხმელეთის განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია, ვინაიდან იგი მოქმედებს სანაპირო ხაზთან ტალღების დამანგრეველი ძალის სიძლიერეზე. საქართველოს სანაპირო ზოლი, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკური, სატრანსპორტო და რეკრეაციული დარგების განვითარებისათვის, მომავალ ათწლეულებში, შავი ზღვის დონის თუნდაც რამდენიმე ათეული სანტიმეტრით აწევისას, ზღვის აშკარა შემოტე-

ვის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდება. ამრიგად, სანაპირო ხაზის გასწვრივ მდებარე 200-300 მეტრი სიგანის ხმელეთის ზოლში მაღალი კლასის კაპიტალური ნაგებობების დაპროექტების პროცესში აუცილებლად გასათვალისწინებელია ზღვის დონის ზრდის შემთხვევაში ზღვისმიერი ეროზიის გაძლიერებისა და დატბორვის საშიშროება. მით უმეტეს, რომ საქართველოს საზღვრებში მოქცეული შავი ზღვის ნაპირი სხვადასხვა ტემპით ამჟამადაც ირეცხება.

დაბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ ახლო მომავალში კლიმატის მოსალოდნელი ცვლილებების ფონზე, შესაძლოა ასევე გაიზარდოს ღვარცოფული და მენყრული პროცესების და წყალდიდობების ძლიერი (არცთუ იშვიათად კატასტროფული) განვითარების რისკი. ისიც უნდა ითქვას, რომ უკანასკნელ ათწლეულებში საქართველოს ტერიტორიაზე გამოიკვეთა ეკოსისტემებისა და ბუნებრივი რესურსების დეგრადაციის ტენდენცია, რასაც, კლიმატის მიმდინარე ცვლილებებთან ერთად, ხელს უწყობს ადამიანის მიერ არასწორად წარმართული სამეურნეო საქმიანობა.

სოფ.ურავი, წყალდიდობა მდ. ლუხუნზე.

ამერიკის შერთავული შტატების

ფენომენი

ვასილ კაჭარავა

სხვადასხვა ქვეყანაზე საუბრისას ყველა ადამიანს, საკუთარი განათლების, ასაკის, ხასიათისა თუ განწყობის მიხედვით, სხვადასხვა რამ ახსენდება. ამას გარკვეულწილად სტერეოტიპებსაც ეძახიან.

საკოველთაოდ ცნობილია, რომ აშშ მსოფლიოს უძლიერესი ქვეყანაა. იგი ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებლებით უკვე 1895 (!) წელს იდგა პირველ ადგილზე მსოფლიოში და დღემდე ინარჩუნებს ლიდერობას. უფრო მეტიც, მსოფლიო ლიდერის როლს მას კიდევ დიდხანს ვერავინ შეეცილება. აშშ მსოფლიოს უდიდესი სამხედრო ძალაც არის და ეს კიდევ ერთი მიზეზია იმისათვის, რომ ანგარიშს უწევდნენ მთელ მსოფლიოში. კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ როგორც პირველ, ისე მეორე მსოფლიო

ომში საბოლოო გამარჯვების მიღწევაში აშშ-ის წვლილი იყო ძალიან დიდი, თუ არა – გადამწყვეტი. კომუნიზმის უსისხლო დამარცხებაში სწორედ ამერიკამ შეასრულა მთავარი როლი.

აშშ-ის ტექნიკისა თუ ტექნოლოგიური მიღწევების შესახებ საუბარი ახლა შორს წაგვიყვანდა. ამ სტატიაში კი ჩვენ ყურადღება უნდა გავამახვილოთ უფრო ამერიკის უნიკალურობასა და კულტურულ თავისებურებაზე.

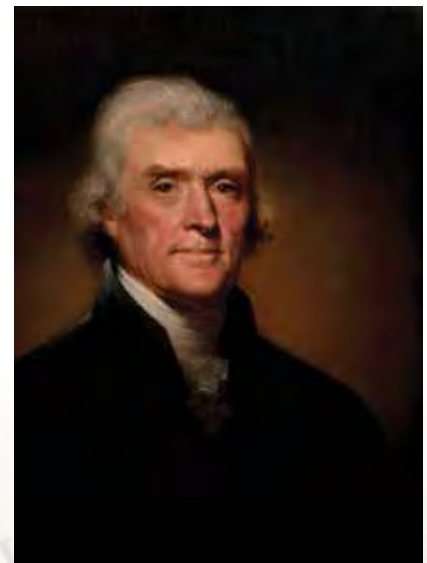
სტატიის წერისას გამოვკითხე ჩემი ქალიშვილი, ნაცნობი ახალგაზრდები და ჩემი გაცილებით უფრო სერიოზული ასაკის მეგობრები და პირველი, რაც მათ ამერიკასთან დაკავშირებით გაახსენდათ, „თავისუფლება“ იყო. უსაზღვრო, უზომო, უკიდევანო თავისუფლება – ანუ რომ ამერიკა ის ქვეყანაა, სადაც ყველა ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარ თავს ეკუთვნის და მხოლოდ მერე – საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფსა თუ მთლიანად საზოგადოებას; სადაც ადამიანს ყველაფრის გაკეთება შეუძლია და, რაც მთავარია, ყველაფრის მიღწევაც. მართალია, ჩვენს ქვეყანაში დღეს უკვე ლამის ბავშვმაც კი იცის, რომ თავისუფლება არ არის მარტივი ცნება და რომ ცივილიზებულ საზოგადოებაში ამას დიდი პასუხისმგებლობაც მოსდევს, მაგრამ, მაინც, ამ სიტყვას და ცნებას ყველა განზომილებაში ახლავს უდიდესი ხიბლი. ჩემ მიერ გამოკითხულთაგან ყველას არც წაუკითხავს 1776 წლის 4 ივლისის მიღებული ამერიკის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია, მაგრამ, ალბათ, საბოლოო ჯამში, სწორედ იმას გულისხმობენ, რასაც დეკლარაციის ტექსტის ავტორი თომას ჯეფერსონი წერდა, რომ „ადამიანები შექმნილი არიან როგორც თანასწორი არსებანი, რომ მათ ღვთის მიერ მინიჭებული აქვთ გარკვეული ხელშეუვალი უფლებები, როგორცაა სიცოცხლე, თავისუფლება და ბედნიერებისკენ სწრაფვა“.

მაგრამ დეკლარაციის ეს ლამაზი სიტყვები სიტყვებადვე დარჩებოდა, მას ამერიკის კონსტიტუცია რომ არ უმაგრებდეს ზურგს. ეს კონსტიტუტუცია კი სწორედაც რომ ადამიანის უფლებების დაცვაზეა ორიენტირებული. ხოლო რათა ხელისუფლების არც ერთმა შტომ არ მოახდინოს ძალაუფლების უზურპაცია (ანუ ძალაუფლების უკანონოდ ხელში ჩაგდება), კონსტიტუცია თანაბრად ანაწილებს ამ ხელისუფლებას მათ შორის, ასე ვთქვათ, წონისა და საპირწონის სისტემის მეშვეობით. ძალაუფლება ისეა გადანაწილებული საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო სისტემას შორის, რომ ისინი ერთმანეთზე არიან დამოკიდებული და გარკვეულწილად აკონტროლებენ კიდევ ერთმანეთს. ამერიკული კონსტიტუციის ეფექტურობა იმითაც დასტურდება, რომ 1789 წელს მისი მიღების შემდეგ მასში მხოლოდ 27 შესწორება შეტანილი და იგი ალბათ უძველესია ყველა დღეს მოქმედ კონსტიტუციას შორის.

მაგრამ ვერც კონსტიტუციამ და ვერც ამერიკის პოლიციამ ვერ დაიცვა თავისუფლების მოყვარე ამერიკელები ერთი ძლივამოსილი ბატონისგან, რომელმაც თითქმის ყველა დაიმონა – დიახ, სწორად მიხვდით, ეს მბრძანებელი ლურჯი ჯინსებია. იმასაც კი ამბობენ, რომ სწორედ

ჯეიმს ფლავის პოსტერი, 1917, აშშ-ის პერსონიფიცირებული სიმბოლოს – ბიძია სემის – გამოსახულებით, რომელიც გამოიყენებოდა ჯარისკაცების ომში გასაწვევად როგორც I, ისე II მსოფლიო ომში.

თომას ჯეფერსონი (1743-1826) – აშშ-ის რიგით მე-3 პრეზიდენტი (1801-1809) და რიგით მეორე ვიცე-პრეზიდენტი (1797-1801).

ჯეიმს დინი (1931-1955) – ამერიკელი მსახიობი, ითამაშა მხოლოდ სამ ფილმში, მაგრამ იქცა ამერიკელი ახალგაზრდების კერპად.

საბჭოთა ახალგაზრდობის დაუკმაყოფილებელმა ლტოლვამ ჯინსებისადმი დაანგრია საბჭოთა „ბოროტების იმპერია“.

პირველი ჯინსების გამოჩენიდან (1870-იანი წლებიდან) დიდხანს ეს ჩასაცმელი ამერიკაში ძირითადად გამძლე სამუშაო შარვლის ფუნქციას ასრულებდა. ჯინსების ნამდვილი პოპულარობა კი 1950-იან წლებში დაიწყო, როდესაც მეამბოხე ახალგაზრდობის უნიფორმად იქცა, რომელთაც ასე მოხდენილად ასახიერებდნენ მარლონ ბრანდო და ჯეიმს დინი. მათ სამოსს თეთრი მაისურები (ე.წ. თ-შჰირტს) და ტყავის შავი ქურთუკები ავსებდა. 1960-იანი წლებიდან ჯინსებმა უკვე მთელი მსოფლიო წაღეკა და დღესაც იგივე გრძელდება.

ბარემ ისიც იკითხეთ, რამდენი გოგონას საყვარელი თოჯინა იყო ან დღესაც არის „ბარბი“, რომელიც 1950-იან წლებში შექმნეს ცოლ-ქმარმა ელიოტ და რუთ ჰანდლერებმა. საინტერესოა, რომ მათ უკვე ჰქონდათ სათამაშოების მწარმოებელი კომპანია „მატელი“, როდესაც შეამჩნიეს, რომ მათ პატარა ქალიშვილს ბარბარას და მის ამხანაგებს ბავშვ-თოჯინებთან თამაშს დიდი ადამიანების გამომხატველი ქალაქის თოჯინების გა-

მოწყობა ერჩივნათ. რუთ ჰანდლერმა გააკეთა ზრდასრული ქერათმიანი ქალის სამგანზომილებიანი თოჯინა თავისი ტანსაცმლითა და აქსესუარებით. თოჯინას შვილის სახელი ბარბი დაარქვეს და 1959 წლის ნიუ-იორკის სათამაშოების გამოფენაზე გამოიტანეს. მალაზიის მფლობელებს ეგონათ, რომ ამ სათამაშოს გაყიდვა ჩავარდებოდა, მაგრამ „ბარბი“ ერთბაშად გაიყიდა. მომავალი 10 წლის მანძილზე 500 მილიონი დოლარის „ბარბი“ გაიყიდა თავისი ტანსაცმლითურთ. ხოლო XXI საუკუნისთვის პლანეტაზე ყოველ წამს „ბარბის“ ორი თოჯინა იყიდება. ესეც – ამერიკის მსოფლიო ბატონობის კიდევ ერთი ნაირსახეობა.

ამერიკელებს შრომისმოყვარეობითა და მუშაობის კულტურით ცოცხალი ვინმე თუ გაუტოლდება და შედეგიც სახეზეა. 1920-იან წლებში ამერიკის პრეზიდენტი კალვინ კულიჯი ამბობდა: „ადამიანი, რომელიც ქარხანას აშენებს, აშენებს ტაძარს. ადამიანი, რომელიც იქ მუშაობს, ღვთისმსახურებას ეწევა“. ჩვენი აზრით, თუ რამის სწავლა და გადმოღება ღირს ამერიკელებისგან, პირველ რიგში, სწორედ შრომის მიმართ ეს დამოკიდებულებაა.

თუ ამერიკელთა ეროვნული ხასიათის თვისებებზე განვსჯივართ ლაპარაკს, ალბათ ასევე თვალში საცემია ამერიკელთა პირადი ინიციატივისა და საქმიანი ურთიერთობების მართვის დიდი ტრადიცია. ამერიკელი ინდივიდუალისტია, ამ სიტყვის საუკეთესო სამოქალაქო გაგებით, და არა ეგოცენტრიკოსი, რომელიც მარტო საკუთარ გამორჩენაზე ფიქრობს. ამიტომაც იგი არ ერიდება ახალ, ორიგინალურ, ზოგჯერ კი, უბრალოდ სარისკო გადაწყვეტილებების მიღებას თავის ბიზნესსა თუ სხვა სახის საქმიანობაში და ბოლომდე იღებს პასუხისმგებლობას საკუთარ ქმედებაზე. მას მარცხის არ ეშინია და მუდამ მზად არის თავიდან – სუფთა ფურცლიდან – დაიწყოს მოქმედება. ამერიკელთა ბიზნესის ტრადიცია მნიშვნელოვანწილად ღირსებასა და პატიოსნებაზე დამყარებულია. ამერიკელი არ დაიზარებს ხანგრძლივ კამათსა და ვაჭრობას საქმიანი მოლაპარაკებების დროს. მაგრამ როდესაც შეთანხმება შედგება, ბოლომდე და დროულად ასრულებს ყველა პირობას და პარტნიორისგანაც იმავეს ელის და ვაი მას, ვინც შეთანხმებას დაარღვევს – ასეთ ადამიანს უპატიოსნო კაცის სახელი გაუვარდება და მასთან აღარავინ ითანამშრომლებს. აღარაფერს ვამბობ იურიდიული სახის მრავალ სასჯელზე, რაც ბიზნესში ცრუპენტელობას

ჯონ კალვინ კულიჯი (1872-1933) – 30-ე პრეზიდენტი (1923-1929), რესპუბლიკელი.

გრანტ ვუდი (1891-1942), ამერიკული გოტიკა, 1930, ჩიკაგოს ხელოვნების ინსტიტუტი.

კასტობრიობა – საზოგადოების დაყოფა და მიკუთვნება ამა თუ იმ კარნაკეტილი საზოგადოებრივი ჯგუფისათვის, რომელიც საკუთარი პრივილეგიებისა და ინტერესების (წოდებრივი, პროფესიული და სხვა) დამცველი და ერთგულია.

თუ ჩვენთან, სამწუხაროდ, კარგად ცნობილ ე.წ. „გადაგდებას“ მოჰყვება. ბუნებრივია, ეს არ ნიშნავს, რომ ყველა ამერიკელი უფრო ანგელოზია, თაღლითები იქაც მრავლად არიან, მაგრამ წესიერება და სიტყვისკაცობა ამერიკული ბიზნესის მთავარი საფუძველია და უმრავლესობა სწორედ ამას ემყარება. თაღლითები და ნაცარქექიები უბრალოდ ვერ ააშენებდნენ მსოფლიოს უმდიდრეს და უძლიერეს სახელწიფოს.

ამერიკის წარმატებისა და ძლევამისილების მიზეზი ისიცაა, რომ ამერიკის ისტორიას წითელ ხაზად გასდევს მემკვიდრეობითობის ტრადიცია, უწყვეტი კავშირი თაობებს შორის, როდესაც ერთი თაობის წარმატებები წინა თაობის მიერ შექმნილ საფუძველზე შენდებოდა. ამერიკელებს არასოდეს არაფერი დაუნწყიათ თავიდან – „ნულიდან“. კომუნისტებისა და ნაცისტებისგან განსხვავებით, არასოდეს უცდიათ „ახალი ადამიანის“ შექმნა. ყოველი მომდევნო თაობა თუ ყოველი ახალი მთავრობა წინამორბედების განბილებით კი არ იყო დაკავებული, არამედ ჰარმონიულად ერწყმოდა წინას, საუკეთესოს იღებდა მისგან, ცდილობდა არსებული ხარვეზების შემცირებას, აუმჯობესებდა მიღწევებს. შესაბამისად, კარგს კარგი ემატებოდა და წარმატებას წარმატება მოსდევდა.

აღბათ, ცნობილ, ე.წ. ამერიკულ ოცნებაზეც (ე.წ. მერიცან რეამ) გსმენიათ და იცით, რომ ყველაზე მარტივი განსაზღვრებით, ამერიკული ოცნება მოიცავს ამერიკული ოჯახის მატერიალურად უზრუნველყოფილ ცხოვ-

ჰენრი ფორდი (1863-1947) – ამერიკელი მენარმე, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა „ფორდის“ ავტომანქანების მასობრივ წარმოებას.

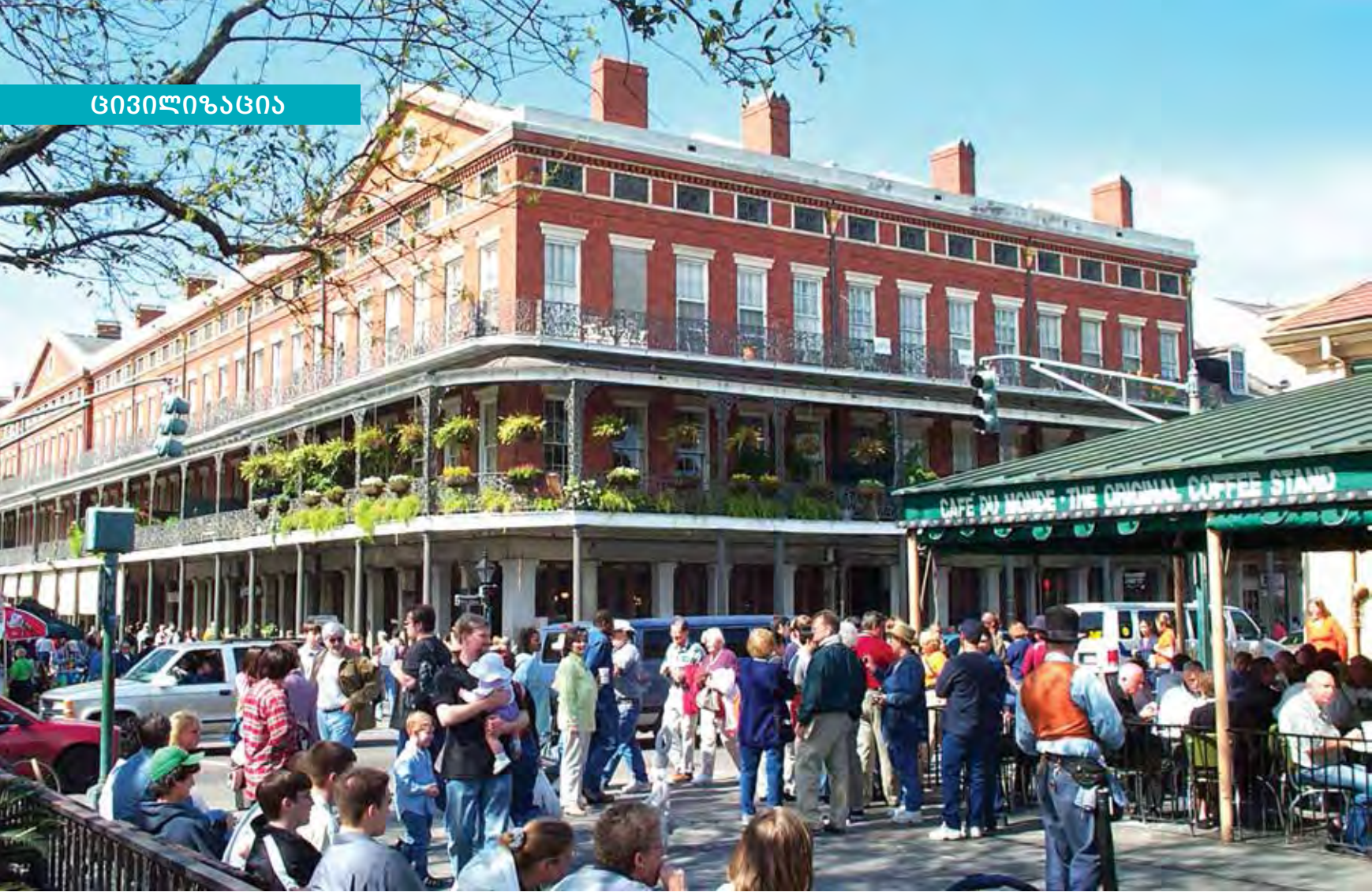
რებას, როდესაც ამ ოჯახს აქვს საკუთარი სახლი თავისი კარმიდამოთი, ერთი ან ორი მანქანა და, ბუნებრივია, არც კარგი სასმელ-საჭმელი აკლია. მაგრამ ეს ამ ოცნების მხოლოდ ნაწილია, რომელიც უკვე ნახსენები თავისუფლების გარეშე არ წარმოუდგენიათ და რომლის უმნიშვნელოვანეს საფუძველს ე.წ. თანაბარ შესაძლებლობათა იდეა წარმოადგენს. კერძოდ კი, რომ კასტობრიობას, სოციალურ-ეკონომიკურ გადატვირთულობას მოკლებულ ამერიკაში ყოველ ამერიკელს თანაბარი სასტარტო შესაძლებლობა აქვს და მისი უკეთესი მომავალი, პირველ რიგში, მის საკუთარ ნიჭსა და შრომისმოყვარეობაზეა დამოკიდებული. ბუნებრივია, ამერიკაში ყველა ჰენრი ფორდი და რონალდ რეიგანი ვერ გახდა, მაგრამ ამ ორი, მეტად საშუალო შეძლების ოჯახიდან გამოსული ადამიანის სახელიც სწორედ ამ ლეგენდის დადასტურებაა და ამ ქვეყანაში ადამიანს ნამდვილად უფრო დიდი პერსპექტივები აქვს, რომ საკუთარი ოცნება რეალობად აქციოს.

აქვე იმასაც ნუ დავივიწყებთ, რომ სულ რაღაც 60 წლის წინ სწორედ ამერიკაში, სამხრეთ შტატებში, არსებობდა თითქმის დაკანონებული რასიზმი. ჯერ კიდევ 1950-იან წლებში ამერიკის სამხრეთის შტატებში შავკანიანები და თეთრები (კავკასიური რასის წარმომადგენლები, როგორც მათ ამერიკაში უწოდებენ) ერთმანეთისგან განცალკევებით ცხოვრობდნენ. შავკანიანებს არ შეეძლოთ თეთრებთან ერთად ერთ რესტორანში ან კაფეში შესვლა, მატარებლის ერთ ვაგონში ყოფნა, ავტობუსებში კი წინა ადგილებზე მხოლოდ თეთრები სხდებოდნენ. შავკანიანი და კავკასიური რასის ბავშვები სხვადასხვა სკოლაში სწავლობდნენ. 1957 წელს იმ რამდენიმე აფროამერიკელ ბავშვს, რომელთაც თეთრკანიანთა სკოლაში

მარტინ ლუთერ კინგი (1929-1968) – ამერიკელი ორატორი, ანტირასისტული არაძალადობრივი მოძრაობის ლიდერი, ადამიანის უფლებათა დამცველი. ნობელის პრემიის ლაურეატი, მოკლეს 1968 წ.

რონალდ რეიგანი (1911-2004) – ამერიკის მე-40 პრეზიდენტი 1981-1989 წლებში.

ჯაზის სამშობლო – ახალი ორლეანი

გაბედეს სწავლა (უმალღესი სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე), ამერიკის ელიტარული სადესანტო დივიზიის კბილებამადე შეიარაღებული ჯარისკაცები აცილებდნენ.

ალბათ, ბევრს წაგიკითხავთ ცნობილი ამერიკელი მწერლის ჯეიმს ფენიმორ კუპერის „უკანასკნელი მოჰიკანი“, რომელიც ამერიკელ ინდიელთა კეთილშობილ ბუნებასა და მწარე ხვედრს აღწერს. დღეს ამერიკული საზოგადოება ამ მკვიდრ ამერიკელებსაც პატივით ეპყრობა, მაგრამ XIX საუკუნეში იყო დრო, როდესაც დასავლეთის მიწების მრავალრიცხოვანი ახალმოსახლე გულწრფელად ფიქრობდა, რომ „კარგი ინდიელი – მკვდარი ინდიელია“.

რასიზმი ისევე, როგორც ნაციონალიზმი არც ისე ადვილი გასაქრობია. მიუხედავად მძიმე რასისტული წარსულისა, ამერიკა, ყველაზე მრავალეთნიკური სახელმწიფო, წარმატებით აგვარებს სხვადასხვა წარმოშობის მრავალი ადამიანის თანაარსებობისა და ერთ ამერიკელ ხალხად ჩამოყალიბების საკითხს.

აქვე უნდა ითქვას, რომ სწორედ შავკანიანმა ამერიკელებმა დაუმკვიდრეს ამერიკელებს საპატიო ადგილი მუსიკის ისტორიაში.

აპაჩების ბელადი ჯერონიმო ნათესავებთან ერთად.

ჯაზი – ეს განსაკუთრებული მოვლენაა მუსიკალურ სამყაროში, რომელმაც მნიშვნელოვნად შეცვალა წარმოდგენა არა მარტო მუსიკაზე, არამედ ადამიანთა ურთიერთობებზეც კი. ჯაზი XIX და XX საუკუნეების მიჯნაზე წარმოიშვა და არა მარტო ამერიკა, არამედ მთელი მსოფლიო დაიპყრო. როგორც სპეციალისტები აღნიშნავენ, ამ მუსიკის მთავარი თვისება არის იმპროვიზაციული სანყისის უპირატესობა, რომ ჯაზური ნაწარმოები უშუალოდ შესრულების პროცესში იქმნება და იმავე სახით აღარასოდეს განმეორდება. ჯაზში უშუალოდ შემსრულებელი ქმნის მუსიკას ან არის შემქმნელის უშუალო თანაავტორი. საერთოდ, ჯაზის სამშობლოდ ახალი ორლეანი ითვლება. ისტორიაში პირველ ჯაზმენად მიიჩნევენ ამ ქალაქში მცხოვრებ მესაყვირეს – ბადი ბოლდენს. პირველი ჯაზორკესტრიც სწორედ მან ჩამოაყალიბა 1895 წელს. ლუი არმსტრონგი, ელა ფიცჯერალ-

ბადი ბოლდენი და მისი ბენდი

ჯაზის ცნობილი მუსიკოსები: ლუი არმსტრონგი (1901-1971), ელა ფიცჯერალდი (1917-1996), მაილს დევისი (1926-1991)

მარკ ტვენი, 1835-1910

უილიამ ფოლკნერი, 1897-1962

ერნესტ ჰემინგუეი, 1899-1961

დი, ოსკარ პიტერსონი, დეივ ბრუბეკი, ბენ ვებსტერი, მაილს დევისი, ჯონ კოლტრენი თუ ჩიკ კორეა კარგად არიან ცნობილი მაღალი მუსიკალური კულტურისა და ტრადიციის მქონე ჩვენი, ქართული, საზოგადოებისთვის.

ალბათ, უდიდესი მოვლენა არა მარტო მუსიკის სამყაროში, არამედ სრულიად ამერიკისა და საერთოდ მსოფლიოს პოპკულტურაში იყო ელვის პრესლი. იგი როკენროლის უპირველეს ვარსკვლავად ითვლება.

სხვათა შორის, ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული ქანთრის მუსიკაცა და რეპიც ამერიკიდან მოგვევლინა ისევე, როგორც მრავალი სხვა მუსიკალური მიმართულება თუ სტილი.

საყოველთაოდ არის ცნობილი ბრწყინვალე ამერიკული ლიტერატურა: ჰენრი ლონგფელო, ჰენრი ჯეიმსი, სტივენ კრეინი, მარკ ტვენი, ფრანსის ბრეტ ჰარტი, ჰერმან მელვილი, ედგარ პო, ჯექ ლონდონი, თეოდორ დრაიზერი, ო'ჰენრი, სკოტ ფიცჯერალდი, ერნესტ ჰემინგუეი, ჯონ დოს პასოსი, უილიამ ფოლკნერი, ჯონ სტაინბეკი, შერვუდ ანდერსენი, ჯეიმს ბოლდუინი, ჯერომ სელინჯერი, კურტ ვონეგუტი, რობერტ პენ უორენი, ჯონ აპდაიკი, გორ ვიდალი, ჯონ ჩივერი, სტივენ კინგი და მრავალი სხვა არა მარტო ამერიკის, არამედ მსოფლიოს სულიერ საუნჯესა და სიამაყეს წარმოადგენენ. ყველაზე მეტი ნობელის პრემია ლიტერატურის დარგში ამერიკელ მწერლებს ეკუთვნით.

ალბათ, არც ერთ ქვეყანაში კინემატოგრაფიას არ უთამაშია ისეთი როლი, როგორც ამერიკაში. კინო იქ არა მარტო ხელოვნების დარგი, არამედ ცხოვრების სტილის დანერგვის გზა და საყოფაცხოვრებო პროდუქციის რეკლამირების ერთ-ერთი მთავარი საშუალება იყო. კინოვარსკვლავი უბრალოდ მსახიობი კი არ არის, არამედ ჩვეულებრივი ადამიანების ოცნების განსახიერება. კინოინდუსტრიამ ვარსკვლავის ჭეშმარიტი კულტი შექმნა, ვისაც ამერიკელები ჩაცმულობასა თუ ქცევის მანერაში ბაძავენ.

რაც შეეხება ამერიკულ ფილმებს, ისინი ძირითადად კომერციული ხასიათისაა, ბევრი მათგანის მთავარი მიზანი სამსახურიდან დაბრუნებული დაღლილი ადამიანების გახალისება თუ გართობაა. ასეთ ფილმებს არ მოეთხოვება ჭეშმარიტი ცხოვრების რეალური ასახვა, პირიქით, ისინი ამ

რეალობის დავიწყების ამოცანას ემსახურება. იგივე შეიძლება ითქვას ამერიკული ცხოვრების სხვა კინოსტერეოტიპების შესახებ, რომლებიც უდარდელ ცხოვრებას, წრეგადასულ დროსტარებას, ძალადობასა თუ ეროტიკას ასახავს. მართალია, ეს ყველაფერი ამერიკაში რეალურად არსებობს, მაგრამ გაცილებით მცირე მასშტაბით, ვიდრე ამერიკული ფილმების ნახვისას შეიძლება მოგვეჩვენოს. ამერიკის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი მეტად მორწმუნე, შრომისმოყვარე და ოჯახის ერთგულია და თუ ამ ქვეყანაში რამის კულტი არსებობს, ეს სწორედ ისაა რომ ოჯახისა და შრომის კულტია. დვთისმოშიშება, შრომისადმი სიყვარული და ერთგულება ამერიკელებს იმდენად აქვთ გამჯდარი ძვალსა და რბილში, რომ ისინი არცთუ ხშირად იცლიან უდარდელი ლხინისა და დროსტარებისათვის, რაც, ალბათ, უკვე მეორე უკიდურესობაა.

მართალია, კინოს გამოგონება ფრანგ ძმებს ლუმიერებს მიეწერებათ, მაგრამ კინო, როგორც ხელოვნება, სწორედ აშშ-ში გაიფურჩქნა. ამერიკული კინო XX საუკუნეში ყველაზე გავლენიანი იყო. 1929 წელს მოხდა ამერიკის კინოაკადემიის პირველი ჯილდოს, მომავალი ოსკარის გაცემა. ამერიკული კინო დღეს ნამდვილად წამყვანი ძალაა მსოფლიო კინემატოგრაფში და აშკარად გამოირჩევა თავისი კონორეჟისორებითა და კინოვარსკვლავებით. ამერიკელია ყველაზე ცნობილი მულტიპლიკატორი უოლტ დისნეი, 1928 წელს გამოჩნდა პირველად ეკრანებზე დისნეის მიკი მაუსიც.

ნურც ის დაგვაზინყდება, რომ დღევანდელ არქიტექტურაში ესოდენ პოპულარული ცათამბჯენებიც პირველად სწორედ ამერიკაში შეიქმნა და გამოჩენილ ჩიკაგოელი არქიტექტორის ლუის სალივანის სახელთანაა დაკავშირებული. მსოფლიოში ყველაზე მეტი ცათამბჯენი ნიუ-იორკშია და ყველაზე ცნობილი „ემპაირ სთეიტ ბილდინგიც“ იქ არის, მაგრამ თუ ცათამბჯენებით ტკბობა გინდათ, პირველ რიგში, ალბათ, ჩიკაგოს უნდა ეწვიოთ, სწორედ იქ შეგიძლიათ იხილოთ ყველაზე ნათლად ამ არქიტექტურული ფენომენის განვითარების ყველა ეტაპი.

როგორც ამერიკელი ჟურნალისტები ჯეინ და მაიკლ სტერნები წერდნენ თავიანთ პოპკულტურის ენციკლოპედიაში, „პოპკულტურა – ეს ამე-

მერლინ მონრო, ავტორი ენდი ვორჰოლი (1928-1987), ამერიკელი მხატვარი, დიზაინერი, მწერალი, პოპარტის მნიშვნელოვანი წარმომადგენელი.

ნილ არმსტრონგი – ამერიკელი ასტრონავტი – მთვარეზე, 1969 წლის 21 ივლისი.

რიკული კულტურაა. თუ ეჭვი გეპარებათ, დაფიქრდით, რითი გვიცნობს დანარჩენი სამყარო. განა ეს ბალეცია, ან დიდი მხატვრები, ანდა ლაურეატი პოეტის ბოლო სონეტი? – საეჭვოა“. ახლა ამერიკას მისი სამრეწველო პოტენციალის მასშტაბითაც ნაკლებად იცნობენ. XX საუკუნის ბოლოსთვის ამერიკის მთავარი გლობალური იმიჯი ისაა, რომ იგი პოპკულტურის წყაროა: დისნეი უორლდი, ენდი უორჰოლი, მადონა, ელვის პრესლი, ჯეიმს დინი, რეპი, სწრაფი საკვები, საპნის ოპერები ტელევიზიაში და ფილმები შვარცენეგერისა თუ სტალინეს მონაწილეობით. და ამას დავამატებდით ამერიკული პოპკულტურის ერთ-ერთი მთავარ სიმბოლოს – მერილინ მონროს, რომელზეც ყოველკვირეული საბჭოთა ჟურნალი ტიპური კომუნისტური სარკაზმით წერდა: „როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ ამერიკული ცხოვრების წესის შესახებ, ყველა ფიქრობს საღებავ რეზინზე, კოკა-კოლასა და მერილინ მონროზე“.

ამერიკის მეცნიერება ბოლო ათწლეულები წამყვანია მსოფლიოში, რასაც მნიშვნელოვანწილად ე.წ. ტვინების გადადინებაც უწყობს ხელს. ერთს ვიტყვით, რომ დღეს ყველაზე მეტი ნობელის პრემიის ლაურეატი ამერიკას ჰყავს, რომ მსოფლიოს საუკეთესო უნივერსიტეტების თითქმის აბსოლუტური უმრავლესობა ამერიკაშია, რომ თუმცა კოსმოსში პირველი რუსი – იური გაგარინი – გაფრინდა, მაგრამ მთვარეზე ფეხი პირველად ამერიკელებმა – ნილ არმსტრონგმა და ედვინ „ბაზ“ ოლდრინმა დადგეს.

ამერიკის ამ მოკლე მიმოხილვის დასასრულ მინდა ამერიკელი პოლიტიკოსები გავიხსენოთ, რომელთაც არა მარტო ამერიკის, არამედ, რიგ შემთხვევაში, მსოფლიოს განვითარება შეცვალეს. ასეთთა რიცხვს მიეკუთვნებიან: ჯორჯ ვაშინგტონი, რომელიც ამერიკის რევოლუციური არმიის მთავარსარდალი იყო და რომელმაც ამერიკის შეერთებულ შტატების სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებას ჩაუყარა საფუძველი; აბრაამ

ალექსანდრე ქართველი (ალექსანდრე ქართველიშვილი) (1896-1974) – ქართული წარმოშობის ცნობილი ამერიკელი ავიაკონსტრუქტორი, თბილისში სკოლის დამთავრების შემდეგ სწავლა პარიზის ავიაციის უმაღლეს სკოლაში განაგრძო. 1939 წ. საფრანგეთიდან გადავიდა ამერიკაში, სადაც იყო „Republic Aviation Company“-ის მთავარი ინჟინერი. ავტორია მრავალი მოდელისა, რომელთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია: II მსოფლიო ომში ყველაზე პოპულარული გამანადგურებელი - P-47N თანდერბალტი, F-84 თანდერფიტი, F-84 თანდერსტრიკი და F-105 თანდერჩიფი.

ლინკოლნი, რომელიც 1861-1865 წლების სამოქალაქო იმის წლებში იყო პრეზიდენტი და შეერთებული შტატები ორ ნაწილად დაყოფას გადაარჩინა; თეოდორ რუზველტი, რომელმაც ამერიკა მსხვილი მონოპოლიების უკონტროლო ბატონობისგან დაიცვა და ამერიკის საგარეო პოლიტიკის გააქტიურების ფუძემდებელი იყო; ვუდრო უილსონი (აშშ-ის 28-ე პრეზიდენტი 1913-1921 წწ.-ში), რომელმაც ამერიკის ფინანსური სისტემის რეფორმირება მოახდინა და ერთა ლიგის შექმნის ინიციატორი იყო; ფრანკლინ დელანო რუზველტი, რომელმაც „ახალი კურსის“ მეშვეობით ამერიკა დიდი დეპრესიიდან გამოიყვანა და II მსოფლიო ომის წლებში თავის მოკავშირე ქვეყნებთან ერთად დაამარცხა ჰიტლერიზმი; ჯონ კენედი, რომლის ტრაგიკულად დასრულებულმა პრეზიდენტობამ გზა გაუხსნა ახალგაზრდა ამერიკელთა ინიციატივას და ანტირასისტული კანონმდებლობის მიღება შეამზადა; რიჩარდ ნიქსონი, რომელმაც ამერიკა ვიეტნამის ომის ჭაობიდან გამოიყვანა და ე.წ. დათბობის პოლიტიკის მეშვეობით საქმიანი ურთიერთობები ჩამოაყალიბა საბჭოთა კავშირსა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან. თუმცა უოტერგეიტის სკანდალმა დაჩრდილა ეს მიღწევები და პირველად ამერიკის ისტორიაში პრეზიდენტი გადადგა თანამდებობიდან; რონალდ რეიგანი, რომელმაც თავისი რწმენითა და მიზანმიმართული კონსერვატიული პოლიტიკით ააღორძინა უმძიმეს კრიზისში მყოფი ამერიკა, ხოლო საბჭოთა კავშირი დეზინტეგრაციის პირამდე მიიყვანა და შესაბამისად, ცივი ომის დასასრულიც უზრუნველყო.

სწორედ ამ ადამიანების მეშვეობით ატარებდა ამერიკა თავის პოლიტიკას, რომლსაც როგორც დიდი წარმატება, ისე დიდი მარცხიც ახსოვს.

ჯონ ფიცჯერალდ კენედი (1917-1963) – აშშ-ის 35-ე პრეზიდენტი 1961-1963 წლებში.

რაშმორის მემორიალი, 1927, ავტორი გუდონ ბორგლუმი. რაშმორის კლდეში ნაკვეთი აშშ-ის ოთხი პრეზიდენტის – ჯორჯ ვაშინგტონის, თომას ჯეფერსონის, თეოდორ რუზველტის და აბრაამ ლინკოლნის – გამოსახულება.

ნათელია, რომ ომი ვიეტნამში დიდი მარცხით დასრულდა, ვერც ერაყის მოვლენები ჩაითვლება ამერიკის წარმატებად და ვერც ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველოს ზოგიერთი საიდუმლო ოპერაცია – საერთაშორისო ურთიერთობის კარგ მაგალითად. მაგრამ, ალბათ, ისიც ფაქტია, რომ სხვა დიდ სახელწიფოებთან შედარებით, ამერიკის პოზიტიური წვლილი გაცილებით მეტია. სწორედ მან დაამკვიდრა ერთა თვითგამორკვევის იდეა საერთაშორისო პოლიტიკაში, მან გაადაარჩინა ევროპა და დანარჩენი სამყარო ფაშიზმისა თუ კომუნიზმის ბატონობისგან, სწორედ ის უწყობს ხელს და ეხმარება ახალგაზრდა დემოკრატიებს ავტორიტარიზმის, გაჭირვებისა და უკანონობის წინააღმდეგ ბრძოლაში და აღმოსავლეთ ევროპაში მიმდინარე პროცესები ამის დადასტურებაა.

კაპიტოლიუმი — აშშ-ის კონგრესის შენობა ვაშინგტონში. მისი მშენებლობა დაიწყო 1793 წ. 18 სექტემბერს და მის საძირკველში პირველი ქვა დადო ქვეყნის პირველმა პრეზიდენტმა ჯორჯ ვაშინგტონმა. არქიტექტორი: უილიამ თორნტონი.

რაც მთავარია და ამას ვერავინ უარყოფს, ამერიკა მომავალზე ორიენტირებული ქვეყანაა. იგი ინოვაციებზეა ორიენტირებული ცხოვრების ყველა სფეროში. თუმცა, ამერიკულ საზოგადოებას არც ჯანსაღი კონსერვატიზმი აკლია და სწორედ ამ თვისებების შერწყმით არის დღეს ეს ქვეყანა მსოფლიო დემოკრატიის ფლაგმანი, ყველაზე განვითარებული, აყვავებული და ძლიერი სახელმწიფო, რომელიც ამავე დროს საკუთარ თავს საქართველოს სტარტეგიულ პარტნიორად მიიჩნევს.

ამერიკის ომი დამოუკიდებლობისათვის (1775 – 1782)

ახლანდელი აშშ ადრე დიდი ბრიტანეთის 13 კოლონიას წარმოადგენდა და ატლანტის ოკეანის სანაპირო ზოლში მდებარეობდა. უკმაყოფილებამ ბრიტანეთის ბატონობით და, განსაკუთრებით, ლონდონის საგადასახადო პოლიტიკით პიკს მიაღწია 1775 წლისთვის და ადგილობრივებისა და ბრიტანეთის ჯარის შეტაკებაში გადაიზარდა. დაიწყო ომი კოლონიებსა და ბრიტანეთს შორის. საფრანგეთმა, ესპანეთმა და ნიდერლანდმა ამერიკელთა მხარე დაიჭირეს და კონფლიქტმა საერთაშორისო ხასიათი მიიღო. აჯანყებულებმა შექმნეს ე.წ. კონტინენტური კონგრესი და არმია ვირჯინიელი ჯორჯ ვაშინგტონის მეთაურობით. 1776 წლის 4 ივლისს ფილადელფიაში გამოქვეყნდა დამოუკიდებლობის დეკლარაცია, რამაც სათავე დაუდო აშშ-ს. ამერიკელებმა დაამარცხეს ბრიტანელები. 1783 წლის 3 სექტემბერს პარიზში ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას, რის შედეგადაც დიდმა ბრიტანეთმა და დანარჩენმა მსოფლიომ აღიარეს აშშ-ის დამოუკიდებლობა. 1789 წელს ჯორჯ ვაშინგტონი არჩეულ იქნა აშშ-ის პირველ პრეზიდენტად.

აშშ-ის სამოქალაქო ომი (1861-865)

აშშ-ის ერთად და სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება ადვილი არ ყოფილა. XIX საუკუნის შუა წლებისთვის ქვეყნის ჩრდილოეთის 23 შტატი (21 მილიონი კაცი) სამხრეთის 11 შტატთან (9 მილიონი კაცი) შედარებით უფრო განვითარებული იყო, განსაკუთრებით, მრეწველობის თვალსაზრისით. სამხრეთის შტატებმა მოინდომეს შეერთებული შტატებიდან გასვლა და შექმნეს კონფედერაცია, რადგან ჩრდილოეთმა მოსთხოვა სამხრეთს იქ გაბატონებული მონობის გაუქმება. სამხრეთის ეკონომიკა კი მონების შრომაზე იყო დამყარებული. სამოქალაქო ომის მთავარი მიზეზი სწორედ ეს იყო. ამ ომმა დიდი უბედურება მოუტანა ქვეყანას. დღესაც კი სამხრეთელები და ჩრდილოეთის მკვიდრნი საკმაოდ განსხვავებულად აღიქვამენ ერთმანეთს და მათ შორის გარკვეული ნაპრალი დღემდე არსებობს.

ეს სისხლისმღვრელი ომი სამრეწველო ჩრდილოეთის გამარჯვებით დასრულდა. აშშ არ დაიშალა და კიდევ უფრო დინამიკურად განაგრძო განვითარება.

ტალვისეცა – ზამთრის ომი

ალექსანდრე რონდელი

ისტორიას ბევრი შემთხვევა ახსოვს, როდესაც ძლიერი ქვეყანა სუსტს ჩაგრადა და თავს ესხმოდა. ამგვარი რამ XX საუკუნეშიც არაერთგზის მომხდარა. ერთ-ერთი ასეთი შემთხვევა იყო 1939-1940 წწ-ის ომი, როდესაც უზარმაზარი, თითქმის 200-მილიონიანი მოსახლეობის მქონე საბჭოთა კავშირი თავის სუსტ მეზობელს, 4-მილიონიანი მოსახლეობის მქონე ფინეთს, დაესხა თავს. ეს უთანასწორო ომი 104 დღეს გაგრძელდა და, სამწუხაროდ, პატარა ფინეთის დამარცხებითა და მისი ტერიტორიის თითქმის 10 პროცენტის დაკარგვით დასრულდა. თითქოს არაფერი განსაკუთრებული არ მომხდარა – კბილებამდე შეიარაღებულმა საბჭოთა კავშირმა პატარა ფინეთი დაჯაბნა და ტერიტორიები წაართვა, მაგრამ ეს ომი, „ზამთრის ომად“ ცნობილი, ისტორიაში შევიდა, როგორც მცირერიცხოვანი ერის მხედრული ვაჟკაცობისა და სამშობლოსადმი ერთგულების შესანიშნავი მაგალითი. ფინელთა პატრიოტიზმმა და ვაჟკაცობამ მსოფლიო მოხიბლა და ყველამ დაინახა, რომ პატარა ერებსაც შეუძლიათ ბევრი რამის გაკეთება, თუკი ხასიათის სიმტკიცეს გამოიჩინენ.

მართალია, ფინელები დამარცხდნენ და ქვეყნის ტერიტორიის 10 პროცენტიც დაკარგეს, მაგრამ გვინდა ისინი გამარჯვებულებად წარმოვაჩინოთ.

განა ეს სწორია? ფინელები ამ უთანასწორო ომიდან მართლაც რომ გამარჯვებული გამოვიდნენ, რადგან საკუთარი ქვეყნის შენარჩუნება შეძლეს და საკუთარი სიმტკიცისა და ვაჟკაცობის ნყალობით ძლევამოსილ აგრესორს არა მხოლოდ ძლიერი საპასუხო დარტყმები აგემეს და დიდძალი ცოცხალი ძალა და აურაცხელი სამხედრო აღჭურვილობა მოუსპეს, არამედ კბილებამდე შეიარაღებულ საბჭოთა ურჩხულს მთელი მსოფლიოს წინაშე მოსჭრეს თავი. ამ ომამდე მსოფლიოში ფინეთის შესახებ ბევრმა არაფერი იცოდა, მის შედეგად კი ამ მცირერიცხოვანმა, მაგრამ შეუდრეკელმა ხალხმა საყოველთაო სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა, საბჭოთა კავშირმა კი – სირცხვილი და საყოველთაო სიძულვილი.

საბჭოთა კავშირის მიზნები

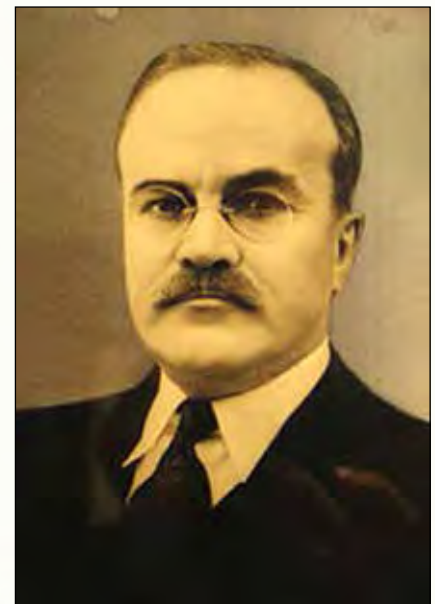
რატომ დაესხა ფინეთს საბჭოთა კავშირი? რა უნდოდა პატარა ფინეთისაგან ამ უზარმაზარ ქვეყანას?

მას შემდეგ, რაც საბჭოთა კავშირს იოსებ სტალინი ჩაუდგა სათავეში, ეს ქვეყანა თანდათანობით სამხედრო ბანაკს დაემსგავსა, ხოლო გამალებული შეიარაღებისა და დიდი სამხედრო მშენებლობის შედეგად საბჭოთა კავშირი გასული საუკუნის 30-იანი წლების მეორე ნახევარში მსოფლიოს ყველაზე დიდი შეიარაღებული ძალების მფლობელი გახდა. საბჭოთა პროპაგანდა ქვეყნის თავდაცვაზე გაჰკიოდა, მაგრამ წითელ არმიას შეტევებისთვის ამზადებდნენ.

1939 წლის აგვისტოში საბჭოთა კავშირი ყველასათვის მოულოდნელად დაუძმობილდა თავის იდეოლოგიურ მტერს – ფაშისტურ გერმანიას და ორივე ქვეყანამ ხელი მოაწერა ე.წ. მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტს, რომლის თანახმადაც, ორივე ქვეყანა უარს ამბობდა ერთმანეთს თავს დასხმობდა. სინამდვილეში, ამ ორ დიქტატურას შორის დაიდო შეთანხმება გერმანიასა და საბჭოთა კავშირს შორის აღმოსავლეთ ევროპის გაყოფის შესახებ, რაც აისახა მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის საიდუმლო ნაწილში (პროტოკოლში). პოლონეთის აღმოსავლეთი ნაწილი, ბალტიის სამი ქვეყანა (ესტონეთი, ლატვია, ლიტვა) და რუმინეთის ნაწილი საბჭოთა კავშირს უნდა მიეღო, ხოლო პოლონეთის დასავლეთი ნაწილი – ფაშისტურ გერმანიას. პაქტის ხელმოწერიდან ერთი კვირის შემდეგ გერმანია, 1939 წლის 1 სექტემბერს, შეიჭრა პოლონეთში, ხოლო 17 სექტემბერს იგივე გააკეთა კომუნისტურმა საბჭოთა კავშირმა. პოლონეთის მოსპობის შემდეგ დადგა ბალტიის ქვეყნების ჯერი. საბჭოთა მთავრობა დაემუქრა ამ პანია ქვეყნების მთავრობებს და აიძულა ისინი დათანხმებულიყვნენ მათ მიწა-წყალზე საბჭოთა ჯარების შეყვანაზე. ამის შედეგად მოხდა საბჭოთა კავშირის მიერ მათი ოკუპაცია. რუმინეთს წაართვეს ბუკოვინა და ბესარა-

იოახიმ ფონ რიბენტროპი – ფაშისტური გერმანიის საგარეო საქმეთა მინისტრი.

ვიაჩესლავ მოლოტოვი – საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარი.

სიმო ჰეუსტ – ფინელი სნაიპერი, რომელმაც 100 დღეში შაშხანით 505 ნითელარმიელი მოკლა, ხოლო ავტომატის ცეცხლით – კიდევ 200-ზე მეტი. ჰეუსტას, წარსულში მონადირეს, „თეთრი სიკვდილი“ შეარქვეს. იგი ისტორიაში ყველაზე შედეგიანი საუკეთესო სნაიპერის სახელით შევიდა. იგი გარდაიცვალა 2002 წელს 92 წლის ასაკში. საყურადღებოა, რომ ჰეუსტა არ იყენებდა ოპტიკურ მიზანს და ამიტომ მისი მიზანში ამოღება ძალიან ძნელი იყო. ნითელ არმიაში მასზე საგანგებო ნადირობა იყო გამოცხადებული, რაშიც არა მხოლოდ საბჭოთა სნაიპერები, არამედ არტილერიაც იყო ჩართული. ვერაფერი დააკლეს, მაგრამ ომის დასრულებამდე 4 დღით ადრე ერთ-ერთ ბრძოლაში მას სახეში ფეთქებადი ტყვია მოხვდა და ყბის ნაწილი და ლოყა წააცალა. მეგობრებმა იგი უგონო მდგომარეობაში იპოვეს და გადაარჩინეს. ომის შემდეგ ჰეუსტა მონადირეობას დაუბრუნდა. როდესაც 1998 წელს ინტერვიუში ჰკითხეს, ხომ არ ნანობდა, რომ ამდენი ადამიანი შეინირა, უპასუხა: „მე მხოლოდ ჩემს მოვალეობას ვასრულებდი და რაც მიბრძანეს, იმას ვაკეთებდი როგორც შემეძლო“.

ბია და შექმნეს მოლდავეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა.

საბჭოთა კავშირს ევროპაზე ბატონობა სურდა და ამისათვის მას გერმანია უნდა დაემარცხებინა. გერმანია კი დასავლეთში საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის დამარცხებას იმედოვნებდა, ხოლო აღმოსავლეთით – საბჭოთა კავშირისა. გერმანიას ორ ფრონტზე ბრძოლა არ უნდოდა. ამიტომ დაამარცხა საფრანგეთი და აპირებდა დიდი ბრიტანეთის დაპყრობას, მაგრამ ზურგში კბილებამდე შეიარაღებული კომუნისტური ურჩხული ჰყავდა, რომელსაც გერმანიისათვის უკნიდან შეეძლო დაერტყა და ამიტომ გერმანიის დიქტატორმა ჰიტლერმა გადაწყვიტა ჯერ საბჭოთა კავშირი დაემარცხებინა და შემდეგ მოელო ბოლო დიდი ბრიტანეთისათვის. ამ გადაწყვეტილების მიღებისას დიდი როლი ითამაშა 1939-1940 წლების ე.წ. „ზამთრის ომში“ უსუსური ფინეთის წინააღმდეგ უზარმაზარი საბჭოთა კავშირის მიერ გამოვლენილმა სამარცხვინო ბრძოლისუნარიანობამ და სამხედროთა შეთქმულების შიშით 1937 წლიდან მოყოლებული სტალინის მიერ ნითელი არმიის ოფიცრებისა და გენერლების მასობრივმა ჟლეტამ.

ფაშისტურ გერმანიას ნავთობი უმთავრესად რუმინეთიდან შემოჰქონდა, ხოლო რკინის მადნის დიდი ნაწილი – ფინეთის გავლით ჩრდილოეთ შვედეთიდან. ნავთობიცა და რკინის მადანიც გერმანიის სამხედრო მრეწველობისა და არმიისათვის სასიცოცხლო, სტრატეგიული მნიშვნელობის ნედლეულს წარმოადგენდა. საბჭოთა კავშირის ჯარები რუმინეთის ნავთობის საბადოებიდან 120 კმ-ით იყვნენ დაშორებული, ხოლო 1939 წლის ოქტომბერში საბჭოთა კავშირმა მოსთხოვა ფინეთს, გადაეწია თავისი საზღვარი ჩრდილოეთით, რომელიც საბჭოთა კავშირის სიდიდით მეორე ქალაქის – ლენინგრადის (დღევანდელი სანქტ-პეტერბურგი) მახლობლად (24 კმ-ის დაშორებით) გადიოდა. საბჭოთა კავშირი ფინეთთან მოლაპარაკებისას არწმუნებდა ფინელებს, რომ ომის შემთხვევაში მტერი (მხედველობაში ჰყავდა გერმანია) ფინეთიდანაც შეესევა საბჭოთა კავშირს და ლენინგრადს საფრთხეს შეუქმნის. ის ტერიტორია, რომელსაც საბჭოთა კავშირი ითხოვდა ფინეთისაგან, ამ უკანასკნელის საუკეთესო მიწებს წარმოადგენდა. საბჭოთა კავშირი დაემუქრა ფინელებს, მაგრამ არაფერი გაუვიდა.

ომი

ამრიგად, 30 ნოემბერს ნითელი არმია იმ მოგონილი საბაბით, რომ თითქოს ფინელებმა ცეცხლი დაუშინეს საბჭოთა ტერიტორიას, შეიჭრა ფინეთში. თავიდან ნითელი არმია ფინეთში 450 ათასი ჯარისკაცით შევიდა. საბჭოთა კავშირმა ფინეთს 6000-ზე მეტი ტანკი და 3000-მდე თვითმფრინავი შეუსია. ფინელების მხარეზე 100 ათასზე ოდნავ მეტი ჯარისკაცი, მხოლოდ 30 ტანკი და 130 თვითმფრინავი იყო.

მოსკოვში ეგონათ, რომ მრავალრიცხოვანი საბჭოთა ჯარისათვის ფინეთთან ომი ამ ქვეყანაში გასეირნება იქნებოდა და, ყველაზე დიდი, ორ

კვირაში მოხდებოდა მთელი ფინეთის ოკუპაცია. მოსკოვმა საბჭოთა კავშირში მყოფი ფინელი კომუნისტებისაგან შექმნა მარიონეტული მთავრობა ოტო კუუსინენის მეთაურობით, რომელსაც უნდა ებატონა დაპყრობილ ფინეთში.

საბჭოთა ავიაცია ბომბავდა ფინეთის ქალაქებს, ხოლო საბჭოთა არმია სამხრეთ ფინეთს შეესია. მსოფლიოში არავის ეგონა, რომ ფინეთი რაიმე წინააღმდეგობის განევას შეძლებდა. მთელი ფინეთი დადგა ფეხზე საკუთარი ქვეყნის დასაცავად. ფინეთის მცირერიცხოვან არმიას ბევრი მოხალისე დაემატა. ფინეთის შეიარაღებულ ძალებს სათავეში ედგა 72 წლის მხედართმთავარი კარლ გუსტავ მანერჰაიმი, რომელიც ახალგაზრდობაში მეფის რუსეთის არმიის გენერალი იყო, ხოლო 1918 წელს მისი მეთაურობით ფინელმა პატრიოტებმა დაამარცხეს ბოლშევიკები და თავიანთი ქვეყანა რუსი ბოლშევიკების ოკუპაციას გადაარჩინეს. ამჯერადაც მანერჰაიმი სათავეში ჩაუდგა ჯარს და მისი ხელმძღვანელობით ფინელები თავს მედგრად იცავდნენ. სისხლისმღვრელ ბრძოლებში ფინელებმა უდიდესი სიმამაცე და პატრიოტიზმი გამოიჩინეს. საკმაოდ სუსტად მომზადებული რეზერვიც მამაცურად იბრძოდა. ფინელების მხარეზე იყო ბუნებაც – თოვლი და ყინვა უფრო მეტად აგრესორისათვის აღმოჩნდა აუტანელი.

მრავალრიცხოვან საბჭოთა ჯარებს ფინელებმა გონივრული ტაქტიკა დაუპირისპირეს. ფინელები ხშირად იყენებდნენ მოთხილამურეთა რაზმებს, რომლებიც ელვისებურ დარტყმებს ახორციელებდნენ და შემოჭრილ მტერს დიდ ზიანს აყენებდნენ. სახელი გაითქვეს ფინელმა სნაიპერებმაც (მათ ზედმეტსახელად „გუგულებს“ უწოდებდნენ), რომლებმაც მუსრი გაავლეს საბჭოთა ჯარებს. თავი გამოიჩინა კაპრალმა სიმო ჰეუჰამ, რომელმაც 500-ზე მეტი მეომარი გაანადგურა. იგი ყველაზე ცნობილი სნაიპერის სახელით შევიდა ისტორიაში. ფინელებს ძალიან ცოტა ტანკი ჰყავდათ. მრავალრიცხოვანი საბჭოთა ტანკების წინააღმდეგ ისინი ფართოდ იყენებდნენ ბოთლებს აალებადი სითხით, რასაც დღესაც ვიცნობთ „მოლოტოვის კოქტილის“ სახელით. დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად საბჭოთა არმია ნელა მიიწევდა წინ. შეტევები ოთხი მიმართულებით ხორციელდებოდა და მცირერიცხოვანი ფინური ქვედანაყოფებისათვის ყველა ფრონტზე ერთდროულად მტრის მოგერიება უადრესად რთული აღმოჩნდა. სამხრეთით, კარელიის ყელზე, ფინელებმა ომამდე დაცვის ხაზი შექმნეს, რომელიც ბეტონით ნაშენი სიმაგრეების სისტემას წარმოადგენდა. ამ სიმაგრეებს „მანერჰაიმის ხაზი“ უწოდეს. საბჭოთა ჯარებმა „მანერჰაიმის ხაზი“ მხოლოდ ორთვიანი შეტევების შედეგად გაარღვიეს და ამის შემდეგ ფინელების მდგომარეობა მკვეთრად გაუარესდა.

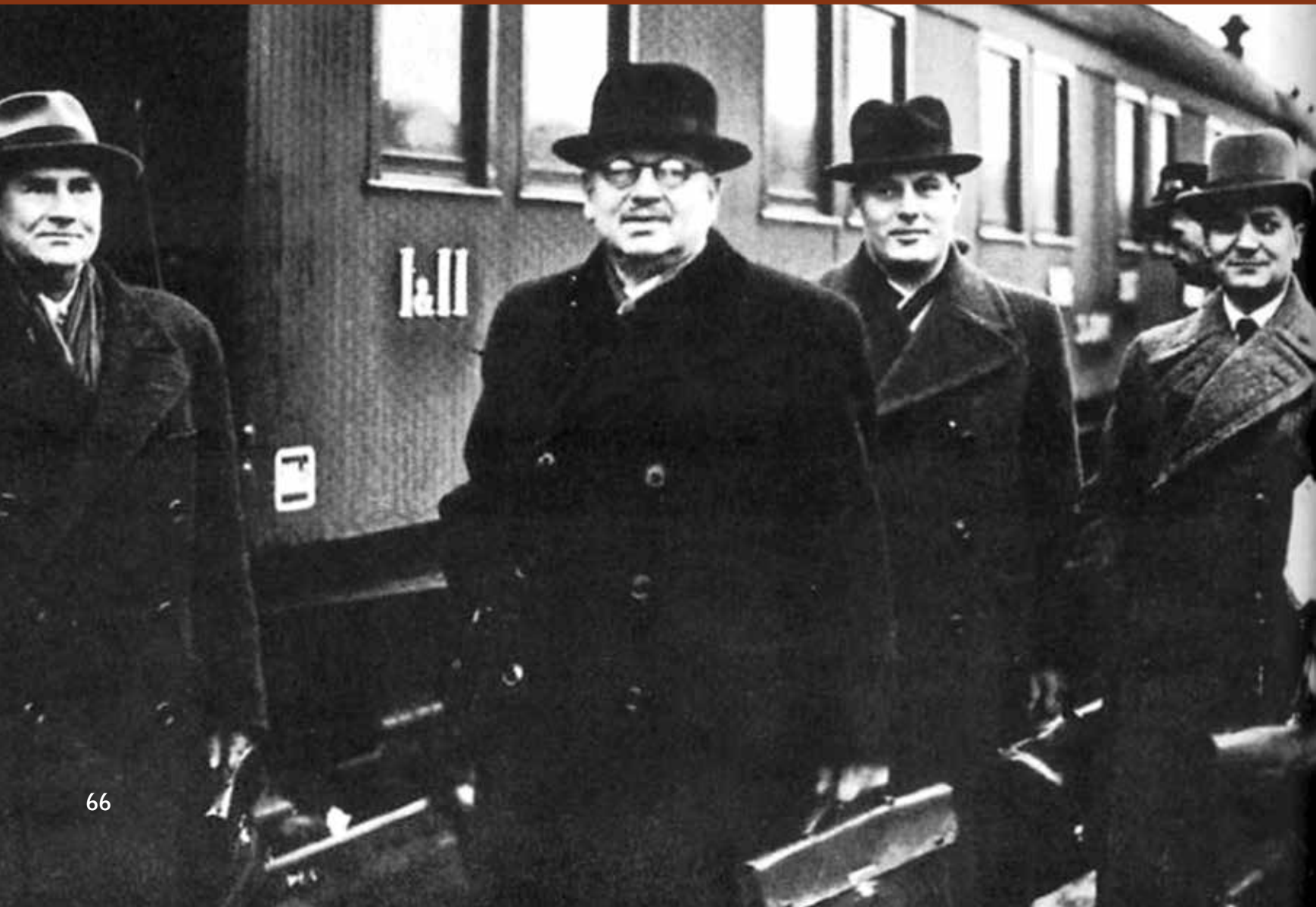
მცირერიცხოვანი ფინური არმია გონივრული ტაქტიკისა და სიმამაცის ხარჯზე კარგა ხანს არა მხოლოდ აკავებდა აგრესორს, არამედ ცალკეულ ბრძოლებში შთამბეჭდავ გამარჯვებებს აღწევდა. კრემლში იგრძნეს, რომ ფინეთში გასეირნება არ გამოვიდა და დამატებითი ჯარები გააგზავნა-

სახელწოდება „მოლოტოვის კოქტილი“ უკავშირდება ვიაჩესლავ მოლოტოვს. გავრცელებული ვერსიით, საბჭოთა კავშირი-ფინეთის ომის დროს მორიგი დაბომბვისას მოლოტოვმა თავის რადიოგამოსვლაში განაცხადა, რომ ისინი კი არ ბომბავდნენ ფინელებს, არამედ ამ ფორმით სურსათს აწვდიდნენ. ამის შემდეგ ფინელებმა საბჭოთა კასეტურ ბომბს PPAБ-3-ს მოლოტოვის პურის კალათა, ხოლო შედარებით მომცრო ზომის ბომბებს – მოლოტოვის საპურე. შემდეგ ფინელებმა საპასუხოდ გამოიგონეს ცხელი მასის ნარევი, რომელსაც თავდაპირველად ერქვა „კოქტილი მოლოტოვისათვის“ მოგვიანებით კი „მოლოტოვის კოქტილი“ შეერქვა.

ნეს ფრონტზე. სტალინმა ჯარების სარდალი კირილ მერეცკოვი სემიონ ტიმოშენკოთი შეცვალა, რომელსაც დაევალა, რომ რაც არ უნდა დაჯდომოდა, უნდა გაეტეხა ფინელთა წინააღმდეგობა. 1940 წლის იანვრის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული საბჭოთა კავშირის დიდი უპირატესობის გამო ფინელთა მდგომარეობა სულ უფრო მძიმე ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ დასავლეთის ბევრი ქვეყანა ღიად გამოთქვამდა სიმპათიას ფინელების მიმართ, მათ ვერ მოახერხეს ფინელებისთვის სერიოზული დახმარების განევა. გერმანია მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის ერთგული რჩებოდა, ხოლო საფრანგეთი და ინგლისი გერმანიასთან ომის მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ და ამიტომ ვერ ახერხებდნენ ფინეთის დახმარებას ჯარით. თუმცა უნდა ითქვას, რომ გარკვეული რაოდენობის იარაღი და მოხალისეები გაუგზავნეს ფინელებს. ფინეთის უშუალო მეზობელმა, ნეიტრალურმა შვედეთმა, ვერ გაბედა ფინეთის დახმარება.

ფინელები მედგრად განაგრძობდნენ საკუთარი მიწა-წყლის დაცვას, მაგრამ ძალა ელეოდათ და იძულებული იყვნენ ნელ-ნელა დაეხიათ. საბჭოთა კავშირი კი შეტევას უმატებდა, რადგანაც ამ სამარცხვინო ომის სწრაფად დასრულებას ლამობდა. 1940 წლის მარტის დასაწყისისთვის ფინელებისთვის უკვე ნათელი გახდა, რომ ვეღარ შეძლებდნენ მტრის შეჩერებას, მაგრამ მაინც განაგრძობდნენ თავგანწირულ თავდაცვას.

1939 წლის აგვისტოში ფაშისტური გერმანია და კომუნისტური საბჭოთა კავშირი, ერთმანეთის იდეოლოგიური, მოსისხლე მტრები, ყველასათვის მოულოდნელად დამოხილდნენ და 24 აგვისტოს ურთიერთთავდაუხსმელობის პაქტს მოაწერეს ხელი. მართალია, ამ დოკუმენტს ხელი მოლოტოვმა და ფონ რიბენტროპმა მოაწერეს, მაგრამ სინამდვილეში ეს პაქტი იყო სტალინ-ჰიტლერის ხელშეკრულება. ამ პაქტის საიდუმლო პროტოკოლში მისი არსი იყო მოცემული – ორმა დიქტატორმა აღმოსავლეთი ევროპა თავიანთი გავლენის სფეროებად დაყო, ფაქტობრივად ევროპის ეს ნაწილი საკუთარ ტერიტორიებად მიიჩნია. საიდუმლო პროტოკოლის არსებობას საბჭოთა კავშირი ყოველთვის უარყოფდა და მას მტრული პროპაგანდის ნაყოფად აცხადებდა, მაშინაც კი, როდესაც დამარცხებული გერმანიის ტერიტორიაზე ამ პროტოკოლის გერმანული ასლი იპოვეს. პროტოკოლის საბჭოური ასლის არსებობა მხოლოდ 90-იან წლებში აღიარეს. მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტმა მეორე მსოფლიო ომის დაწყებაში დიდი როლი შეასრულა.

ომის შედეგები

ფინეთის მთავრობამ გადაწყვიტა საბჭოთა კავშირთან მშვიდობიანი მოლაპარაკება დაეწყო. ფინეთის დელეგაციას მოსკოვში რამდენიმე დღის განმავლობაში ძალიან მძიმე მოლაპარაკებების გამართვა მოუწია. საბჭოთა კავშირმა უმძიმესი პირობები წაუყენა ფინელებს, რომლებზეც ისინი თავიდან უარს ამბობდნენ, მაგრამ საბოლოოდ იძულებული გახდნენ დათანხმებულიყვნენ. 1940 წლის 12 მარტს ხელი მოეწერა მშვიდობიან ხელშეკრულებას ფინეთისათვის ძალიან მძიმე პირობებით.

საბჭოთა კავშირს გადაეცა ფინეთის ტერიტორიის 10 პროცენტზე მეტი (დაახლოებით 40 ათასი კმ²), რომელზედაც ფინეთის სიდიდით მეორე ქალაქი – ვიიპური (დღეს იგი რუსეთის ვიბორგია!) მდებარეობდა. დაკარგულ ტერიტორიაზე ფინეთის ყველაზე განვითარებული მრეწველობა იყო და საუკეთესო სასოფლო-სამეურნეო მიწები (ქვეყნის ხორბლის დიდი ნაწილი აქ მოჰყავდათ!). აქ ცხოვრობდა 450 ათასზე მეტი ფინელი, რომლებმაც მიატოვეს თავიანთი სახლები და დანარჩენ ფინეთს მიაშურეს, რათა ოკუპაციის ქვეშ არ ეცხოვრათ. ომით დასუსტებული ფინეთი შიმშილის პირას დადგა. მამაც ფინელებს ბევრად უფრო დიდმა და დაუნდობელმა ძალამ აჯობა.

ფინეთისთვის ამგვარი შედეგი ძალიან მძიმე იყო. ფინეთის იმდროინდელი პრემიერ-მინისტრი ვიაინე ტანერი იხსენებს, რომ როდესაც მოსკოვის მიერ თავს მოხვეულ ხელშეკრულებას ფინეთის დედაქალაქ ჰელსინკიში ქვეყნის პრეზიდენტი კიოსტი კალიო ხელს აწერდა, მან სიმნარით თქვა: „ხელი გაუხმეს იმას, ვინც იძულებულია ასეთ დოკუმენტს მოაწეროს ხელი!“ რამდენიმე თვის შემდეგ კალიოს მარჯვენა ხელი წაერთვა, ხოლო კიდევ რამდენიმე თვის შემდეგ იგი გარდაიცვალა.

ამ მძიმე ომში ფინელებმა 26 ათასი მეომარი დაკარგეს, ხოლო დაახლოებით 40 ათასი დაიჭრა ან დასახიჩრდა. საბჭოთა კავშირის დანაკარგი ბევრად მეტი იყო: 140 ათასი მოკლული, დაახლოებით 300 ათასი დაჭრილი და დასახიჩრებული. საბჭოთა კავშირმა 2300 ტანკი და ჯავშნიანი

1939 წლის მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის ხელმოწერა.

მანქანა დაკარგა. საბჭოთა კავშირისათვის ეს სამარცხვინო შედეგი იყო. ერთ-ერთმა საბჭოთა გენერალმა იხუმრა კიდევ: „კიდევ ერთი ასეთი ომი და ჩვენგან არაფერი დარჩება“, მეორემ კი საკუთარ მოგონებებში დანერა: „ჩვენ ხელთ ვიგდეთ 40 ათასი კვადრატული კილომეტრი, ზუსტად იმდენი, რამდენიც ჩვენი დალუპულების დასაფლავებისთვის გვჭირდებოდა“. ფაშისტური გერმანიის ლიდერი ადოლფ ჰიტლერი, რომელიც ევროპაში საკუთარი ბატონობის დამყარებას გეგმავდა, მიხვდა, რომ საბჭოთა კავშირი სინამდვილეში არც ისეთი ძლიერი ყოფილა და მან დაიწყო საბჭოთა კავშირზე თავდასხმისათვის მზადება.

მარშალ მანერჰაიმის მიმართვა

ზამთრის ომის უკანასკნელ დღეს ფინეთის არმიის მხედართმთავარმა მარშალმა კარლ გუსტავ მანერჰაიმმა საკუთარ არმიას შემდეგი სიტყვებით მიმართა:

„ფინეთის დიდებული არმიის ჯარისკაცებო! ჩვენს სამშობლოსა და საბჭოთა რუსეთს შორის სასტიკი შეთანხმება დაიდო. ამ შეთანხმების მიხედვით, საბჭოთა კავშირს გადაეცა თითქმის ყველა ბრძოლის ველი, სადაც თქვენ საკუთარი სისხლი დაღვარეთ იმის დასაცავად, რაც თქვენთვის წმინდა და ძვირფასი იყო. თქვენ არ გინდოდათ ომი. თქვენ გსურდათ მშვიდობა, შრომა და პროგრესი, მაგრამ გაიძულეს გეომათ. თქვენ მიერ განეული უდიდესი ღვაწლი ოქროს ასოებით ჩაინერება ისტორიაში. საბრძოლველად წასული 15000-ზე მეტი მეომარი ველარ იხილავს თავის სახლს. რამდენია ისეთიც, რომელმაც სამუდამოდ დაკარგა შრომის უნარი! თუმცა, თქვენც არაერთი ძლიერი დარტყმა მიაყენეთ მტერს. თუ დღეს ორასი ათასზე მეტ თქვენს მოწინააღმდეგეს სამუდამო ძილით სძინავს ყინულის საბურველქვეშ ან, კიდევ, უხილავი მზერით შესცქერის ვარსკვლავებით მოჭედილ ცას, თქვენ არ მიგიძღვით ამაში ბრალი. თქვენ ისინი არ გძულდათ, მათთვის ცუდი არ გინდოდათ. თქვენ მხოლოდ ომის სასტიკი კანონების შესაბამისად მოქმედებდით – თუ არ მოკლავ, მოგკლავენ.“

კარლ გუსტავ ემილ მანერჰაიმი (1867-1951) – გამოჩენილი ფინელი მხედართმთავარი. XIX საუკუნის დასაწყისიდან ფინეთი შედიოდა რუსეთის იმპერიაში და მხოლოდ 1917 წელს, რუსეთში მომხდარი რევოლუციის შედეგად მიიღო დამოუკიდებლობა. მანერჰაიმმა სამხედრო განათლება რუსულ სამხედრო სასწავლებელში მიიღო. იგი რუსეთის იმპერიის არმიაში მსახურობდა, სადაც გენერლობას მიაღწია. რუსეთ-იაპონიის (1903-1904) და პირველ მსოფლიო (1914-1918) ომებში ჯერ რუსეთის მხარეზე იომა, შემდეგ წინამძღოლობდა ფინელებს დამოუკიდებლობისათვის ომში 1918 წელს (რუსი ბოლშევიკების წინააღმდეგ), ფინეთ-საბჭოთა კავშირის ომსა (1939-1940) და მეორე მსოფლიო ომში, ასევე – საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ. მარშალი მანერჰაიმი თავისი პატარა ქვეყნის ეროვნული გმირია.

ჯარისკაცებო! მე ბევრგან მიბრძოლია, მაგრამ თქვენისთანა მამაც მეომრებს არსად შევხვედრივარ. თქვენით, როგორც საკუთარი შვილებით, ვამაყოფ, ქედს ვიხრი ფინეთის არმიისა და იმ ყველა სახის საჯარისო ნაწილის წინაშე, რომელიც ამ კეთილშობილურ მისიაში გამირულ საქმეებს სჩადიოდა ომის დაწყების პირველივე დღიდან. მადლობას ვუხდით მათ იმ სიმამაცისთვის, რომელიც უცნობი იარაღით აღჭურვილ და რიცხობრივად აღმატებულ მტერთან ბრძოლაში გამოავლინეს. მადლიერი ვარ, ასევე, მათი იმ შეუპოვრობისთვის, რომლითაც ისინი იცავდნენ მშობლიური მიწის ყოველ გოჯს. 1500-ზე მეტი რუსული ტანკისა და 700-ზე მეტი თვითმფრინავის განადგურება სწორედ იმ გამირულ საქმეებს მოწმობს, რომელთაც ხშირად ცალკეული ადამიანები სჩადიოდნენ. მეომრების სი-

მამაცი და თავგანწირვის მიუხედავად, მთავრობა იძულებული გახდა, მეტად მკაცრი პირობებით დაზავებოდა მტერს. თუმცა, ამ ნაბიჯს მარტივი ახსნა მოეძებნება.

ჩვენი მცირერიცხოვანი არმია რეზერვებისა და კადრების უკმარისობას განიცდიდა. არც ძლიერ ზესახელმწიფოსთან ბრძოლისთვის საკმარისი სამხედრო აღჭურვილობა გვქონდა... ჩვენი საგმირო საქმეები დღემდე აღფრთოვანებას იწვევს მთელ მსოფლიოში, მაგრამ დღესაც, თითქმის სამთვენახევრიანი ომის შემდეგ, მაინც ეულად ვართ დარჩენილი..

როდესაც ამ ომის ისტორია დაინერება, მსოფლიო დაინახავს, თუ რაოდენ დიდი შრომა გავწიეთ... სამწუხაროდ, დასავლეთის მიერ აღთქმულმა ფართომასშტაბიანმა დახმარებამ ჩვენამდე ვერ მოაღწია. საკუთარ უსაფრთხოებაზე მზრუნველმა მეზობელმა სახელმწიფოებმა არ გამოატარეს ჩვენს დასახმარებლად მომავალი უცხოური ჯარები...

ბედი მკაცრად მოგვექცა, რადგან ჩვენ მოგვიხდა განსხვავებული მსოფლმხედველობისა და ღირებულებების მქონე რასისთვის დაგვეთმო ის მიწა, რომელსაც ასწლეულების მანძილზე საკუთარი შრომითა და ოფლით ვაპოხიერებდით.

მაგრამ დღეს სამშენებლო სამუშაოებს უნდა მივყოთ ხელი, რათა დარჩენილ ტერიტორიაზე უარაფროდ შეთენილთათვის სახლები ავაშენოთ და ყველას შევუქმნათ ცხოვრების უკეთესი პირობები. ჩვენ, როგორც უნინ, ახლაც მზად ვართ ვიყოთ ჩვენი სამშობლოს დასაცავად, ისეთივე შეუპოვრობითა და ძლიერებით, როგორითაც ადრე ვიცავდით მას...”

ე.წ. „მოლოტოვის საპურე“

ძველი რომი და ჩვენ

რისკავ გორდუნიანი

ანტიკურმა სამყარომ მრავალნაირი აღმავლობისა და დაქვეითების ხანგრძლივი გზა განვლო – მინოსური, მიკენური, ელინური, ელინისტური ეპოქების შემდგომ ისტორიის ასპარეზზე დომინანტურ ადგილს რომის იმპერია იკავებს.

გზა ლეგენდარული რომულუსისა და რემუსის მიერ ძვ. წ. VIII საუკუნეში დაარსებული პატარა ქალაქიდან უძლიერეს და უვრცელეს ტერიტორიაზე გადაჭიმულ იმპერიამდე აღსავსე იყო სასტიკი პოლიტიკური ბრძოლებით, რადიკალური რეფორმებითა და საკუთარი თუ სხვა ქვეყნების მკვიდრთა ომებში, პოლიტიკურ ბრძოლებში, გლადიატორთა შერკინებებში დაღვრილი სისხლით. მას შემდეგ, რაც ლათინურენოვანმა რომაელებმა იტალიის ტერიტორიასა და მიმდებარე კუნძულებზე მცხოვრები ხალხები (ეტრუსკები, ბერძნები, ფინიკიელები და სხვ.) თავიანთ ძალაუფლებას დაუქვემდებარეს, რომაული გავლენის რაც შეიძლება შორეულ ქვეყნებამდე გავრცელება დაიწყო. უკვე ძვ. წ. II საუკუნის მიწურულისათვის რომი მცირე აზიაში, პერგამონის სამეფოში, იკიდებს ფეხს და აქედან ანატოლიასა და მთელ ახლო აღმოსავლეთზე კონტროლის დამყარებისაკენ მიიღტვის.

მართალია, ფაქტობრივად ამ დროიდან იწყება საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ სახელმწიფო გაერთიანებებსა და რომს შორის ურთიერთობები, მაგრამ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ

რომულუსი და რემუსი – ლეგენდის მიხედვით, რომის დამაარსებელი ტყუპი ძმები, ომის ღმერთის, მარსის, შვილები. რომულუსი იყო რომის პირველი მეფე. გადმოცემის თანახმად, ვერაგი ნათესავის მიერ გადაყრილი ჩვილი ძმები ძუ მგელმა იპოვა და თავისი რძით გამოზარდა. ამიტომაც ხშირად გამოისახებოდა რომულუსი და რემუსი როგორც ნოვდენე მგელს ძუძუს.

ქართველურ სამყაროსა და იტალიაში დამკვიდრებულ ხალხებს შორის კონტაქტები უფრო შორეულ წარსულს უნდა უკავშირდებოდეს. ამაზე მიგვითითებს ძლიერი მითოლოგიური ტრადიცია აიეტის დის, კოლხის კირკეს, იტალიასთან მდებარე კუნძულზე გადასახლების, მასთან განსანმენდად მედეასა და იასონის მისვლის, კირკესა და ოდისეუსის შვილის, ტელეგონოსის, განსაკუთრებული როლის შესახებ რომის მითოლოგიურ ისტორიაში. ამ უკანასკნელს ხომ ძველი იტალიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ქალაქის, ტუსკულუმის დაარსება და ტროელი ენეასისათვის ლაციუმში ძალაუფლების მოპოვებაში დახმარება მიეწერება.

ასევე საყურადღებოა, რომ იტალიის უძველესი მოსახლეობის, ეტრუსკების, უმნიშვნელოვანეს ბირთვს მცირე აზიიდან გადმოსახლებული ტირსენიელები წარმოადგენდნენ, ხოლო დღემდე არასრულყოფილად გაშიფრული ეტრუსკული, მსგავსად წინაბერძნული ენებისა, მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით, ქართველურ ენობრივ სამყაროსთან ავლენს საგულისხმო კავშირებს.

და მაინც, თუკი მითებსა და ენათმეცნიერთა ვარაუდებს თავს დავანებებთ, შეიძლება ითქვას, რომ რომსა და ჩვენს წინაპრებს შორის ისტორიულად დადასტურებული ურთიერთობები სწორედ რომაელთა მცირე აზიაში შემოღწევის შემდგომ იწყება.

რა ხდებოდა ამ დროს საქართველოში და მის მეზობელ რეგიონებში?

დასავლეთ საქართველოში, რომლის განმაზოგადებელი სახელი ანტიკური ეპოქის ავტორებისათვის კოლხისი/კოლხიდა იყო, მოსახლეობის ძირითად ბირთვს, როგორც ჩანს, ზანების, სვანების და ქართველთა ქართველური ტომები ქმნიდნენ. აღმოსავლეთი საქართველო იბერიის სამეფოს ეკავა. მისი აღმოსავლეთით კავკასიური ალბანია კასპიის ზღვამდე ვრცელდებოდა, ხოლო სამხრეთით მდებარეობდა არმენია/სომხეთი, რომლის სამხრეთი და სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი ღრმად იყო შეჭრილი ანატოლიაში და სცილდებოდა კავკასიის რეგიონის ფარგლებს. საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთით შავი ზღვის სამხრეთი სანაპირო ზოლი, სადაც საუკუნეების წინ კოლხეთის ძლიერი სამეფოს ძალაუფლება ვრცელდებოდა და უპირატესად ქართველური ტომებით იყო დასახლებული, პონტოს სამეფოს გავლენის სფეროში იყო მოქცეული. აქ რომაელთა ანატოლიაში ექსპანსიის დაწყების მომენტისათვის ქართველურ ტომებთან ერთად, მრავლად იყვნენ ბერძნები, სპარსელები, არმენიელები. აღმოსავლეთით უმნიშვნელოვანეს ძალას ისტორიის ასპარეზზე ახლადგამოსული პართიის სამეფო წარმოადგენდა.

რომს საკუთარი პოლიტიკური მიზნების განსახორციელებლად აზიაში თავისი სამხედრო და დიპლომატიური შესაძლებლობების სრულად გამოყენება უხდებოდა, რამდენადაც ძალა უნდა ეჩვენებინა როგორც ჯერ კიდევ ალექსანდრე მაკედონელის მიმდევართა მიერ შექმნილი ელინისტური სახელმწიფოების ამბიციური მმართველებისათვის, იმპერიული

მითრიდატე ჰონტოელი – მითრიდატე VI ევპატორი დიონისე (Mithridates Eupator Dionysos) (ძვ. წ. 132-63) — პონტოს მეფე ძვ. წ. 121 წ-დან (ფაქტობრივად, ძვ. წ. 111 წ-დან). მემკვიდრეობით მიღებული მცირე სამეფო გააფართოვა: შემოიერთა მცირე არმენია, დაიპყრო კოლხეთი, ბოსფორის სამეფო და ყირიმის ბერძნული ქალაქები; ცდილობდა მთელი შავიზღვისპირეთის ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანებას და აზიიდან რომაელთა განდევნის მიზნით კავშირი შეკრა შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროს ბერძნულ ქალაქ-სახელმწიფოებთან; გარკვეული დროით კაბადოკია და ბითინიაც შემოიერთა. მითრიდატე VI იყო ენერგიული, ფიზიკურად ძლიერი განათლებული პიროვნება, ნიჭიერი მხედართმთავარი და პოლიტიკოსი, ძალზე მკაცრი და შეუბრალებელი.

იულიუს კეისარი, იგივე ცეზარი (Julius Caesar) (ძვ.წ. 100-44) – ძვ. რომის პოლიტიკური მოღვაწე, მხედართმთავარი, რეფორმატორი, მწერალი და ორატორი.

სწრაფების მქონე პარტიისათვის, ისე საკუთარი პოლიტიკის გატარების მოსურნე კავკასიური სამეფოებისათვის. მცირე აზიასა და მიმდებარე რეგიონებში დამკვიდრების პირველი ეტაპი, რომელსაც მეცნიერებაში რომაული ჰეგემონიის დამყარების პერიოდი ეწოდება, აღინიშნა სასტიკი ომებით მითრიდატე პონტოელთან, რომელმაც გარკვეული დროით, ფაქტობრივად, მთელ ანატოლიაზე დაამყარა კონტროლი. მას მხარს უჭერდნენ კოლხები, რომლებთანაც მითრიდატეს, შესაძლოა, ეთნიკური ნათესაობაც აკავშირებდა, იბერიელები და სხვა კავკასიელი ხალხები. თუმცა აღმავლობის გზაზე შემდგარი რომაელების მრავალწლიანი სამი ომი მითრიდატესთან (I – ძვ. წ. 89-85; II – 83-81; III – 74-64) პონტოელი ტირანის გაქცევითა და ტრაგიკული სიკვდილით დასრულდა.

მცირე აზიასა და კავკასიაში რომაელთა წარმატებული ლაშქრობების მთავარი გმირი სარდალი პომპეიუსი (გნეუს პომპეიუს მაგნუსი) იყო – მან თითქმის შეუძლებელი შეძლო: ხმელთაშუაზღვისპირეთში აღკვეთა მეკობრეობა, უცილობელი გახადა რომაელთა ჰეგემონობა ამ რეგიონში და რომაელთა მიერ შემოთავაზებული პოლიტიკური მოწყობის პრინციპებს უამრავი ხალხი და სამეფო დაუქვემდებარა. იბერიაში და კოლხეთში მისი ძლიერამოსილი ლაშქრობების შედეგად რომაელთა თვალსაწიერში დიდი ხნით მოექცა როგორც აღმოსავლეთი, ისე დასავლეთი საქართველო. მისი იბერიაში ყოფნის კვალს დღემდე ინახავს მცხეთაში მდინარე მტკვარზე გადებული თალოვანი პომპეიუსის ხიდი.

ძვ. წ. I საუკუნე რომის ისტორიაში გამორჩეული იყო მოვლენათა დრამატული მსვლელობით, ისტორიის ასპარეზზე მოქმედ მთავარ ფიგურათა სწრაფი მონაცვლეობით (პომპეიუსის ტრიუმფი და მისი სასტიკი მარცხი იულიუს კეისართან, ამ უკანასკნელის სანრაფი აღმასვლა და ვერაგული მკვლელობა, ანტონიუსისა და კლეოპატრას ჰეგემონობა ეგვიპტესა და

პომპეიუსის ხიდი, მცხეთა.

აზერბაიჯანში აღმოჩენილი წარწერა, სადაც მოხსენიებულია კეისარი ავგუსტუსი და Legio XII Fulminata.

მცირე აზიაში და მათი ტრაგიკული მარცხი, ისტორიის ასპარეზზე ოქტავიანე ავგუსტუსის გამოსვლა და პრინციპატის ერის დაწყება) და ყოველივეს დაგვირგვინებით Imperium Romanum-ის – რომის იმპერიის – შექმნით, რამაც მსოფლიოში ახალი პოლიტიკური რეალობა წარმოქმნა.

რომის იმპერიამ გარკვეულწილად უკვე გლობალიზებულ ძველ სამყაროს თანაცხოვრების ახალი პრინციპი შესთავაზა, რომელიც Pax Romana-ს იდეოლოგიას ეფუძნებოდა და მისი არსი შემდეგში მდგომარეობდა: რომი იმპერიის პოლიტიკური გავლენის ქვეშ ყოფნის მოსურნე ხალხებს თანაცხოვრების გარკვეულ წესებს სთავაზობდა, რომელთა მიღების შემთხვევაში იგი უზრუნველყოფდა თავისი ინტერესების არეალში მშვიდობას და მეგობარი ხალხების უსაფრთხოების დაცვას.

რომმა იმპერიის სამხედრო ძლიერების მთავარი საყრდენი – თავისი ლეგიონები – ევროპის, აზიის და ჩრდილოეთ აფრიკის რეგიონებში გაანაწილა და მათ ამ ტერიტორიების სამხედრო კონტროლი დააკისრა. ლეგიონების თვალსაწიერში საქართველოც მოექცა. პირველი ლეგიონი – Legio I Pontica – გარკვეული პერიოდიდან ე. წ. შავი ზღვის ფლოტთან ერთად აკონტროლებდა კოლხეთის სანაპიროს. აქ რომაულ სამხედრო ბანაკთა მთელი ჯაჭვი არსებობდა, რომლის რგოლებს ქმნიდნენ: ისიპორტუსი – ტრაპეზუნტის აღმოსავლეთით მდებარე პორტი, რიძუსი – რიზე, აფსაროსი – გონიო, პეტრა – შესაძლებელია ბათუმი, ფასისი – ფოთი, სე-ბასტოპოლისი – სოხუმი, პიტიუსი – ბიჭვინთა.

აღმოსავლეთ საქართველოს – იბერიას, კავკასიის ალბანიასთან ერთად, ერთხანს აკონტროლებდა ცნობილი Legio XII Fulminata, რასაც ბაქოს მიდამოებში აღმოჩენილი წარწერაც ადასტურებს. რომისათვის

კლეოპატრა (ძვ. წ. 69-30) – ძველი ეგვიპტის უკანასკნელი დედოფალი, ცნობილი სილამაზითა და გონიერებით. მან მოხიბლა და გაუმიჯნურდა ჯერ იულიუს კეისარს, რომელმაც კლეოპატრა ეგვიპტის ტახტზე დასვა (მანმადე საკუთარ მეუღლეს დაუპირისპირდა და სირიაში იქნა გაძევებული), კეისრის სიკვდილის შემდეგ კი დაუახლოვდა მარკუს ანტონიუსს და იქორწინა კიდევ მასზე. ანტონიუსის მარცხის შემდეგ კლეოპატრამ თავი მოიკლა.

ანტონიუსი (Marcus Antonius), იგივე მარკუს ანტონიუსი მარკუსი (დაახლ. ძვ.წ. 83-30), რომაელი მხედართმთავარი და პოლიტიკური მოღვაწე. თავი გამოიჩინა პალიესტინისა და ეგვიპტის წინააღმდეგ ომში (ძვ.წ.57-55), როგორც კავალერიის მეთაურმა. იგი რომზე ძალაუფლებას ოქტავიანესთან იყოფდა, განაგებდა აღმ. რომის ნაწილს და ეგვიპტის დედოფალ კლეოპატრასთან გამიჯნურებული ალექსანდრიაში სახლობდა. ერთპიროვნული ძალაუფლებისათვის ოქტავიანესთან დაპირისპირებისა და ბრძოლების შედეგად თვითმკვლელობამდე მივიდა.

პრინციპატი (Principatus) – პირობითი ტერმინი, აღნიშნავს მონარქიის განსაკუთრებულ ფორმას, როცა დაცული იყო რესპუბლიკის ზოგიერთი ნიშანი. ჩამოყალიბდა რომში ძვ.წ.24-ახ.წ.193 წწ.-ში. პრინციპატის სისტემა ავგუსტუსის მმართველობის დროს გამოიკვეთა. იმპერატორს ეწოდებოდა პრინციფუსი. ავგუსტუსი და მისი მემკვიდრეები ერთდროულად ფლობდნენ უმაღლეს სამოქალაქო და სამხედრო ძალაუფლებას.

ალბანეზი, ანუ კავკასიის ალბანელები – დას. კასპიისპირეთში მცხოვრები უძველესი ტომი, კავკასიის ალბანეთის (ალბანიის) ძირითადი მოსახლეობა. ლაპარაკობდნენ ალბანურ ენაზე. ჰქონდათ საკუთარი დამწერლობა. თავდაპირველად იყვნენ წარმართები და IV ს-ში მიიღეს ქრისტიანობა. ალბანელები გაითქვიფნენ თურქული მოდგმის ტომებსა და მეზობელ ხალხებში.

სარმატები – საერთო სახელი ირანულენოვანი მომთაბარე ტომებისა, რომლებიც ძვ.წ. III-სს.წ. IV სს-ში სახლობდნენ მდინარეების დუნაისა და ტობოლის შორის მდებარე სტეპებში. მისდევდნენ მესაქონლეობას. ძვ. წ. III-II სს-ში აითვისეს ჩრდ. კავკასია. მონაწილეობდნენ ბოსფორის სამეფოს შინაომებში და ახ.წ. I ს-ში ილაშქრებდნენ ამიერკავკასიაში. სარმატები შეერივნენ ჩრდ. კავკასიის ადგილობრივ თურქულენოვან ტომებს.

საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული სახელმწიფო გაერთიანებები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ამ რეგიონში განლაგებული მეგობარი ქვეყნების ჩრდილოეთიდან პერიოდულად შემოჭრილი მომთაბარე აგრესიული ტომებისაგან დასაცავად და დაპირისპირებულ პარტიასა თუ სპარსეთთან და მათ მოკავშირეებთან პოლიტიკის განსასაზღვრად.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს იბერიის როლი რომთან ურთიერთობის პროცესში. ახ. წ. I-II საუკუნეებში იბერია იმდენად მომძლავრდა, რომ რეგიონში ერთ-ერთი მთავარი მოთამაშე გახდა. უკვე ავგუსტუსის დროს იბერია იმ ქვეყნებს შორის სახელდება, რომლებიც რომის მეგობრობას ეძიებდნენ. განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას უთმობენ რომაული ბერძნულ და ლათინურენოვანი წყაროები ფარასმანეს I-ისა და ფარასმანეს II-ის (ანუ ქართული ტრადიციის მიხედვით – ფარსმანისა (ახ. წ. 1-58) და ფარსმან ქველის (ახ. წ. 117-138)) მმართველობას (ტაციტუსი, დიო კასიუსი და სხვ.).

ფარსმანმა ალბანებისა და სარმატების მხარდაჭერითა და თავისი სიმამაცის, დიპლომატიური ნიჭისა და ვერაგობის წყალობით გარკვეულ ხანს შეინარჩუნა არმენიაზე კონტროლი, რისთვისაც მან ჯერ საკუთარი ძმა, არმენიის მეფე, თავის ვაჟს – რადამისტოსს ოჯახიანად ამოაწვეტინა, ხოლო შემდეგ კი, რომისათვის ერთგულების დამტკიცების მოტივით, საკუთარი ძეც მოაკვლევინა.

ტრაიანეს ფორუმი

იბერიის პოლიტიკის ეფექტურობამ მწვერვალს ფარსმან ქველის დროს მიაღწია. იბერთა მეფემ რომაელებსაც და პართიელებსაც აგრძობინა, რომ დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოებას აპირებდა. იგი არ მოერიდა ურთიერთობების გამწვავებას თვით კეისარ ჰადრიანუსთან და მას უარი უთხრა მინვევაზე. მაგრამ, როგორც კი კეისარმა ანტონინუს პიუსმა იბერიის ტერიტორიული პრეტენზიების მიმართ კომპრომისული პოლიტიკა გაატარა, ფარსმანმა მიიღო მისი მინვევა და დიდი ამალით, ცოლითა და ძით ჩავიდა რომში, სადაც საზეიმო შეხვედრა მოუწყვეს. კეისარს უცვნია იბერიის ახალი, მნიშვნელოვნად გაფართოებული საზღვრები, დასწრებია მეფის, მისი ძისა და იბერიელ წარჩინებულთა სამხედრო ვარჯიშს. ფარსმანს ნება დართეს კაპიტოლიუმში მსხვერპლი შეეწირა, რაც უდიდესი პატივისცემის გამოხატულება იყო სტუმრის მიმართ და, რაც მთავარია, რომში ცხენოსანი ფარსმანის ქანდაკებაც კი დაუდგამთ.

ფარსმანთან ურთიერთობების გაუმჯობესებას ანტონინუს პიუსს ერთ-ერთ უთვალსაჩინოეს პოლიტიკურ მიღწევად უთვლიდნენ რომაელი ისტორიკოსები, ხოლო რომის ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს მოვლენათა აღმწერებელ ფაქტებში იბერიელთა ვიზიტს პირველი ადგილი ეკავა.

თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო რომისათვის იბერიის თანადგომა ჩრდილოეთ კავკასიასთან დამაკავშირებელი უღელტეხილების გასაკონტროლებლად, საიდანაც ადგილობრივ მეფეებს ყოველთვის შეეძლოთ გზა გაეხსნათ მომთაბარე ალბანური თუ სარმატული ტომებისათვის მცირე აზიური ქვეყნების დასარბევად და ასაოხრებლად, გვიჩვენებს მცხეთასთან, როგორც ჩანს, დარიალის ხეობიდან მომდინარე საფრთხეების გასანეიტრალებლად აგებულ საგუმბაგოსთან, აღმოჩენილი ე.წ. ვესპასიანუსის (ანუ ვესპასიანეს) წარწერა, რომელშიც იბერიის მეფე მოხსენიებულია კეისრის მეგობრად და რომაელი ხალხის მოყვარედ.

მას შემდეგ, რაც ისტორიულ ასპარეზზე პართიას სასანიდური სპარსეთი ენაცვლება, იბერია სულ უფრო მეტად ექცევა სპარსეთის გავლენის სფეროში და ფაქტობრივად სპარსეთის მეფის ვასალი (ე.ი. დამოკიდებული) სახელმწიფო ხდება, თუმცა ახ. წ. III საუკუნის მიწურულიდან გარკვეული პერიოდით კვლავ ბრუნდება რომის ორბიტაში, რამაც მირიან მეფის, კონსტანტინე I-ის თანამედროვის, იბერიაში დასავლური ორიენტაციის კვლავ გაძლიერებასა და ქვეყანაში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებაში იჩინა თავი.

გაიუს ოქტავიანუს ავგუსტუსი (Gaius Julius Caesar Octavianus) (ძვ.წ.63-ახ.წ.14) – რომის იმპერატორი, იულიუს კეისრის შვილობილი და მემკვიდრე. პრინციპატის ფუძემდებელი. პოლიტიკური კარიერა ანტონიუსთან ბრძოლით დაიწყო. მისი მმართველობის პერიოდში დამთავრდა რომში სამოქალაქო ომები, რის შემდეგაც მას სენატმა ავგუსტუსის წოდება მიანიჭა. იგი განაგებდა დას. რომს. მისი მმართველობის პერიოდი ოქროს ხანად იწოდება, ამ დროს რომში ყვაოდა ლიტერატურა და ხელოვნება.

ვესპასიანუსის (ანუ ვესპასიანეს) წარწერა – 1987 წელს მცხეთაში გათხრების დროს აღმოჩნდა ქვა ბერძნული წარწერით, სადაც ნათქვამია, რომ ვესპასიანემ და მისმა შვილებმა „იბერთა მეფე მითრიდატეს, მეფე ფარსმანისა და იამასასპოს ძეს, კეისრის მეგობარსა და რომაელთა მოყვარულს, და ხალხს ეს კედლები განუმტკიცეს“.

მირიან მეფე – მირიან III, ქართლის მეფე IV ს-ში, ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინესა (306-337) და სომეხთა მეფის თრდატის (287-330) თანამედროვე. მეფობის დასაწყისში ირანელებთან ერთად იბრძოდა რომაელების წინააღმდეგ. მირიანის დროს, 337 წელს, ქართლში სახელმწიფო საწმენოებად გამოცხადდა ქრისტიანობა.

რომაული აბანოს ნანგრევები, გონიო

აგათიასი, იგივე აგათია სქოლასტიკოსი (გატჰიას შცჰოლასტიკოს) (დაახლ. 536-582) – ბიზანტიელი პოეტი და ისტორიკოსი. მისი მთავარი თხზულებაა „იუსტინიანეს მეფობისათვის“, სადაც ავტორი ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით გადმოგვცემს ბიზანტიის იმპერიის 552-558 წწ-ის ამბებს და VI ს-ის დას. საქართველოს – ლაზიკის – ისტორიის ძირითადი წყაროა.

აბასგები (აბაზგები) და აფსილები (აფსილები) – ძველი აფხაზური ტომები. სიტყვა აბაზგიდან მომდინარეობს ქართული სახელი აბაზი/აფხაზი; სიტყვა აფსილი და აფხაზების სახელი აფხაზურად – აფსუა ერთი ძირიდანაა.

განსხვავებით აღმოსავლეთ საქართველოსაგან, დასავლეთ საქართველოში რომსა და IV საუკუნის პირველი ნახევრიდან კონსტანტინოპოლსა და სპარსეთს შორის პოლიტიკური გავლენის გაძლიერებისათვის წარმოებულ ქიშპობაში გაცილებით უფრო გამოკვეთილი იყო პირველის უპირატესობა. აქ, კოლხეთის ტერიტორიაზე, ახ. წ. II საუკუნიდან იწყება ლაზიკის სამეფოს ჩამოყალიბება, რომელმაც თავის ფარგლებში თანდათანობით მთელი დასავლეთი საქართველო მოიცვა. ლაზიკის აღმავლობას ბიძგი მისცა როგორც დასუსტებული რომაული იმპერიის ფაქტობრივმა გაყოფამ დასავლეთისა და აღმოსავლეთის სფეროებად, ისე რომის სურვილმა, აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ჩამოყალიბებულყოფილი იხეთი ძალა, რომელიც შეაკავებდა ჩრდილოეთიდან კავკასიის გავლით იმპერიის ფარგლებში აგრესიული ტომების შემოჭრას და კოლხეთის ტერიტორიაზე ადგილობრივ მმართველთა ამბიციის შესაბამის ძლიერ ვასალურ სამეფოს შექმნიდა. მაგრამ რომს აქ ესაჭიროებოდა ისეთი შედარებით მომცრო სამეფოების წარმოქმნის ნახალისებაც, რომლებიც, საჭიროების შემთხვევაში, ლაზიკის სურვილს, დამოუკიდებელი პოლიტიკა ეწარმოებინა, დააბალანსებდნენ. ასე გამოჩნდნენ დასავლეთ საქართველოში აბასგთა და აფსილთა სამეფოები, რომელთა მეფეებს ჯერ რომის, შემდეგ კი ბიზანტიის მმართველები ნიშნავდნენ. V საუკუნეში, გობაძეს/გუბაზ I-ის მეფობის დროს უნდა მომხდარიყო ლაზიკაში ქრისტიანობის ოფიციალურ სარწმუნოებად აღიარება, თუმცა ცალკეული ქრისტიანული თემების არსებობა აქ ბევრად უფრო ადრე ივარაუდება.

VI საუკუნის შუა პერიოდისათვის ბიზანტიას, სპარსეთსა და ლაზიკას შორის ურთიერთობები იმდენად ჩაიხლართა, რომ 541 წელს ბიზანტიელთა წინააღმდეგ დაწყებული აჯანყება ლაზიკაში ირანსა და ბიზანტიას შორის ოცნლიან ომში გადაიზარდა (ახ. წ. 542-562). ბიზანტიასა და სპარსეთთან ურთიერთობებში საშური ლავირების უნარს იჩენს ლაზთა მეფე გობაძეს/გუბაზ II. იგი ჯერ სპარსეთს მიმართავს ბიზანტიის წინააღმდეგ დასახმარებლად, თუმცა, როგორც კი სპარსელთა ვერაგობაში რწმუნდება, კვლავ დასავლეთში ეძიებს თანადგომას. როდესაც გუბაზის ხშირი საყვედურებითა და იმპერატორთან დაბეზლებით გაბოროტებულმა ბიზანტიელმა სარდლებმა იგი ვერაგულად მოკლეს, ლაზების წინაშე კიდევ ერთხელ დაისვა მთელი სიმწვავით ბიზანტიასა და სპარსეთს შორის არჩევანის გაკეთების საკითხი. თუკი ბერძენ ისტორიკოსს, აგათიასს, ვერწმუნებით, მეფის მკვლელობით გამონვეულ კრიტიკულ მომენტში ლაზთა შეკრება მოეწყო. აქ ერთმანეთს ორი ორატორულ ხელოვნებას დაუფლებული დიდებული დაუპირისპირდა: აიეტესი გამობატავდა მეფის მოკვლით შეძრულ ხალხში პოპულარულ ანტიბიზანტიურ განწყობილებებს, რითაც სრული მხარდაჭერა მოიპოვა. მაგრამ მეორე დიდებულმა, ფარტაძესმა, თავისი ბრწყინვალე სიტყვით ხალხი დაარწმუნა, სიმართლის ისევ და ისევ კეისრის კარზე ძიების სისწორეში. და მართლაც, კეისარმა იუსტინიანუსმა შეისმინა რჩეულ ლაზთა სამართლიანი მოთხოვნები, მეფედ გუბაზის უმცროსი ძმა ნათე დაამტკიცა, ხოლო გუბაზის

მკვლევები გასამართლდნენ და სიკვდილით დაისაჯნენ.

ლაზ ორატორთა სიტყვებში ნათლად ჩანს იმ რიტორიკული სკოლის კეთილი კვალი, რომელიც ანტიკურ ფასისში მსმენელებს მჭევრმეტყველების ხელოვნებას აზიარებდა. ქართული ტრადიცია, ანტიკურისაგან განსხვავებით, დასავლეთ ქართულ სამეფოს ეგრისს უწოდებდა და მასში წარმოდგენილი იყო სამივე ქართველური ელემენტი: სვანური, ზანური (ანუ მეგრულ-ლაზური) და ქართული (ანუ იბერიული). სწორედ ეს ფაქტორი გახდა ერთ-ერთი გადამწყვეტი, რომ საქართველოს გაერთიანება შუა საუკუნეებში სწორედ ისტორიული ლაზიკის – ეგრისის რეგიონიდან იწყება, სადაც განსაკუთრებით თვალსაჩინო იყო ძირითად ქართველურენოვან ტომთა გენეტიკური ერთიანობის იდეა.

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი კავშირები ანტიკურ სამყაროსთან და შემდეგ ბიზანტიასთან გადამწყვეტი აღმოჩნდა ჩვენი ქვეყნისათვის აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის პრინციპული არჩევანის გაკეთების საკითხში. ამის უმთავრესი შედეგია ჩვენი ევროპული ორიენტაცია, საქართველოსთან დაკავშირებული მოვლენებისა და ფიგურების ანტიკურ წერილობასა და მხატვრულ კულტურაში უკვდავყოფა და ქვეყანაში ჩვენი მეობის ერთ-ერთი უმთავრესი საყრდენის – ქრისტიანობის – გავრცელება და დამკვიდრება.

ჰადრიანუსი (ანუ როგორც ასევე გვხვდება: ადრიანე, ჰადრიანე), პუბლიუს ელიუსი (Publius Aelius Hadrianus) (ახ.წ. 76-138) – რომის იმპერატორი 117-138 წწ-ში. მის დროს მოხდა რომის სახელმწიფოს შემდგომი ცენტრალიზაცია და იმპერატორის ხელისუფლების განმტკიცება.

ანტონინუს პიუსი – ანტონიუს ტიტუს ავრელიუს ფულვუს პიუსი (Antonius Titus Aurelius Fulvus Pius) – რომის იმპერატორი 138 წ-დან. იგი ჰადრიანუსმა იშვილა და თავის მემკვიდრედ გამოაცხადა. მისი იმპერატორობის დროს სახელმწიფო გაძლიერდა პოლიტიკურად და ეკონომიკურად, მონესრიგდა პროვინციების მმართველობა. ატარებდა მშვიდობიან საგარეო პოლიტიკას. გაამაგრა სახელმწიფო საზღვრები.

აუცილებლად წასაკითხი წიგნები

ლევან ბერძენიშვილი

ჟურნალზე მუშაობისას ბევრს ვფიქრობთ, თუ რა შეიძლება იყოს ახალი და საინტერესო იმ ახალ-გაზრდებისათვის, ვისთვისაც ამ ჟურნალებს ვამზადებთ... თავდაპირველი ჩანაფიქრით მე-9 რუბრიკა ინტერვიუებს უნდა დათმობოდა და სხვადასხვა პროფესიის, ინტერესებისა თუ მისწრაფებების ადამიანები უნდა წარმოგვედგინა. „ჩემი სამყაროს“ პირველ ნომერში დაიბეჭდა კიდევ ინტერვიუ აშშ-ის ელჩთან საქართველოში რიჩარდ ნორლანდთან. ჟურნალის მეორე ნომერში კი გადავწყვიტეთ გამოვქვეყნოთ ლევან ბერძენიშვილის წერილი „აუცილებლად წასაკითხი წიგნები“, რომელიც საგანგებოდ ჩვენი ჟურნალისათვის დაიწერა. ვინ იცის, იქნებ ამ წერილმა და იქ მითითებულმა ლიტერატურამ რამდენ კაცს აღმოაჩინინოს ჯერაც უცნობი სამყარო...

„ჩემი სამყაროს“ სარედაქციო კოლეგია

ჯერ უნდა დავამტკიცოთ, რომ ასეთი რამ — „აუცილებლად წასაკითხი წიგნები“ — მართლა არსებობს. ალბათ მოგიკრავთ ყური ასეთი გამოთქმებისთვის:

- ▶ 50 წიგნი, რომელიც უნდა წაიკითხო, სანამ ცოცხალი ხარ
- ▶ ყველა დროის 100 საუკეთესო წიგნი
- ▶ 200 წიგნი BBC-ის ვერსიით
- ▶ 12 წიგნი, რომელთა გარეშე სიცოცხლე არ ღირს
- ▶ მთვარეზე რომ მიდიოდეთ და გითხრან, ერთი (სამი, ხუთი) წიგნი უნდა წაილოო, რომელ წიგნს (წიგნებს) აირჩევდით?

კაცობრიობამ უკანასკნელი ორმოცი საუკუნის მანძილზე მილიონობით წიგნი დაწერა და მილიარდობით გირაჟით გამოსცა. ამერიკის კონგრესის ბიბლიოთეკაში, რომელიც მსოფლიოს უდიდესი წიგნთსაცავია, 20 მილიონი დასახელების 28 მილიონი წიგნია.

წარმოიდგინეთ, რომ ყველა სხვა საქმე მიატოვებთ, იქეცით იმ ადამიანად, რომელსაც ზოგი სიყვარულით და ზოგიც დაცინვით „წიგნის ჭიას“ უწოდებს, ყოველდღე საშუალოდ ერთ წიგნს კითხულობთ (ეს წარმოუდგენელი არ არის, რადგან საკმაოდ სქელტანიანი წიგნის წაკითხვა შეიძლება 10-12 საათში, მაგრამ სისტემატურად ამის კეთება მეტად ძნელი საქმე იქნებოდა). წარმოიდგინეთ? ახლა ვიანგარიშოთ:

დღეიდან კიდევ ასი წელი რომ იცხოვროთ ასეთ რეჟიმში, 36525 წიგნს წაიკითხავთ, რაც კონგრესის ბიბლიოთეკის წიგნების რაოდენობის 0,18 პროცენტს შეადგენს. მსოფლიო ცოდნა უზარმაზარია, მისი სრულად დაუფლება შეუძლებელია, იდეალურ შემთხვევაში შესაძლებელია მხოლოდ მისი მეათასედის ათვისება, ხოლო რეალურია მხოლოდ მეათათასედის დამუშავება. კვირაში ერთი წიგნის წაკითხვა რეალურ ცხოვრებაში სამიდან ოთხ ათასამდე წიგნს წაგვაკითხებს. ამაზე მეტი წიგნი მხოლოდ ერთეულებს წაუკითხავთ, დანარჩენი კაცობრიობა ამაზე გაცილებით ნაკლებს კითხულობს. თუკი პირადად თქვენ „ერთეულების“ რიცხვიდან ხართ, აუცილებელი წიგნები თქვენთვის, შეიძლება, არც არსებობდნენ, მაგრამ თუკი რეალური და ნორმალური ყმაწვილი ბრძანდებით, მაშინ მტკივნეული იქნებოდა, თუკი ხანგრძლივი ცხოვრების ბოლოს აღმოაჩენდით, რომ სამი ათასი წიგნი წაგიკითხავთ და, ამასობაში, ყველაზე მნიშვნელოვანი წიგნები გამოგრჩენიათ.

აქამდე წიგნებზე ისე ვილაპარაკეთ, ისე ვიანგარიშეთ რაღაც-რაღაცები და ვარაუდებიც ისე გამოვთქვით, რომ არც აგვიხსნია, საერთოდ, რა საჭიროა მათი წაკითხვა. წიგნის კითხვას ბევრი დანიშნულება აქვს, კითხვის ერთ-ერთი (მაგრამ არა ერთადერთი!) მიზანი ცოდნის დაუფლებაა.

დღევანდელ მსოფლიოში გაბატონებულია ინტერნეტი, კინო, ტელევიზია და ვიდეოთამაშები. ამკარაა, რომ სულ უფრო და უფრო ნაკლები ხალხი კითხულობს წიგნებს. წიგნების დიდი ნაწილი უკვე იქცა ფილმად ან სატელევიზიო სერიალად და ზოგიერთმა ადამიანმა სერიოზულადაც კი შეიძლება იკითხოს, წიგნები საერთოდ რა საჭიროაო. ჩვენ ასახსნელი გვაქვს, რატომაა კითხვა ჯერ კიდევ აუცილებელი დღესაც.

დამწერლობის გამოგონება, ხოლო შემდგომში წიგნის ბეჭდვის დამკვიდრება იყო კაცობრიობის უდიდესი მიღწევა; წიგნებზე უარის თქმამ შეიძლება კაცობრიობის ეს უდიდესი წარმატება გააუფერულოს და „გააუქმოს“.

მოდით, ვნახოთ, რას აკეთებენ ადამიანები კითხვის ნაცვლად:

- ▶ უყურებენ ტელევიზორს: დღეს იშვიათი არ არის 2 ან 3 ტელევიზორი ერთ ოჯახში. მიუხედავად იმისა, რომ ტელევიზიაც ხმარობს სიტყვებს და წარწერებს, არ მგონია, რომ ეს კარგ საკითხავ მასალად უნდა მივიჩნიოთ.
- ▶ მოგზაურობენ („დაძვრებიან“) ინტერნეტში: შარშან ინტერნეტის მომხმარებელთა რაოდენობამ 2 მილიარდს გადააჭარბა. ინტერნეტში მოგზაურობა ტელევიზორის ყურებაზე უკეთესია, რადგან იქ უამრავი საინტერესო ტექსტია, მაგრამ სიმართლე ის არის, რომ ამ ტექსტებით ცოტა ვინმე თუ ინტერესდება.
- ▶ არის კიდევ ინტერაქტიული აქტივობები, როგორცაა ვიდეო თამაშები, ფილმები და ა.შ.

Vita brevis, ars longa – ცხოვრება მოკლეა, ხელოვნება გრძელი (მთელი ცხოვრება არ გეყოფა იმისთვის, რომ ხელოვნებას ჩანდე); ცხოვრება წარმავალია, ხელოვნება – უკვდავი. ძველი ბერძენი ექიმისა და მკვლევარის, ჰიპოკრატეს პირველი აფორიზმის ლათინური ვარიანტი: Vita brevis, ars vero longa, occasio autem praeceps, experientia fallax, iudicium difficile. „ცხოვრება მოკლეა, ხელოვნება (მეცნიერება) მართლაც გრძელი, შემთხვევა, მეორე მხრივ, – საშიში, გამოცდილება – ცრუ, განსჯა – გართულებული“.

ბიონიკა – ბერძნ. ბიოს „სიცოცხლე“ და „ელექტრონიკა“: მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ბიოლოგიურ სისტემებსა და პროცესებს საინჟინრო ამოცანათა გადასაწყვეტად; მისი ერთ-ერთი პირველი ამოცანაა ისეთი ავტომატების შექმნა, რომლებიც ნერვული სისტემის მოქმედების იმიტაციას მოახდენენ.

სწორად გამიგეთ, არ მინდა ვთქვა, რომ ეს ყველაფერი ცუდია, რადგან თქვენი არ იყოს, მეც მიწევს ტელევიზორის ყურებაც, ინტერნეტში მოგზაურობაც და ფილმების ყურებაც (აი, ვიდეოთამაშებში ვერ შეგეჯიბრებით). მხოლოდ იმის რჩევა მინდა თქვენთვის, რომ ყველაფერ ამას დაუმატოთ მცირე დრო (თუნდაც 20 წუთი) ყოველდღიური კითხვისთვის.

რატომ უნდა ვიკითხოთ?

ნება მომეცით დავესესხო მწერალსა და მხატვარს, ტომი დეპაოლას, რომელსაც ორასზე მეტი საბავშვო წიგნისთვის ილუსტრაციები აქვს შექმნილი: „კითხვას დიდი აზრი აქვს, რადგან თუ კითხვა შეგიძლია, შეგიძლია რაღაც გაიგო ყველაფერზე და ყველაფერი გაიგო რაღაცაზე“. უკეთესად ვერც იტყვი. კითხვა თუ გიყვარს, შენს წინაშე ცოდნის უკიდევანო ოკეანეა. თუკი რამე გინდა გაიგო, საკმარისია სწორი წიგნი გადაშალო და მსოფლიო ცოდნა შენს ხელთაა.

კითხვა ზრდის შენს ცოდნას და საერთო კულტურას. ეს კარგია, რადგან ცოდნა და კულტურა ყოველთვის სასარგებლოა. შეიძლება გაგიგიათ უფროსებისგან, რომ უამრავი რამ იციან, რაც არაფერში გამოდგომიათ, მაგრამ სინამდვილეში არ არსებობს უსარგებლო ცოდნა და რაც მეტი იცი, მით უკეთესია. ეს დაგეხმარებათ ყოველდღიურ ცხოვრებაში და, გარდა ამისა, ცოდნა სიამოვნებას მოგანიჭებთ. დაიწყეთ კითხვა და გაივსეთ თავი საინტერესო ამბებით, ყოველდღე იკითხეთ ცოტ-ცოტა და სულ მალე მოსიარულე ენციკლოპედიად იქცევით; ეს გაზრდის თქვენს ავტორიტეტს მეგობრებში და, რაც მთავარია, საკუთარ თავს უკეთ გაგაცნობთ.

გაგხდით თუ არა კითხვა უფრო ჭკვიანს? რა თქმა უნდა – არა. ჭკვიანი თქვენ ისედაც ხართ! უბრალოდ, თანდაყოლილ ჭკუას ვერ მოიხმართ, თუ ცოდნა არ გექნებათ. გაიხსენეთ გურამიშვილის სიტყვები:

„ცოდნა თან დასდევს მცოდნელსა, რაზომსაც დაეტარების, აქვს უხილავი საუნჯე, ხელი არ შეაკარების; არც ცხადით ძალით წაერთმის, არც მალვით მოიპარების, ჭკუვა უხმარ არს ბრიყვთათვის, ჭკვა ცოდნით მოიხმარების“.

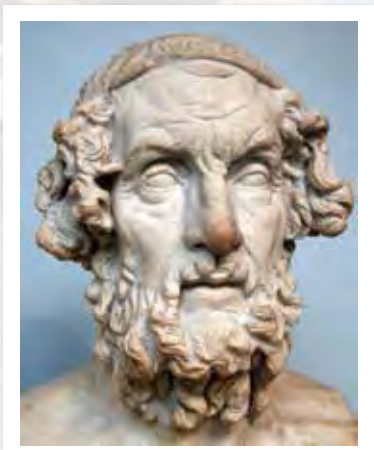
მოდით, პირველი დასკვნები გავაკეთოთ: უპირველეს ყოვლისა, დავასკვნათ, რომ ცოდნა აუცილებელია. ისიც დავასკვნათ, რომ ცოდნა კითხვის გარეშე ვერ მიიღწევა. იმაზეც შევთანხმდეთ, რომ ყველაფერი ვერ გეცოდინება, რადგან, როგორც რომაელები იტყოდნენ, ვიტა ბრევის, არს ლონგა („ხელოვნება გრძელია, ცხოვრება კი — მოკლე“). საბოლოო დასკვნა კი წინამავალიდან გამომდინარეობს: ყველა წიგნი მნიშვნელოვანია, მაგრამ არსებობს აუცილებელი წიგნებიც.

ცოდნა ორნაირია: უნივერსალური და კერძო. მასალათა გამძლეობა, პროდუქტის კალორიულობა, ფერთა დაყოფა კერძო ცოდნაა, მხატვრული ლიტერატურა კი — უნივერსალური. ჰომეროსი თავის გმირებს ყველა თვისებას ანიჭებს, მაგრამ რომელიღაც ერთ თვისებას უფრო ჭარბად მისცემს ერთ პერსონაჟს, ვიდრე მეორეს. ყველა გმირი მოისარია, მაგრამ მშვილდის ხმარებაში ოდისევს მხოლოდ აიანტი თუ შეეჯიბრება; ყველა გმირი სწრაფია, მაგრამ ფეხმარდ აქილევსს ვერაფერ შეედრება. უნივერსალური ცოდნა ყველას ერთნაირად სჭირდება, ხოლო კერძო, პროფესიული ცოდნა ერთს უფრო მეტად სჭირდება, ვიდრე მეორეს. მხატვრული ლიტერატურის ცოდნა ყველას სჭირდება, ბიოლოგიის ცოდნა კი ექიმს მეტად სჭირდება, ვიდრე ინჟინერს, თუმცა თუკი ინჟინერმა ბიოლოგიაც იცის, ეს მას პროფესიაში შეიძლება გამოადგეს კიდევ (ბიონიკის შემთხვევა).

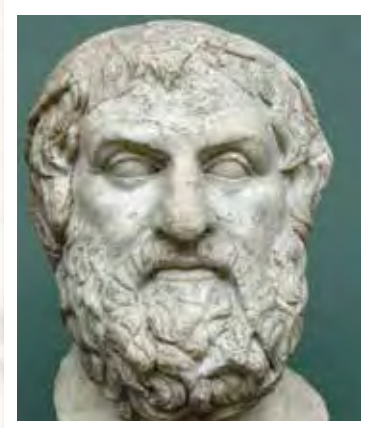
ხშირ შემთხვევაში, როდესაც სიტყვა „წიგნი“ ახსენებენ, მხატვრულ წიგნს გულისხმობენ და არა სამეცნიეროს ან სახელმძღვანელოს. ზოგადად ადამიანს, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ მხატვრული ცოდნა სჭირდება. შეიძლება ითქვას, რომ იდეალურ შემთხვევაში, მხატვრული ცოდნა საბაზოა, რომელსაც პროფესიული ცოდნა ეფუძნება. სწორედ მხატვრული წიგნი იგულისხმება ფორმულირებაში, რომ ადამიანი წიგნიერი ცხოველია. დავუშვათ, მე ანტიკური ლიტერატურის სპეციალისტი ვარ და მივდივარ თვალის ექიმთან. რა თქმა უნდა, თვალის ექიმისგან მე, უპირველეს ყოვლისა, თვალის სნეულების განკურნებას ველი და არა საუბარს ანტიკურ ლიტერატურაზე, მაგრამ თუ ექიმი თავისი დარგის კარგი სპეციალისტია, ანტიკური ლიტერატურის ცოდნა მას თუ მოუმატებს პროფესიონალიზმს, თორემ არ მოაკლებს.

ახლა, როდესაც მეტ-ნაკლებად შევთანხმდით, რომ აუცილებელი წიგნები არსებობს და, როგორც წესი, ეს მხატვრული წიგნებია, შეგვიძლია ამ წიგნების მიმოხილვაზე გადავიდეთ.

მე გთავაზობთ სულ სამ წიგნს, რომელთა გარეშე მხატვრული ცოდნა წარმოუდგენელია. ამ წიგნებს ქრონოლოგიურად დავალაგებ, რადგან ისინი ადამიანური გენიის იმდენად გრანდიოზული ძეგლებია, რომ მათში პირველ-მეორეზე გათვლას რამე აზრი არ გააჩნია. აი, ეს სამი წიგნიც: ჰომეროსის „ილიადა“, სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“ და დანტე ალიგიერის „ღვთაებრივი კომედია“.

ჰომეროსი ძვ.წ. II საუკუნის მარმარილოს ბიუსტი, ინახება ბრიტანეთის მუზეუმში, ლონდონში.

სოფოკლე, რომაული კოპიო კარლსბერგის ახალი გლიბტოთეკიდან, კოპენჰაგენი

დანტე ალიგიერი, ავტორი: სერგო ქობულაძე, 1944.

„ილიადა“

აქილევსი მსხვერპლს სწირავს ზევსს პატროკლეს მშვიდობიანად დაბრუნებისთვის, „ილიადა“, XVI სიმღერა, V-VI სს-ის ხელნაწერის მინიატურა.

ჰომეროსის „ილიადა“ (ძვ.წ. VIII ს.) წარმოადგენს ძველბერძნულ ენაზე დანერილ 15 700 სტრიქონისგან შემდგარ ეპიკურ პოემას, ევროპული ლიტერატურის უძველეს ნიმუშს. მას საფუძვლად დაედო ბერძენ გმირებზე შექმნილი მრავალრიცხოვანი ლეგენდა. „ილიადის“ მოქმედება ხდება ტროის (ილიონის) ალყის მეათე წელს და დროის მცირე მონაკვეთს მოიცავს. გვასწავლის ვაჟკაცობას, მეგობრობას, თავდადებას, მტრის პატივისცემას, ბედისწერის გადაუვალობას, სახელისა და დიდების ღირებულების უპირატესობას სიცოცხლის ღირებულებაზე. აღწერს ღმერთებისა და ადამიანების უზარმაზარ გაღერეას, საფუძველს უდებს მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთ უმთავრეს სიუჟეტს — ალყაშემორტყმული და გასანადგურებლად განწირული ქალაქის სიუჟეტს.

ბერძენ გმირთაგან გამორჩეული არიან მოკვდავი პელევსისა და ქალღმერთ თეტისის ძე — „ფებმარდი“ აქილევსი; ითაკის მეფე, ლაერტესა და ანტიკლეას ძე — „მრავალტანჯული“ ოდისევსი; ატრევსისა და აეროპეს ძენი: ბერძენთა მხედართმთავარი — „მძლავრი“ აგამემნონი და „მშვენიერი“ ელენეს მეუღლე — „ოქროსთმიანი“ მენელაოსი, არგოსის მეფე, ტიდევსის ძე — „უძლიერესი“ დიომედესი, სალამინის მეფე, ტელამონის ძე — „დიდი“ აიანტი, უხუცესი აქაველი — „ბრძენი“ ნესტორი. ტროელ გმირთაგან გამოკვეთილია მათი მთავარი გმირის, პრიამოსის ძის, ტროის უფლისწულის — „ცხენოსან“ ჰექტორის, ტროის მეექვსე მეფის — „ჭარმაგი“ პრიამოსის, მისი მეორე ძის — პარისის ანუ ალექსანდრეს, მოკვდავ ანქისესისა და ქალღმერთ აფროდიტეს ძის — „გმირი“ ენეასის სახეები. განსაკუთრებით შთამბეჭდავია ღმერთების — ადამიანთა და ღმერთთა მამის — „ეგიდისმპყრობელი“ ზევსის, მისი ეჭვიანი მეუღლის — „ხარისთვალეა“ ჰერას, ზევსის ასულის — მეომარი ათენა „პალასის“, სიყვარულის ქალღმერთის — „კვიპროსს შობილი“ აფროდიტეს, „სისხლიანი“ არესის, „მჭედელი“ ჰეფესტოს, რომლის კოჭლობაზე ღმერთები „ჰომეროსულად“ ხარხარებენ — სახეები.

„ილიადა“ არის არა მხოლოდ ღმერთებისა და ადამიანების გაღერეა, არამედ ათასგვარ მოვლენათა და სიტუაციათა კალეიდოსკოპი, ეს მსოფლიო ლიტერატურის უდიდესი ნიგნია, რომელიც გვასწავლის ღირსებას, ვაჟკაცობას, თავის განწირვას, სიბოროტს, დანდობას, გვაჩვენებს გმირობის, ლაჩრობის, ვაჟკაცობის, არაკაცობის, ერთგულებისა და ორგულობის პლასტიკურ მაგალითებს, პოეტურ სახეებს, რომლებმაც შემდგომში შექმნეს მთელი მხატვრული გალაქტიკა და საკუთარ თავს „დაუმორჩილეს“ მომავალი ევროპული და მსოფლიო მწერლობა.

ერთი დამატებითი ინფორმაცია: „ილიადა“ ძალიან იოლად იკითხება. მის კითხვას დაუფარავი ბედნიერება მოაქვს. ეს მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი ისეთი შედეგია, რომელსაც ბავშვებიც ხალისით კითხულობენ და უფროსებიც. უბრალოდ, ის, ვინც უკვე ბავშვობაში წაიკითხავს ამ ნიგნს, დანარჩენი ცხოვრების მანძილზე უფრო ბედნიერი იქნება.

ΙΑΙΑΣ

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
 οὐλομένην, ἣ μάρτυ' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
 πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
 ἥρῳσιν, αὐτοῖς δὲ ἑλώρια τεύχε' κνέσσειν
 οἴωνοισί τε πᾶσι· Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή·
 ἔξ οἷ δ' ἦ τὰ πρῶτα διαστήτη ἑρίσαντε
 Ἄτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.

„ილიადის“ I სიმღერის დასაწყისი ბერძნულად.

„ილიადა“, VIII სიმღერა, V-VI სს-ის ხელნაწერი, ინახება მილანში.

„ოიდიპოს მეფე“

სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“ (ძვ. წ. 430) იმით იწყება, რომ ქალაქ თებეში შავი ჭირის ეპიდემია ბობოქრობს. მოქალაქეები საშველად ოიდიპოსს მიმართავენ, რომელმაც მანამდე თებე სფინქსისგან იხსნა. როგორც მოსალოდნელი იყო ასეთ შემთხვევაში, კაცი გააგზავნეს დელფოს სამისნოში, რომელიც ღმერთ აპოლონს ეკუთვნოდა. პითია, დელფოს მისანი ქალი, აცხადებს, რომ თებე შავ ჭირს თავს ვერ დააღწევს, სანამ ძველი მეფის – ლაიოსის – მკვლეელი დაუსჯელად დადის ქალაქში. გამოძიებას ოიდიპოსი ხელმძღვანელობს. ბოლოს და ბოლოს დადგინდება, რომ გამოძიებელი თავადაა მკვლეელი, რომ ოიდიპოსს საკუთარი მამა მოუკლავს და საკუთარი დედა შეურთავს ცოლად. ოიდიპოსის დედა, იოკასტე, თავს იკლავს, ხოლო ოიდიპოსი თვალებს ითხრის; მის მიერვე გაცემული ძველი ბრძანების მიხედვით, მას ქალაქიდან აძევებენ.

შეიძლება რომელიმე თქვენგანმა იკითხოს, ეს კაცი ტრაგედიის მთელ შინაარსს მოგვიყვას და ჩვენ რაღა უნდა ნავიკითხოთო. სინამდვილეში სიუჟეტის ის ელემენტები, რომლებზეც ვილაპარაკეთ, შინაარსი სულაც არ არის. სხვათა შორის, ეს სიტყვა, „შინაარსი“, ილია ჭავჭავაძემ მოიფიქრა, ეს მისი შემოტანილი ახალი სიტყვა, ანუ ნეოლოგიზმია. შინა-არსი არის მოვლენათა შინაგანი არსი, რომლის გააზრება იმ რამდენიმე წინადადებით, რომლებითაც ოიდიპოსის ამბებს მოგიყვებით, შეუძლებელია. თუ არ ნაიკითხავთ ამ გენიალურ პიესას, ვერაფრით მიხვდებით, რატომ დაითხარა თვალები ოიდიპოსმა დედამისის კაბის ბალთებით. მოდი, მხოლოდ ამ დეტალზე შევჩერდეთ. პიესის კითხვის დროს აუცილებლად მიაქციეთ ყურადღება მისან ტირესიასისა და ოიდიპოს მეფის დიალოგს. მისანმა ტირესიასმა ყველაფერი იცის, ეს ბრმა ბერიკაცი ოდესღაც ქალიც ყოფილა, გველადაც ქცეულა და ამ ცვლილებებში ღმერთს მისთვის სიმართლის ჭვრეტის ნიჭი უბოძებია. აი, ასეთი ნყვილია — ერთი მხრივ, ბრმა მოხუცი, რომელიც აბსოლუტურად ვერაფერს ხედავს და მეორე მხრივ, ოჯახისა და ქალაქ-სახელმწიფოს მამა, ვაჟკაცი, რომელიც ყველა კუთხე-კუნ-

ჰომეროსის გმირებს და ღმერთებს ე.წ. მუდმივი ეპითეტებით მოიხსენიებს: „ფებმარდი“ აქილევის, „ხარისთვალეა“ ჰერა, „ეგიდისმწყრობელი“ ზევსი და ა.შ.

ოიდიპოსი და სფინქსი, ატიკური ნითელფიგურიანი კერამიკის მხატვრობა, ძვ. წ 480-470, ვატიკანის მუზეუმი.

ოიდიპოსის კომპლექსი — კლასიკური ფსიქოანალიზის ერთ-ერთი ძირითადი ცნება. ეწოდა ძველბერძნული მითოლოგიური პერსონაჟის — ოიდიპოსის სახელის მიხედვით, რომელმაც მამა მოკლა და დედა ცოლად შეირთო ისე, რომ ამგვარი ცოდვის ჩადენა ფიქრადაც კი არ გაუვლია. ოიდიპოსის კომპლექსი გულისხმობს ადრეული ბავშვობის პერიოდის არაცნობიერი ლტოლვების ერთიანობას, დაკავშირებულს მშობლებისადმი ბავშვის ამბივალენტურ (გაორებულ) დამოკიდებულებასთან — მას ერთდროულად კიდევ უყვარს და კიდევ სძულს თითოეული მათგანი; მათი სიკვდილი სურს, თან თავისი (არაცნობიერი) სურვილების გამო დასჯის ეშინია.

ჭულს ხედავს თავის სახელმწიფოში. ამავე დროს, სწორედ ბრმა მოხუცი „ხედავს“ სიმართლეს, რომ ლაიოსის მკვლეელი სწორედ ოიდიპოსია, რომ ოიდიპოსი ლაიოსის ძე, საკუთარი დედის ქმარი და საკუთარი შვილების ძმაა; თვალხილული ოიდიპოსი კი სინამდვილეში ბრმაა: ვერაფერს ხედავს და როდესაც საზარელი სიმართლე გამოაშკარავდება, როდესაც ის, ბოლოს და ბოლოს, დაინახავს საკუთარ თავსაც და საკუთარ დანაშაულსაც, სწორედ მაშინ მოისპობს მზის სინათლეს და მისი მზერა საკუთარი თავისკენ მიიქცევა. ყველაფერ ამაზე მე მხოლოდ მიგანიშნეთ, რადგან თუ ტირესიასისა და ოიდიპოსის დიალოგს არ წაიკითხავთ, ვერაფერს გაიგებთ: გადმოცემული შინაარსი (იმან ეს უთხრა, ამან ის უპასუხა და ა.შ.) მოქმედების კონტურებს ხატავს და თვითონ მოქმედებას — არა.

მინდა იცოდეთ: „ოიდიპოს მეფე“ იმითაცაა ცნობილი, რომ ამ ტრაგედიამ და იმ მითმა, რომელსაც დაეფუძნა სოფოკლეს ეს ნაწარმოები, გამოავლინა ადამიანის სულიერი ცხოვრების ერთ-ერთი ყველაზე ღრმა საიდუმლო, რომელიც დიდი ავსტრიელი მეცნიერის, ფსიქოანალიზის ფუძემდებლის, ზიგმუნდ ფროიდის შემდეგ „ოიდიპოსის კომპლექსის“ სახელითაა ცნობილი.

„ღვთაებრივი კომედია“

მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი შედეგრი, რომლის წაუკითხაობა, უბრალოდ, სირცხვილია, მაგრამ წაკითხვა საკმაოდ ძნელია, არის დანტე ალიგიერის „ღვთაებრივი კომედია“ (დაახლ. 1308-1321). გულწრფელად გეტყვით, არ არის იოლად წასაკითხი წიგნი. ერთადერთი რამ, რითიც გვეხმარება დანტე თავისი რთული ეპიკური პოემის წაკითხვაში, ისაა, რომ ეს ლიტერატურული ძეგლი იოლად იწყება და თანდათან რთულდება. „ღვთაებრივი კომედია“ სამი წიგნისგან შედგება: „ჯოჯოხეთი“, „განსანმენდელი“ („სალხინებელი“), „სამოთხე“. დასაწყისი, რომელიც ჯოჯოხეთს აღწერს, გაცილებით უფრო იოლი წასაკითხია. როგორც ჩანს, ჩვენი ცხოვრება ყველაზე მეტად სწორედ ჯოჯოხეთს ჰგავს, გაცილებით ნაკლებად — განსანმენდელს და სრულიად არ ჰგავს სამოთხეს.

დანტეს შედეგრი არის ცოდვათა, ცოდვილთა, სასჯელთა, სახელთა, ღირსებათა, გამირობათა, სიქველეთა, უღირსთა, გამირთა, მონამეთა, მოციქულთა, ანგელოზთა, ქერუბინთა და ღმერთის ენციკლოპედია, რომელშიც ზუსტად მოეძებნა ადგილი ყველა შეცოდებასა და მანკიერებას მინის წიაღში არსებულ ცხრა წრეში, ხოლო ყველა ღირსებას, გამირობასა და სიდიადეს — მინის ზემოთ, პირველიდან მეცხრე ცამდე.

როდესაც თავის პოემას „კომედია“ უწოდა, დანტემ იხელმძღვანელა შუა საუკუნეებისთვის დამახასიათებელი ტერმინოლოგიით: კომედია, როგორც თავად დანტემ განმარტა თავის ერთ-ერთ პირად წერილში, არის საშუალო სტილის პოეტური ნაწარმოები შემზარავი დასაწყისით და კეთილი დასასრულით, რომელიც, ამავე დროს, დაწერილია ხალხური (ანუ

დანტეს „ღვთაებრივი კომედია“, გამოსახულება ფლორენციის სანტა მარია დელ ფიორეს გუმბათის მოხატულობაზე, 1465.

იტალიურ) ენაზე; ტრაგედია კი არის მაღალი სტილის ნებისმიერი პოეტური ნაწარმოები, აღმაფრთოვანებული და მშვიდი დასაწყისით და საზარელი დასასრულით, რომელიც, ამავე დროს, დაწერილია ლათინურ ენაზე. რაც შეეხება „ღვთაებრივს“, იგი დანტეს არც ეკუთვნის, პოემას „ღვთაებრივი“ უწოდა „დეკამერონის“ ავტორმა, ჯოვანი ბოკაჩომ. ასე იქცა პოემის უმაღლესი შეფასება სათაურის ნაწილად.

„ღვთაებრივი კომედია“ ძალიან მკაცრი სიმეტრიითაა აგებული. მისი პირველი ნაწილი 34 სიმღერისგან შედგება, ხოლო დანარჩენი ორი — 33-33 სიმღერისგან, რაც მთლიანობაში 100 სიმღერას შეადგენს. პოემა დაწერილია ტერცინებით — სამსტრიქონიანი სტროფებით. ამ რიცხვებს დანტე მისტიკურად გაიაზრებდა — რიცხვი 3 სამების ქრისტიანულ იდეას ასახავს, 33 შეგვახსენებს იესოს ადამიანური ნაწილის, ანუ „მინიერი ჰიპოსტასის“ ასაკს; რაც შეეხება რიცხვ 100-ს, იგი სრულყოფილების სიმბოლოა.

შესავალ ნაწილში დანტე გვიყვება, რომ ცხოვრების ნახევარგზაზე უსიერ ტყეში გზა დაებნა, წინ წასვლის საშალება არ მისცა სამმა მხეცმა, ლეოპარდმა, ლომმა და ძე მგელმა, რომელთაგანაც „ენეიდის“ ავტორმა, ვერგილიუსმა იხსნა და შესთავაზა საიქიოში მოგზაურობა. როდესაც დანტემ გაიგო, რომ უდიდესი რომაელი პოეტი ჩიჩერონედ, ანუ მეგზურად ბეატრიჩემ, დანტეს უდროოდ გარდაცვლილმა სატრფომ, გამოუგზავნა, უყოყმანოდ მიენდო მას.

„ღვთაებრივი კომედია“ რთული ალეგორიების პოემაა: თითოეულ სიმღერას, თითოეულ ეპიზოდს ამ სიმღერაში შეიძლება მრავალნაირი ახსნა მოეძებნოს, თავად დანტე კან გრანდესადმი წერილში ხაზს უსვამდა საკუთარი ალეგორიის ისტორიულ, მორალურ, ლიტერატურულ და მისტიკურ დონეებს.

მე დაგისახელეთ მხოლოდ სამი წიგნი, რომელთა გარეშე ცხოვრება არ შეიძლება. შემიძლია გაგახაროთ: ასეთი წიგნები კიდეც ბევრია. მთავარია, დაიწყეთ მათი კითხვა. ეს სამი წაიკითხეთ და დანარჩენები თავს წაგაკითხებენ.

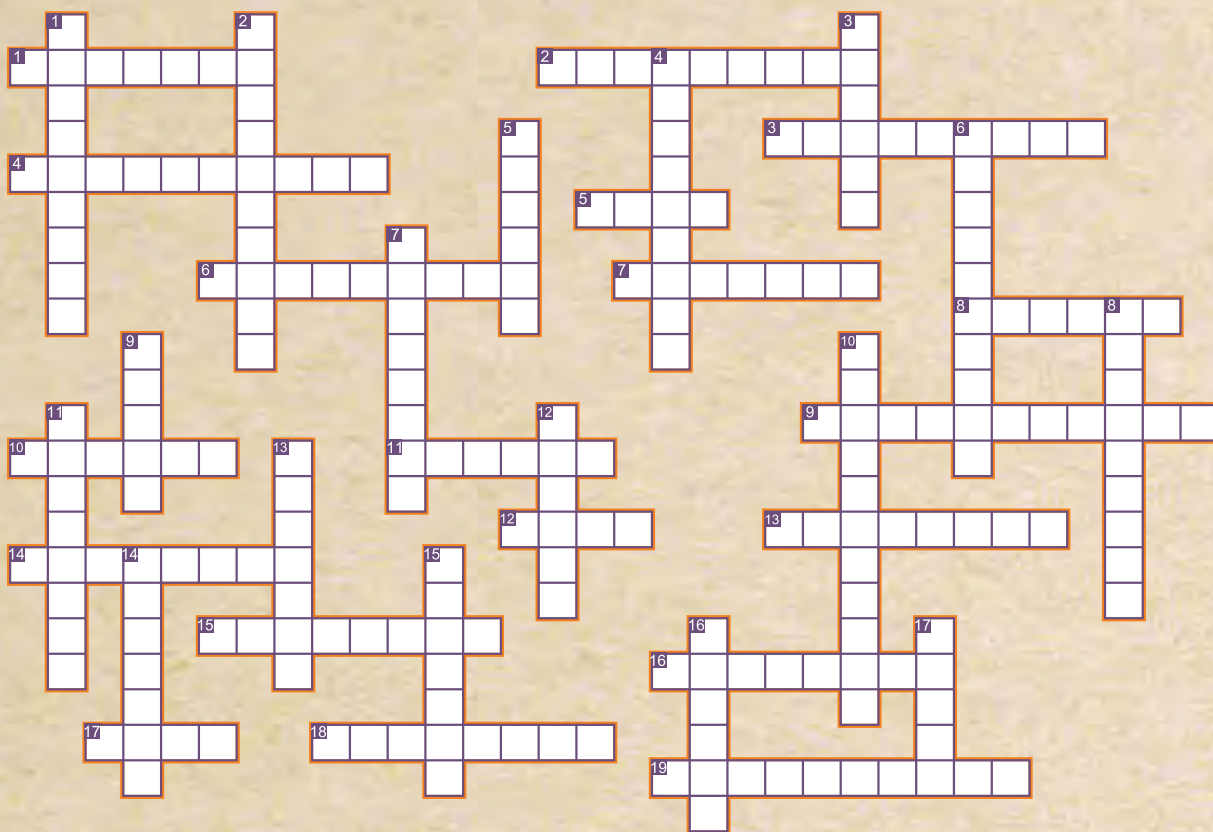
დანართი: 100 წიგნი, რომლებიც 2002 წელს ნორვეგიის წიგნის კლუბის ორგანიზებით შეადგინა მსოფლიოს 54 ქვეყნის ასმა საუკეთესო მწერალმა (თითოეულმა წარმოადგინა ათი წიგნის სია). ორგანიზატორებმა წიგნები ავტორების მიხედვით ანბანურად დაალაგეს, თუმცა ერთი წიგნი მაინც გამოჰყვეს, როგორც ამ ნუსხის უყოყმანო ლიდერი, „საუკეთესო ლიტერატურული ნაწარმოები, რაც კი ოდესმე დაწერილა“ — მიგელ დე სერვანტეს საავედრას „დონ კიხოტი“.

დანტე ალიგიერი, ავტორი: ჯოტო დი ბონდონე, XIV, ფლორენცია.

სათაური	ავტორი	წელი	ქვეყანა	ენა
დაქცევა	ჩინუა აჩეზე	1958	ნიგერია	ინგლისური
ღვთაებრივი კომედია	დანტე ალიგიერი	1265-1321	ფლორენცია	იტალიური
ზღაპრები	ჰანს კრისტიან ანდერსენი	1835-37	დანია	დანიური
ნიალის საგა	ანონიმი	XIII საუკუნე	ისლანდია	ძველი სკანდინავიური
ათას ერთი ღამე	ანონიმი	700-1500	ინდოეთი/ირანი/ერაყი/ეგვიპტე	არაბული
გილგამეშის ეპოსი	ანონიმი	ძვ.წ. XVIII-XVII სს.	შუმერი/აქადი	აქადური
იობის წიგნი	ანონიმი	ძვ.წ. VI-IV სს.	აქემენიდთა იმპერია	ებრაული
სიამაყე და მცდარი აზრი	ჯეინ ოსტინი	1813	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
მოლუა, მალონი კვდება, გამოუთქმელი — ტრილოგია	სემუელ ბეკეტი	1951-53	ირლანდიის რესპუბლიკა	ფრანგული, ინგლისური
დეკამერონი	ჯოვანი ბოკაჩო	1349-53	რავენა	იტალიური
ფიქციები	ხორხე ლუის ბორხესი	1944-86	არგენტინა	ესპანური
ქარიშხლიანი უღელტეხილი	ემილი ბრონტე	1847	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
უცხო	ალბერ კამიუ	1942	ალჟირი, საფრანგეთის იმპერია	ფრანგული
ლექსები	პაულ ცელანი	1952	რუმინეთ, საფრანგეთი	გერმანული
დონ კიხოტი	მიგელ დე სერვანტესი	1605 (ნაწ. I), 1615 (ნაწ. II)	ესპანეთი	ესპანური
კენტერბერული მოთხრობები	ჯოფრი ჩოსერი	XIV საუკუნე	ინგლისი	ინგლისური
მოთხრობები	ანტონ ჩეხოვი	1886	რუსეთი	რუსული
ნოსტრომო	ჯოზეფ კონრადი	1904	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
მოგ ზაურობა ღამის კიდეზე	ლუი-ფერდინანდ სელინი	1932	საფრანგეთი	ფრანგული
მამა გორიო	ონორე დე ბალზაკი	1835	საფრანგეთი	ფრანგული
დიდი იმედები	ჩარლზ დიკენსი	1861	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
ჟაკ ფატალისტი	დენი დიდრო	1796	საფრანგეთი	ფრანგული
ძმები კარამაზოვები	ფიოდორ დოსტოევსკი	1880	რუსეთი	რუსული
ემშაკნი	ფიოდორ დოსტოევსკი	1872	რუსეთი	რუსული
იდიოტი	ფიოდორ დოსტოევსკი	1869	რუსეთი	რუსული
დანაშაული და სასჯელი	ფიოდორ დოსტოევსკი	1866	რუსეთი	რუსული
ბერლინი ალექსანდერპლაცი	ალფრედ დიობლინი	1929	გერმანია	გერმანული
შუა მარტი	ჯორჯ ელიოტი	1871	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
უჩინარი კაცი	რალფ ელისონი	1952	აშშ	ინგლისური
მედეა	ევრიპიდე	ძვ.წ. 431	ათენი	ძვ. ბერძნული
ხმაური და მძვინვარება	უილიამ ფოლკნერი	1929	აშშ	ინგლისური
აბესალომ, აბესალომ!	უილიამ ფოლკნერი	1936	აშშ	ინგლისური
გრძნობათა აღზრდა	გუსტავ ფლობერი	1869	საფრანგეთი	ფრანგული
მადამ ბოვარი	გუსტავ ფლობერი	1857	საფრანგეთი	ფრანგული
ფაუსტი	იოჰან ვოლფგანგ ფონ გოეთე	1832	საქსონია-ვაიმარი, გერმანია	გერმანული
მკვდარი სულები	ნიკოლაი გოგოლი	1842	რუსეთი	რუსული
თუნუქის დოლი	გიუნტერ გრასი	1959	დასავლეთ გერმანია	გერმანული
დიდი სერტანის ტროპები	ჟოან გიმარაინს როზა	1956	ბრაზილია	პორტუგალიური
შიმშილი	კნუტ ჰამსუნი	1890	ნორვეგია	ნორვეგიული
მოხუცი და ზღვა	ერნესტ ჰემინგუეი	1952	აშშ	ინგლისური
ოდისეა	ჰომეროსი	ძვ.წ. VIII ს.	შესაძლოა სმირნა	ძვ. ბერძნული
ილიადა	ჰომეროსი	ძვ.წ. 850-750	შესაძლოა სმირნა	ძვ. ბერძნული
თოჯინების სახლი	ჰენრიკ იბსენი	1879	ნორვეგია	ნორვეგიული
ულისე	ჯეიმზ ჯოისი	1922	ირლანდია	ინგლისური
მოთხრობები	ფრანც კაფკა	1924	ავსტრია	გერმანული
ციხე-სიმაგრე	ფრანც კაფკა	1926	ავსტრია	გერმანული
პროცესი	ფრანც კაფკა	1925	ავსტრია	გერმანული
მთის კენესა	იასუნარი კავაბატა	1954	იაპონია	იაპონური

ბერძენი ზორბა	ნიკოს კაზანდაკისი	1946	საბერძნეთი	ბერძნული
შაკუნტალა	კალიდასა	ძვ.წ. I ს. – ახ.წ. IV ს.	ინდოეთი	სანსკრიტი
ვაჟები და საყვარლები	დ. ჰ. ლოურენსი	1913	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
დამოუკიდებელი ხალხი	ჰალდორ ლაქსნესი	1934–35	ისლანდია	იცელანდიც
ლექსები	ჯაკომო ლეოპარდი	1818	იტალია	იტალიური
ოქროს რვეული	დორის ლესინგი	1962	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
პეპი გრძელწინდა	ასტრიდ ლინდგრენი	1945	შვედეთი	შვედური
ბოშური ბალადები	ფედერიკო გარსია ლორკა	1928	ესპანეთი	ესპანური
ჩვენი უბნის ბავშვები	ნაჯიბ მაჰფუზი	1959	ეგვიპტე	არაბული
ჯადოსნური მთა	თომას მანი	1924	გერმანია	გერმანული
ბუნდენბროკები	თომას მანი	1901	გერმანია	გერმანული
მობი დიკი	ჰერმან მელვილი	1851	აშშ	ინგლისური
ესეები	მიშელ დე მონტენი	1595	საფრანგეთი	ფრანგული
ისტორია	ელზა მორანტე	1974	იტალია	იტალიური
სატრფო	ტონი მორისონი	1987	აშშ	ინგლისური
უთვისებო კაცი	რობერტ მუზილი	1930–32	ავსტრია	გერმანული
მარტოობის ასი წელი	გაბრიელ გარსია მარკესი	1967	კოლუმბია	ესპანური
სიყვარული ქოლერის დროს	გაბრიელ გარსია მარკესი	1985	კოლუმბია	ესპანური
ლოლიტა	ვლადიმირ ნაბოკოვი	1955	რუსეთი/აშშ	ინგლისური
1984	ჯორჯ ორუელი	1949	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
მეტამორფოზები	ოვიდიუსი	ახ.წ. I ს.	რომის იმპერია	კლასიკური ლათინური
მღელვარების წიგნი	ფერნანდო პესოა	1928	პორტუგალია	პორტუგალიური
მოთხრობები	ედგარ ალან პო	XIX საუკუნე	აშშ	ინგლისური
დაკარგული დროის ძიებაში	მარსელ პრუსტი	1913–27	საფრანგეთი	ფრანგული
გარგანტუა და პანტაგრუელი	ფრანსუა რაბლე	1532–34	საფრანგეთი	ფრანგული
პედრო პარამო	ხუან რულფო	1955	მექსიკა	ესპანური
მასნავი	რუმი	1258–73	სპარსეთი, მონღოლეთის იმპერია	სპარსული
შუალამის შვილები	სალმან რაშდი	1981	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
ბუსთანი	საადი	1257	სპარსეთი, მონღოლეთის იმპერია	სპარსული
ჩრდილოეთში მიგრაციის სეზონი	ტაიებ სალიჰი	1971	სუდანი	არაბული
სიბრმავე	ჟოზე სამარაგუ	1995	პორტუგალია	პორტუგალიური
ოტელო	უილიამ შექსპირი	1609	ინგლისი	ინგლისური
ჰამლეტი	უილიამ შექსპირი	1603	ინგლისი	ინგლისური
მეფე ლირი	უილიამ შექსპირი	1608	ინგლისი	ინგლისური
გენძის ამბავი	მურასაკი სიკიბუ	XI საუკუნე	იაპონია	იაპონური
ოიდიპოს მეფე	სოფოკლე	ძვ.წ. 430	ათენი	ძვ. ბერძნული
წითელი და შავი	სტენდალი	1830	საფრანგეთი	ფრანგული
ტრისტრამ შენდი	ლორენს სტერნი	1760	ინგლისი	ინგლისური
ძენოს აღსარება	იტალო სვევო	1923	იტალია	იტალიური
გულივერის მოგზაურობანი	ჯონათან სვიფტი	1726	ირლანდია	ინგლისური
ომი და მშვიდობა	ლევ ტოლსტოი	1865–1869	რუსეთი	რუსული
ივან ილიჩის სიკვდილი	ლევ ტოლსტოი	1886	რუსეთი	რუსული
ანა კარენინა	ლევ ტოლსტოი	1877	რუსეთი	რუსული
ჰელკბერი ფინის თავგადასავალი	მარკ ტვენი	1884	აშშ	ინგლისური
რამაიანა	ვალმიკი	ძვ.წ. III ს. – ახ.წ. III ს.	ინდოეთი	სანსკრიტი
ენეიდა	ვერგილიუსი	ძვ.წ. 29-19	რომის იმპერია	კლასიკური ლათინური
მაჰაბჰარატა	ვიასა	ძვ.წ. IV ს. – ახ.წ. IV ს.	ინდოეთი	სანსკრიტი
ბალახის ფოთლები	უოლტ უიტმენი	1855	აშშ	ინგლისური
შუქურისკენ	ვირჯინია ვულფი	1927	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
მისის დოლოვეი	ვირჯინია ვულფი	1925	დიდი ბრიტანეთი	ინგლისური
შეშლილის დღიური	ლუ ხუნი	1918	ჩინეთი	ჩინური
ჰადრიანეს მოგონებანი	მარგერიტ იურსენარი	1951	საფრანგეთი	ფრანგული

შვეულად

1. იტალიელი ისტორიკოსი, ავტორი სიტყვებისა „მიზანი ამართლებს საშუალებას“. 2. ადამიანთა ორგანიზებული ერთობა საერთო მთავრობის ხელმძღვანელობით. 3. წმინდა ნიგნი. 4. საფრანგეთის სამხედრო და პოლიტიკური ლიდერი, საფრანგეთის იმპერატორი 1804-1815 წწ-ში. 5. აღმოსავლეთ საქართველოს სახელწოდება ბერძნული წყაროების მიხედვით. 6. ადგილთა დასახელება. 7. ჩინეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთი პროვინცია. 8. მსოფლმხედველობა, რომელიც უარყოფს ეთიკური ნორმების, ქცევის წესების ან ზოგადად ადამიანის არსებობის რაიმე აზრს, მიზანს. 9. ბერძნული მითის მიხედვით კოლხეთის ლეგენდარული მეფის, აიეტის, უმცროსი ასული. 10. უფლებების გათანაბრება (ჩვეულებრივ, ქალთა და მამაკაცთა). 11. ენა, რომელზეც დაინერა ახალი ალტემა. 12. კუნძულ კრეტის მითიური მეფე და ზევსისა და ევროპეს ვაჟი. 13. მსოფლმხედველობა, რომელიც უარყოფს ღმერთის, ღვთაებების და სხვა ზებუნებრივი ძალების არსებობას. 14. პარიზის გარეუბანი (სამეფო რეზიდენცია). 15. ფშავის სოფელი, სადაც დაიბადა ვაჟა-ფშაველა. 16. პოემა „ალუდა ქეთელაურის“ პერსონაჟი (ქისტე). 17. ძველი კოლხეთის (აია) მითიური მეფე.

თარაზულად

1. ნიჭი, ალაფრთოვანო და გაიყოლო ხალხი. 2. აშშ-ის ერთ-ერთი ყველაზე ღვანლმოსილი დამფუძნებელი მამა, ავტორი სიტყვებისა „დრო ფულია“. 3. ერთ-ერთი ისტორიული სახელია მინისა ხმელთაშუა ზღვასა და მდ. იორდანეს შორის. 4. პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი კატეგორია. 5. საქონელბრუნვის საშუალება. ის წარმოების, საბითუმო და საცალო ვაჭრობის დამაკავშირებელი კონკრეტული სახმარი ღირებულებაა. 6. გერმანელი ფიზიკოსი, რომელსაც ეკუთვნის სიტყვები „პოლიტიკა ფიზიკაზე რთულია“. 7. კუნძული, რომელზეც დაიბადა ნაპოლეონ ბონაპარტი. 8. ბერძნული მითოლოგიის გმირი, რომელიც წინამძღოლობდა არგონავტებს ოქროს საწმისის ძიებაში. 9. ვაჟა-ფშაველას გვარი. 10. რომაელი ფილოსოფოსი და სახელმწიფო მოღვაწე. 11. თავაზიანობით შენიღბული დაცინვა. 12. საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი ფაზისი, ანუ თანამედროვე ქალაქი 13. აფრიკის თანამედროვე სახელმწიფოს – ეთიოპიის –ძველი არაოფიციალური სახელწოდება. 14. სამყაროს ლათინური სახელი. 15. მხატვრული გამოსახვის სტილისტიკური ხერხი, რომელიც აგებულია სიტყვათა გადატანით მნიშვნელობაზე. 16. იტალიის ფაშისტური პარტიის შემქმნელი და ფაშისტური იტალიის პრემიერ-მინისტრი (1922-1943). 17. კუნძული, რომელზეც გადაასახლეს ნაპოლეონ ბონაპარტი. 18. აშშ-ის ელჩი საქართველოში. 19. პრუსიელი სამხედრო თეორეტიკოსი კარლ ფონ

ჟურნალი დაფინანსებულია აშშ-ის საელჩოს მიერ. გამოცემაში
გამოთქმული მოსაზრებები ავტორისეულია და შეიძლება არ
ასახავდეს აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის თვალსაზრისს.

საქართველოს სტატისტიკისა და სპეციალური უკუთქართვათა ქვლვის უწყისი

ჟურნალი მოამზადა საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების
კვლევის ფონდმა.

ყველა უფლება დაცულია ©

მთავარი რედაქტორი: ალექსანდრე რონდელი
რედაქტორ-კორექტორი: რუსუდან მარგშივილი
დიზაინი და დაკაბადონება: მართა თაბუკაშვილი
სარედაქციო კოლეგია: ვლადიმერ პაპავა, ეკატერინე მეტრეველი, ნინო რამიშვილი,
მერაბ კაკულია, კახა გოგოლაშვილი

სტატიების ავტორები:

მერაბ კაკულია
გიორგი ხოშტარია
ზაზა ფირალიშვილი
გიორგი ლომჯანიძე
ჭიჭიკო ჟანელიძე
ვასილ კაჭარავა
ალექსანდრე რონდელი
რისმაგ გორდეზიანი
ლევან ბერძენიშვილი

ჩვენი მცდელობის მიუხედავად, ვერ მოხერხდა ჟურნალში გამოყენებული ზოგიერთი
ფოტოს საავტორო უფლებების მფლობელის ვინაობის დადგენა, გამომხაურების
შემთხვევაში გამომცემელი მზადაა დაიცვას საავტორო უფლებები.

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია იხ. ვებგვერდზე: www.gfsis.org